

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANA BİLİM DALI

**ORTADOĞU ÜLKELERİNDEN TÜRKİYE'YE GELEN
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ
(BAHREYN, KUVEYT, B.A.E, İSRAİL, SUUDİ ARABİSTAN)**

Yüksek Lisans Tezi

İLYAS SÖZEN

İstanbul, 2006

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANA BİLİM DALI

**ORTADOĞU ÜLKELERİNDEN TÜRKİYE'YE GELEN
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ
(BAHREYN, KUVEYT, B.A.E, İSRAİL, SUUDİ ARABİSTAN)**

Yüksek Lisans Tezi

İLYAS SÖZEN

Danışman: YARD. DOÇ.DR. KAMİL USLU

İstanbul,2006

ÖNSÖZ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları hakkında teorik bilgilere ilaveten tüm dünya genelindeki güncel bilgiler verilmiştir. Türkiye’de ki yabancı sermaye yatırımlarının, ekonomiye olan etkileri belirtilmiştir.

Seçilmiş Ortadoğu ülkelerinden (B.A.E, Bahreyn, İsrail, Kuveyt, S.Arabistan) Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türk ekonomisine olan etkileri başlıklar altına incelenmiştir. Türkiye’nin bu bölgedeki yabancı sermayeyi yatırım olarak çekmesi için yaptıkları ve alması gereken tedbirler sıralanmıştır.

Tezimin hazırlanmasında her aşamada, hem maddi hem de manevi desteği olan değerli hocam *Yard.Doç.Dr.Kamil Uslu*’ya ve beni bu zamanlara getiren aileme şükranlarımı sunarım.

İstanbul, 2006

İLYAS SÖZEN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ	VIII
ŞEKİL LİSTESİ	X
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GENEL OLARAK YABANCI SERMAYE

1. YABANCI SERMAYE ÇEŞİTLERİ	3
1.1. Kredi Olarak Yabancı Sermaye	6
1.2. Portföy Yatırımı	7
1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	9
1.3.1. Doğal Kaynak Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	11
1.3.2. Pazar Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	11
1.3.3. Etkinlik Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	12
1.3.4. Stratejik Kaynak Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	13
1.3.5. Dünya Geneline Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı	13
1.3.5.1. Dünya Geneline Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımın Sektörel Dağılımı	17
1.3.5.2. Dünya Geneline Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Etkileyen Faktörler	21
2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLE İLGİLİ TEORİLER VE GÖRÜŞLER	
2.1. Heckscher-Ohlin Modeli ve Mundell'in Katkısı	22
2.2. Ürün Devreleri Teorisi	23
2.3. Yatay Entegrasyon Yatırımları	24
2.4. Dikey Entegrasyon Yatırımları	24
2.5. Lideri İzle Metodu	25
2.6. Eklektik Metodu	26
2.6.1. Sahipliğe Özgü Avantajı	26
2.6.2. İçselleştirme Avantajı	26
2.6.3. Yerleşim Yeri Avantajı	26

3. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ BELİRLEYİCİLERİ.....	27
3.1. Yabancı Sermaye İhtiyacı Olan Ülkeler Açısından	27
3.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımcıları Açısından	27
4. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EV SAHİBİ ÜLKE ÜZERİNDEKİ MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ	35
4.1. Milli Gelire Etkisi	35
4.2. Ödemeler Dengesine Etkisi	37
4.3. Fayda- Maliyet Analizi	40
4.4. Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkileri	43
4.5. İstihdama Etkisi.....	44

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE’DE Kİ YABANCI SERMAYENİN SEYRİ

1. TÜRKİYE’DE Kİ YABANCI SERMAYENİN GELİŞİMİ

1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi	45
1.2. Cumhuriyet Dönemi	46
1.2.1. Cumhuriyet’in 1923-1950 Dönemi	47
1.2.2. Cumhuriyet’in 1950-1980 Dönemi	48
1.2.3. Cumhuriyet’in 1980-2003 Dönemi	49
1.2.3.1. Yıllara Göre Yabancı Sermaye	52
1.2.3.2. Ülke Gruplarına Göre Yabancı Sermaye	57
1.2.3.3. Sektörel Dağılıma Göre Yabancı Sermaye	59
1.2.4. Yeni Yabancı Sermaye Kanunu Dönemi	62
1.2.4.1. Yabancı Sermaye Kanundaki Değişiklikler	62
1.2.4.2. Yeni Yabancı Sermaye Kanunun Olumlu ve Olumsuz Yönleri.....	64
1.2.4.2.1. Yeni Yabancı Sermaye Kanununun Olumlu Yönleri.....	64
1.2.4.2.2. Yeni Yabancı Sermaye Kanununun Olumsuz Yönleri.....	64
1.2.4.3. Yeni Yabancı Sermaye Kanunu Döneminde Türkiye’ye Gelen Yabancı Sermaye	67
1.2.4.3.1. Yeni Kanun Döneminde Ülkeye gelen Yabancı Sermaye Miktarı	67
1.2.4.3.2. Yeni Kanun Döneminde Ülkeye Gelen Yabancı Sermayenin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı.....	72
1.2.4.3.3. Yeni Kanun Döneminden Sonraki Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı	74
1.2.4.3.4. Yeni Kanun Döneminden Sonraki Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı.....	75
1.2.5. Yabancı Sermayeli Firmaların İhracat ve İthalatı	76
1.2.6. Yabancı Sermayenin İstihdama Etkisi	79

2. TÜRKİYE’NİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE ÇEKME POTANSİYELİ.....	82
3. TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN YABANCI SERMAYELİ FİRMALARIN SORUNLARI VE İSTEKLERİ.....	89
3.1. Yabancı Sermayeli Kuruluşların Sorunları.....	89
3.2. Yabancı Sermayeli Kuruluşların İstekleri.....	92
4. YENİ YABANCI SERMAYE KANUNU SONRASINDA ALINAN TEDBİRLER	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ORTADOĞU ÜLKELERİNDEN TÜRKİYE’YE GELEN
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE

1. GENEL OLARAK TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN ORTADOĞULU YABANCI SERMAYE	100
2. SEÇİLEN ORTADOĞU KÖKENLİ ÜLKELERİN TÜRKİYE’DE Kİ YABANCI SERMAYELİ FİRMALAR.....	102
2.1. Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Sayıları.....	102
2.2. Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Sermaye Yapıları	103
2.3. Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Sektörel Dağılımları.....	104
2.4. Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Fiili Yabancı Sermaye Girişleri.....	106
2.5. Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Dış Ticarete Etkileri.....	108
3. YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ.....	110
3.1. Ortadoğu Ülkelerinin Aldığı Yatırım Teşvik Belgeleri.....	111
3.2. Seçilen Ortadoğu Ülkelerinin Aldığı Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı.....	112
4. TÜRKİYE’NİN SERMAYE İHRACI	
4.1. Türkiye’nin Seçilen Ortadoğu Ülkelerine Sermaye İhracı.....	113
4.2. Seçilen Ortadoğu Ülkelerine İhraç Edilen Sermayenin Sektörel Dağılımı.....	114
5.KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME.....	115

SONUÇ	119
EKLER	122
EK-1 Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu.....	123
EK- 2 İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Dağılımı.....	129
EK- 3 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu.....	131
EK- 4 Ortadoğu Kökenli Seçilen Beş Ülkenin, Türkiye'ye Getirdikleri Yabancı Sermaye Bilgileri.....	135
KAYNAKÇA	142

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgesel ve Ekonomik Gösterimi	18
Tablo 2: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri	34
Tablo 3: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Faktörlerin Listesi	37
Tablo 4: Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermayenin Yıllara Göre Dağılımı	56
Tablo 5: Kuruluş Türlerine Göre Yabancı Sermayeli Şirketleri	59
Tablo 6: 1995- 2003 Yılları Arasında Türkiye'ye Giren Yabancı Sermaye Yatırımları	60
Tablo 7: Doğrudan Yabancı Sermaye Girişinin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı	61
Tablo 8: Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Sektörel Dağılımı	63
Tablo 9: 1980–2002 Yılları Arasında İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı	64
Tablo 10: 1980–2002 Yılları Arasında İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı	65
Tablo 11: Doğrudan Yabancı Yatırımların Fiili Girişleri (Milyon \$)	71
Tablo 12: Türkiye'de Yabancılar Tarafından 2005 Yılındaki Şirket Satın Almalar ve Birleşmeler	74
Tablo 13: 1986 – 2005 Döneminde Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri (\$)	75
Tablo 14: Yabancı Sermayeli Şirketlerin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı	76
Tablo 15: Ülke Gruplarındaki Yabancı Şirketlerin Kuruluş Sermayelerine Göre Dağılımı	77
Tablo 16: Türkiye'deki Yabancı Sermaye Şirketlerin Kuruluş Türleri	78

Tablo 17: Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı	79
Tablo 18: Türkiye'de ki Yabancı Sermayeli Firmaların ve Türkiye'nin İthalat ve İhracat Miktarları	81
Tablo 19: 1992–2002 Yılları Arasında İSO 500 Yabancı Sermaye Firmasının İstihdamı	84
Tablo 20: 500 Büyük Firmanın Özkaynak ve İstihdam Miktarları	85
Tablo 21: Ülkeye Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Çekme Sıralaması	87
Tablo 22: Kategoriler İçin Göz Önüne Alınan Ağırlık Yüzdeleri	88
Tablo 23: Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımındaki İçsel Konumu	90
Tablo 24: Türkiye'de Faaliyette Bulunan Ortadoğu Kökenli Yabancı Sermayeli Kuruluşlar	104
Tablo 25: Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Sermayeli Firmaların Şirket Sayıları	105
Tablo 26: Seçilen Ortadoğu Kökenli Firmaların Sermaye Yapıları	106
Tablo 27: Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Sektörel Dağılımları	108
Tablo 28: Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Fiili Yabancı Sermaye Girişleri	109
Tablo 29: Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Dış Ticarete Etkileri	111
Tablo 30: Yatırım Teşvik Belgesinin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (2003- 2006)	113
Tablo 31: Ortadoğu Ülkelerinin Türkiye’de Aldıkları Yatırım Teşvik Belgeleri	114
Tablo 32: Ortadoğu Ülkelerinin Aldığı Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı	115
Tablo 33: Türkiye'nin Ortadoğu Ülkelerine Sermaye İhracı	116
Tablo 34: Ortadoğu Ülkelerine İhraç Edilen Sermayenin Sektörel Dağılımı	117

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Uluslararası Sermaye Türleri ve Miktarları	9
Şekil 2: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dünya Geneli ve Bölgesel Gruplar Açısından Durumu	18
Şekil 3: Dünyadaki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	22
Şekil 4: Gelişmiş Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	23
Şekil 5: Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Sektörel Dağılımı	23
Şekil 6: Merkez ve G.Asya Ülkelerindeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Sektörel Dağılımı	24
Şekil 7: Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye	58
Şekil 8: Yabancı Sermayeli Firmaların İthalat ve İhracatının Türkiye'nin Toplam İthalat ve İhracatına Oranı	82
Şekil 9: Dünya Rekabet Gücü Sıralamasında Değişiklik 2004–2005	91

KISALTMALAR

\$	Amerikan Doları
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	Araştırma Geliştirme
B.A.E	Birleşik Arap Emirlikleri
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirme
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DYSY	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
HM	Hazine Müsteşarlığı
IMF	Uluslararası Para Fonu
İSO	İstanbul Sanayi Odası
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
md.	Madde
O.L	Osmanlı Lirası
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
OİB	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
S.Arabistan	Suudi Arabistan
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	Tasarrufu Mevduat Sigorta Fonu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUSİAD	Türk Sanayi İş Adamları Derneği
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticareti Geliştirme Konferansı
WB	Dünya Bankası
YASED	Yabancı Sermaye Derneği
YDK	Yatırım Danışma Konseyi
YOİKK	Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu
YTL	Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

Ortadoğu'ya coğrafi olarak batıdan bakıldığında; Türkiye, İran, Arap Yarımadası ve Basra Körfezi ile Mısır'ı kapsamaktadır. Bölge, dünya ekonomisinde ve siyasetinde önemli bir yere sahiptir. Bölge, petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından zengindir. Özellikle, dünya genelindeki petrol fiyatlarındaki yüksek artış oranları, bu bölgedeki büyük petrol ihracatçısı olan ülkelerin gelirlerini ve sermayelerini artırmıştır. Irak'taki sıcak gelişmeler nedeniyle, bölgede biriken Petrodolar fonlar yatırım olarak gerçekleşmemiştir. Dünya ticaretini ve siyasetini etkileyen en önemli nedenlerden sayılabilecek 11 Eylül saldırılarından sonra, petrol ihracatçısı Arap ülkelerinin ellerinde biriken fonları, yapmış oldukları veya yapacakları yatırımlarını batı ülkelerinden dünyanın diğer alanlarda kaydırma isteği içine girmişlerdir.

Yukarıda tanımlanan Ortadoğu bölgesinde 14 ülke bulunmaktadır. Türkiye'ye gelen Ortadoğu kökenli firmaların, hepsini çalışmamızın içine almamızın birçok nedeni bulunmaktadır. Ortadoğu ülkelerinden gelen firmaların birçoğunun, ya çok az yabancı sermayeye sahip olmaları, ya da hiç yok denilecek kadar yabancı sermayeyi Türkiye'ye getirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'nin Ortadoğulu komşuları olan Irak, İran ve Suriye'nin çalışmamıza dâhil edilmemesi, bu ülkelere gelen yabancı sermayenin benzer karakteristik özellik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Sayılan üç komşu ülkenin firmalarının yapısına bakıldığı zaman, büyük çoğunluğunun sermayelerinin 50,000 \$'ların altında olduğu görülmektedir. Bu ülkelere gelen yabancı sermayeli firmaların amacı, uluslararası yabancı yatırımcıların hedeflerinden farklılık göstermektedir. Çoğunlukla, Türkiye ile yapılan sınır ticaretinde sorun yaşamamak amaçlanmaktadır ki, kurulan firmaların büyük çoğunluğu hizmetler sektörünün ticaret alt başlığında faaliyet göstermesi, yukarıdaki söylemi doğrulayabilir.

Yukarıda sayılan nedenlerden ve sıkıntılardan dolayı, çalışmamızda beş ülke ele alınacaktır. Bu ülkeler ***Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri (B.A.E), İsrail, Kuveyt, Suudi Arabistan'dır.*** Seçilen beş ülke, Ortadoğu ülkelerinden gelen yabancı sermayenin niteliksel ve niceliksel özelliklerini, her biri değişik alanlarda

yansıtabilmektedir. Seçilen ülkelerde, her ülkenin yoğunlaştığı sermaye aralığı, faaliyet gösterdiği sektörleri ve Türkiye’de sahip oldukları firma sayıları farklılık göstermektedir.

Ortadoğu kökenli firmaların Türk ekonomisine etkileri konulu çalışmamızı üç bölümden oluşturduk. *İlk bölümde*; yabancı sermayenin çeşitlerini ve bu çeşitlerin alt başlıklarını gösterdik. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dünyadaki gelişimini, miktarını, sektörel dağılımını sunarak, yabancı sermayeyi etkileyen faktörlerden bahsettik. Ardından, ekonomi literatüründeki yabancı sermaye teorilerini açıklayıp, ülke ekonomilerine etkileri ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi için gerekli koşulları belirttik.

İkinci bölümde ise; çalışmamızın ilk ayağı olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, Türkiye topraklarındaki 100 yılı aşkın gelişimini, dönemler itibariyle sunduk. Özellikle, 4875 sayılı yeni yabancı sermaye kanununun çıkarılmasından dolayı, 2003 öncesi ve sonrası detaylandırılarak anlatılmıştır. Çünkü yeni çıkarılan yabancı sermaye kanununun ülkeye hem avantajı hem de dezavantajı bulunmaktadır ki, bunları da bu bölümde detaylarıyla birlikte anlattık. Bu konulara ilaveten, Türkiye’nin yabancı sermaye çekme potansiyeli, Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların sorunları, talepleri ile yeni kanun öncesinde ve sonrasında yapılan hukuki değişiklikleri sıraladık.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümde ise, Ortadoğu kökenli ülke firmalarının Türkiye’deki faaliyetlerini; sektörel dağılımını, ülkeye getirdikleri fiili sermaye miktarını, ithalat ve ihracat verilerini sunduk. Ortadoğulu firmaların toplam yabancı sermaye içindeki oranları ve Türkiye ekonomisine etkilerini araştırmaya çalıştık. Ancak, yabancı sermayeli firmaların istihdam verilerini belirleyen kurum olan Hazine müsteşarlığının bu istatistikleri açıklamamasından dolayı çalışmamızda sunamadık.

Çalışmamızda kullandığımız araştırma metodu olarak; kitap, kütüphane, süreli yayınlar, kanunlar ve güvenilir resmi internet kaynaklarından faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK YABANCI SERMAYE

1.YABANCI SERMAYE ÇEŞİTLERİ

Sermaye, kaynak anlamı bakımından iki açıdan ele alınabilir. İlk olarak bakıldığında, sermayenin parasal yönü olan ‘para sermayesi’ anlamında kullanılmaktadır. İkinci olarak ise; üretimde kullanılan fiziksel mal varlıkları, makineler, teçhizatlar ve yapılarıdır. Sermayenin kullanıldığı ikinci anlam ise, bilindiği gibi ‘stok’tur¹.

Sermaye terimi, finansman ve muhasebede farklı anlamlara gelmektedir. Bu farklı anlamlarında yanında, İktisat biliminde ise; üretim faktörlerinden birisi olarak önceden üretilmiş ve üretimde kullanılarak, üretilen mal ve hizmetin bünyesinde yıpranma payı olarak yer alan alet, edevat, teçhizat, makine gibi varlıklardır². Bir ekonominin sermayesi zamanın herhangi bir anında, ekonominin üretken gücüne ilave olarak katılan konutların, makinelerin, fabrikaların ve teçhizatların birikmiş stokudur³.

Yukarıdaki bu düşüncelere göre, bir ülkenin kendi kaynaklarının (stok) yetersiz kalmasından sonra, başka ülkelerin kaynaklarına yönelmesi gerekmektedir. Ülke içi kaynakların yetersiz olmasının nedenleri ise şöyle sıralanabilir; üretim darlığı, iç tüketim eğiliminin yüksekliği ve mevcut sermaye stokuna yapılabilecek ek ilavelerin yetersizliği. Sonuçta, ülke içi sermaye yetersizliği yabancı sermaye ile giderilmeye çalışılmaktadır. Çünkü kalkınmayı sağlayabilmek için gerekli olan ülke içi sermaye stokunun yetersiz olduğu zamanlarda, ödemeler dengesinde açık vermemek için yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır⁴

¹ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, 11.Basım, İstanbul, 2000, s.95.

² Mümin Ertürk, **İşletme Biliminin Temel İlkeleri**, Beta yayınları,4.Baskı, İstanbul, Nisan 2000,s.15.

³ İlker Parasız, **Makro Ekonomi Teori ve Politikası**, Ezgi Kitabevi,7.Baskı, Bursa, Ocak 1998, s.32.

⁴ Cem Saatcioğlu,**Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye**, <http://www.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/61MAL%DD%C7%D6Z%DCM/18-61CEMSAAT%C7%DDO%D0LU.doc> (Erişim Tarihi:08.08.2005)

Yabancı sermaye, ülke dışında yerleşik durumda bulunan kişi ve kuruluşların ülke içinde mali ve fiziki yatırım yapmaları veya ticari faaliyette bulunmalarıdır. Yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye katkıları olarak; ülkenin sabit sermaye stokunun artırılması, ülkeye teknoloji ve işletme bilgisi getirmesi, rekabeti geliştirmesi, ödemeler dengesi açığını azaltması, iç piyasaya dinamizm kazandırması, teknik eleman ve yönetici açığını azaltması ve istihdam olanaklarını arttırmasıdır⁵.

Yabancı sermaye deyimini uluslararası ekonomi literatürüne göre değerlendirildiğinde ise karşımıza '*Yabancı Sermaye Yatırımı*' ile '*Özel Yabancı Sermaye Yatırımı*' kavramları çıkmakta ve aralarında anlam bakımından çok az fark bulunmaktadır. Çünkü yabancı sermaye denildiği zaman, bu sermaye kaynağı içine resmi mali kaynaklarda dâhil edilmesi gerekmektedir. Ancak resmi mali kaynaklar, tüm yabancı sermaye içerisindeki payının az olmasından dolayı, yabancı sermaye genel olarak tek başlık altında incelenebilir⁶.

Yabancı sermaye finansmanı için 3 kaynak sıralanabilir⁷;

- Çok Uluslu Şirketlerin kendi fonları,
- Borsadan temin edilme,
- Uzun vadeli krediler.

Yabancı Sermaye uluslararası ekonomi yönünden, şu sınıflandırmalara tabi tutulabiliriz. Bu sınıflandırmalar sırasıyla, *Banka ve Resmi Kalkınma Kredileri*, *Portföy Yatırımları* ve *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları* şeklinde söylenebilir.

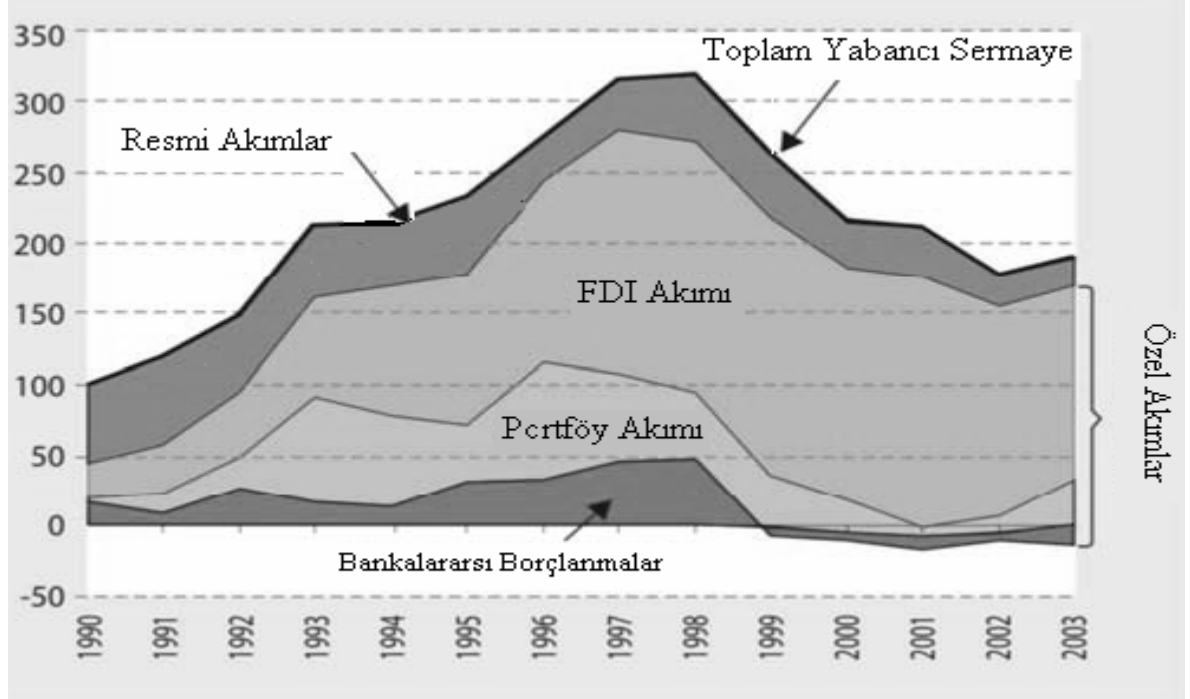
⁵ Haluk Tandırcıoğlu ve Ahmet Özen, **Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 4, 2003, s.105.

⁶ Z. Tuğrul Göver, **Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirilmesi**, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Temmuz 2005, s.11

⁷ John-Ren Chen, **Foreign Direct Investment**, Palgrave Publishers, , New York, 2000, s.21

UNCTAD (Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticareti Geliştirme Konferansı)'ın 2004 yılı Dünya Yatırım Raporu'nda uluslararası sermaye türleri ve miktarları aşağıdaki Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1
Uluslararası Sermaye Türleri ve Miktarları

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2004, UN NY and Geneva, 2004, s.5

Şekil 1'de görüldüğü üzere, sermaye türleri genel anlamda *özel akımlar* ve *resmi akımlar* olarak ayrılmaktadır. Sermaye türlerine alt başlıklar olarak bakıldığında, dört başlık halinde görüle de dikkat edilince resmi akımlar ve bankalararası borçlanmaları, kredi başlığı altına alınması suretiyle, üç başlık altında incelenebilir.

Yukarıdaki Şekil 1'e bakıldığında, resmi kredilerde yıllar itibariyle büyük dalgalanmalar gözükmemektedir. Bankalararası ödünç vermede ise, doksanlı yılların ikinci yarısında var olan artışlara rağmen, 2000'li yılların başından itibaren bu kredi türünde düşüş görülmektedir. Bu durumun kaynağı olarak, 1998 yılında ki Asya Krizi olarak yorumlanabilir. Portföy yatırımlarında da Asya krizinin dolaylı etkisinin ardından, piyasalardaki güvensizliklerden dolayı azalmalar görülmektedir.

Şekil 1'e başka bir açıdan bakılırsa, piyasalarda var olan güvensizlikler ve krizlerden dolayı, uluslararası sermaye akımı doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına doğru kayışı görülmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, dünya genelinde 1995 yılından sonra büyük artışlar göstermesine rağmen, bu yatırımlarda son 5 yıllık dilim içinde düşüşler gözlenmektedir.

Günümüzde uluslararası piyasaların büyük çoğunluğunda portföy yatırımlarının gerçekleşmesinin en önemli nedenleri, portföy yatırım kazancının yüksek olması ve teknolojik gelişmelerin sonucunda ülkeler arasındaki sermaye akımının kolaylaşmasıdır. Bu gelişmelere rağmen, sürekli olarak portföy yatırım miktarları düşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına daha çok rağbet etmelerinin nedenleri olarak, bu tür yatırımın finansman açığının kapanmasına ve teknolojik düzeyin yükseltilmesine olan etkileri yanında, ülke içinde oluşacak krizlere karşı güvence olarak algılanması olduğu söylenebilir⁸. Diğer sermaye çeşidi olan banka kredileri ise, uluslararası piyasa şartlarına göre konumunu değiştirmektedir. Kalkınma kredileri ise, kredi olarak yabancı sermaye içinde artışı sabit olduğu gözlenmektedir.

1.1.Kredi Olarak Yabancı Sermaye

Yabancı sermaye, ülkelere *Uzun Vadeli Krediler* ve *Kısa Vadeli Krediler* şeklinde girmektedir. Bu kredilerin karşılığı olarak ülkeden faiz alınmakta olup, kredinin faiz oranı ise, uluslararası piyasalarda belirlenmektedir. Bu tür sermaye kaynağı içinde, kalkınma kredileri (Resmi Krediler) ve kısa süreli (destek amaçlı) kullanılan kredilerde bulunmaktadır.

Resmi fon akımlarına bakıldığında, bunlar kredi ve hibe biçiminde olabilirler. Krediler belirli bir vadesi olan, faizi ile birlikte geri ödenmesi gereken fonlardır. Alınan krediler hibe şeklinde ise, bağış niteliğindedir. Hibelerin geri ödenmesi söz konusu

⁸ Birol Efe, **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Analizi 'İzmir Örneği'**, İzmir Ticaret Odası, İzmir, 2002,s.1.

değildir. Buradaki krediler ise, genellikle kalkınma amaçlıdır⁹. Bu tür kredileri veren kurumlar olarak, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Bölgesel Kalkınma Bankaları gibi kurumlar sayılabilir.

Geleneksel olarak, uluslararası banka kredileri dış ticaretin finansmanına yöneliktir. Bunlar daha çok kısa süreli, likiditesi yüksek ve risk oranı düşük olan kredilerdir¹⁰. Bankalarca kullanılan diğer kredi işlemleri olarak, Kredi Sendikasyonları ve Eurodolar Kredileri bulunmaktadır.

Uluslararası piyasalarda, kredi olarak yabancı sermaye kullanımı 1950’li yıllardan sonra büyük rağbet görmüştür. Bunlar özellikle II. Dünya Savaşından sonra, ülke ekonomilerini tekrar ayağa kaldırılmak için kullanılmıştır¹¹. Ancak 1990’lı yılların sonlarına doğru birçok krizin oluşmasından sonra, bu sermaye türünde büyük oranlı düşüşler gözlenmektedir. 1980 yılında banka kredilerinin oranı %80’lere yaklaşırken, 1998 yılında sonra oranlar eksilere düşmüştür¹². Banka kredilerindeki bu büyük düşüşün iki etkeni bulunmaktadır. Birincisi, Güneydoğu Asya krizi; ikincisi ise, bu krizin ardından uluslararası piyasada faiz oranlarının yükselmesidir.

1.2.Portföy Yatırımı

Portföy yatırımı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’na göre şöyle tanımlanmaktadır,

Alım satımı yapılan konvertibl döviz ve efektif nakdi sermayeyi, yabancı sermayeli kuruluşlarda, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin hissesine tekabül eden net kar, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri ile lisans, know-how, teknik yardım, yönetim ve franchise¹³ anlaşmaları karşılığında ödenecek meblağların, dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin transferlerini veya transfer edilebilir değerlerini, yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşların, kambiyo mevzuatı çerçevesinde doğan her türlü mevcut ve alacaklarından, Hazine müsteşarlığının sermaye payı olarak kabul edeceği meblağları kabul etmektedir.¹⁴

⁹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları, 14.Baskı, İstanbul, 2001,s.696

¹⁰ a.g.e, s.488

¹¹ Tandircioğlu ve Özen, s.107

¹² UNCTAD, **World Investment Report 2004**,United Nations New York and Genova, 2004, s.5

¹³ ‘*Hak sahibine verilen para karşılığında, belirli sınai hakları ticari alanda kullanma iznidir.*’

¹⁴ T.C Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2001 Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü,2002,s.11

Merkez Bankasının tanımına ilave olarak şu şekillerde tanımlar yapılabilir. Bir ÷lkedeki yerleşik kişilerin, diğer ÷lkelerdeki yerleşik kişilerden fon sağlamaları ve diğer ÷lkelerdeki yerleşik kişilerin bu sağlanan fonlarını kullanmalarına *uluslararası mali işlem* denilmektedir. Bir kısım fon sahipleri, yabancı mali piyasalarda belirli bir risk düzeyine tabi olarak, iç piyasadakinden daha yüksek getiri elde etmeyi umuyorsa kaynaklarını yabancı piyasalara yatırır. Bu işlem, yabancı menkul değer borsalarından tahvil ve hisse senedi satın alarak, yabancı bir bankada vadeli mevduat açtırarak, hazine bonusu ve mevduat sertifikası satın alarak gerçekleştirilebilir¹⁵. Para ve sermaye piyasalarında *uluslararası mali işlem* şeklinde gerçekleşen, uluslararası özel sermaye hareketleri **“kısa”**(1 yıldan az), **“orta”**(1-5 yıl) ve **“uzun”** (5 yıldan çok) vadeli olarak sınıflandırılabilir. Portföy yatırımı uluslararası piyasada iki şekilde gerçekleştirilmektedir¹⁶;

İlk yöntem olarak; Yabancı sermaye, borsadan hisse senedi toplamak için ÷lkeye giriş yapar. Buradaki amaç herhangi bir şirkete ortak olmak değil, borsada senet alım ve satımı ile döviz kuru hareketlerinden kazanç sağlamaktır. Ancak, yabancı sermaye, ÷lke ekonomisinin bozulmasıyla birlikte piyasadan çekilebilir.

İkinci yöntem ise; Yabancı sermaye, ÷lkeye devletin ve özel sektörün çıkardığı tahvilleri, bonoları satın almak için gelir. Yabancı sermayeyi ÷lkeye çeken, bono ve tahvil faizlerinin yüksek olması ve vadelerinin kısa olmasıdır. Eğer bu türde vade uzun olmakla beraber, bono ve tahvil satışından ÷lkeye giren döviz miktarı yüksek ise, ÷lke adına faydalıdır.

Portföy yatırımları, günümüzde mali kısıtlamaların kaldırılması, teknolojik gelişmeler ve piyasaların küreselleşmesiyle sıradan birer işlemler haline gelmişlerdir. Yukarıdaki **Şekil 1**'de görüldüğü üzere, 1980 sonrası gerçekleşen portföy yatırımlarındaki artışlar ÷lkelerde ki serbestleşme hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Ancak, 1990'lı yılların sonunda portföy yatırımlarına düşüş gör÷lmektedir. Bu düşüşün uluslararası piyasalarda yaşanan krizler ve artan güvensizlik ortamından kaynaklandığı söylenebilir. Portföy yatırımları, ÷lkeye sürekli olarak gelir getirici değil

¹⁵ Seyidoğlu, ss.481-482

¹⁶Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, 4.Baskı, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1996, s.538

daha çok kısa vadeli sorunlarının aşılması için verilen avansa benzemekte olup, ülkenin ekonomik durumunun kötüleşmesini takiben ülke sınırlarından ayrılmakta ve oluşan krizlerin derinleşmesine neden olabilmektedirler. Bu sebeplerden dolayı, doksanlı yılların ikinci yarısıyla birlikte portföy yatırımlarında azalmalar görülmüştür.

Günümüzde, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler, mali piyasaların üzerindeki kısıtlamaları kaldırarak, dünya piyasalarıyla bütünleşmektedir. *Mali küreselleşme* olarak adlandırılan bu olay, yatırımcılara ve uluslararası fon kullanıcılarına önemli yararlar sağlayabilir. Ancak, uluslararası bir denetime tabi olmadan ülkeye yabancı fon giriş ve çıkışları mali krizlere yol açabilmektedir. Bu durumda olan ülkeler, yurtiçi mali sektörü güçlendirici ve yabancı sermaye akımlarına karşı kotalar ve diğer engeller kullanarak, düzenleyici politikalar izlemelidirler¹⁷

1.3.Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdürebilen ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alabilen veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen *çok uluslu şirketler* tarafından yapılır¹⁸.

OECD 'in (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı) yaklaşımına göre, bir ülkeden başka ülkeye kalıcı ekonomik çıkar elde etmek amacıyla Direkt Yabancı Sermaye (FDI) gerçekleşmektedir. Buradaki *kalıcı çıkar* kavramı, yabancı sermaye yatırımcısının, yatırım ve yatırım kontrolü konularında uzun dönemli bağımsızlığını ifade etmektedir¹⁹. IMF ise, istatistiksel amaçlı çalışmalarda kullanılmak üzere, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını 'uluslararası yatırımcının herhangi bir yerel şirketin sermayesinin %10'dan fazlasına sahip olması' olarak tanımlamaktadır²⁰.

¹⁷ Seyidoğlu, s.500.

¹⁸ Tandırcıoğlu ve Özen, s.106.

¹⁹ Hayrettin Demircan, **Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü,2003,s.1.

²⁰ İSO, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye: Durum Tespiti ve Stratejik Plan**, 1.Baskı, İSO Yayınları, İstanbul, 2002, s.17.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir şirket için kuruluş sermayesini sağlamak için gelebilir. Buna ilaveten mevcut bir şirketin sermayesini arttırmak veya diğer bir ülkede bulunan şirkete kendisiyle birlikte teknoloji ve işletmecilik bilgisi getirmesidir²¹. Burada başka bir kavram bulunmaktadır. Bu kavram '*plasman*' adıyla ekonomi literatüründe bulunur. Plasman, paranın gelir getirici bir alacağa, menkul ya da gayrimenkul değerlere ayrılması şeklinde tanımlanabilir. Plasmanın, doğrudan yabancı sermaye yatırımdan farkını şu şekilde açıklayabiliriz. Yeni bir fabrika yapmak yatırım iken, var olan fabrikayı satın almak sadece plasmandır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını özel bir sermaye transferi olarak da değerlendirmek mümkündür. Ancak, bazı özelliklerinden dolayı portföy yatırımlarından ayrılmaktadır. Yabancı ülkelerde yapılan yatırımlar, fiziki ya da mali nitelikte olabilmektedir. Tahvil ve hisse senedi şeklindeki portföy yatırımları, mali nitelikli yatırımlar iken; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise bina, fabrika, arazi, tesis gibi fiziki değerlere karşılık gelen yatırımlardır²².

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, diğer sermaye akımlarından bir başka farklılığı ise, ülkeye gelen yabancı sermayenin finansal gücü geldiği ülkenin devletine değil vatandaşlarına ait olmasıdır. Bu farklılık, başka bir devletten veya uluslararası kuruluştan sağlanan resmi kalkınma kredileriyle olan ayrımını göstermektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımında, yabancı ülkeye yapılan yatırımın yönetimi konusunda da kendini gösterir. Bu tür yatırımlarda, yabancı ülkede kurulan şirket ana şirketin doğrudan denetimine girer. Portföy yatırımında ise, yabancı şirket yönetiminin doğrudan denetlenmesi söz konusu değildir²³.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ekonomi literatüründe, dört ana yatırım başlığı altında incelenmektedir.

²¹ Rıdvan Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Katkısı**, TCMB Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat, 2001(Erişim tarihi: 07.09.2005, www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/kitap2monu.html) s.100

²² Seyidoğlu, ss.664–665.

²³ Efe, s.4

1.3.1. Doğal Kaynak Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Gelişmekte olan ülkelerde yatırım yapan çok uluslu şirketler, yirminci yüzyılın ilk dönemlerinde, yalnızca ev sahibi ülkenin doğal kaynaklarından yararlanmak amacındaydılar. Bu tür yatırımlar, ticaret yaratıcı etkiye sahiptir. Çok uluslu şirketler yurt dışı ticaret bağlantılarından, pazarlama yöntemlerinden ve üretim sürecinde kullandıkları üstün teknolojiye dolaylı olarak, ev sahibi ülkeden ihracat yaparken yerli firmalardan avantajlıydılar²⁴.

Bu türdeki yatırımların; ihracata olumlu etkileri yanında, sermaye mallarının ithalatının artmasına da neden olmaktadır. Bunun yanında, ülkenin kaynaklarının kullanılmasına da sebebiyet vermektedir. Ancak, bu genellikle görüldüğü üzere yirminci yüzyıl başlarında bir sömürü aracı olarak kullanılmıştır.

1.3.2. Pazar Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

1960'lı ve 1970'li yıllarda ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikalarında pazar arayan doğrudan yabancı sermaye yatırımları sıklıkla görülmüştür. Pazar arayan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, girdiği ülkenin ticaret hacmini azaltmamaktadır. Ancak, ev sahibi ülkenin ithalatının bileşiminde nihai mal ithalatının payını azaltırken, ara malların payını arttırmaktadır²⁵.

Bunda etken, ülkeye sadece ara malı ithalinin serbest olmasıdır. Ara mallar ise, özellikle iç üretimin sağlanması için gerekli olmasına karşın iç piyasada üretilmeyen mallardır.

²⁴ Göver, s.13.

²⁵ a.g.e, s.14.

1.3.3. Etkinlik Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Etkinlik arayan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, çok uluslu şirketlerin karlılıklarını arttırmak amacıyla, üretim süreçlerini bölerek başka ülkelere taşımalarıdır. İlk örnekleri, ucuz işgücünden faydalanmak amacıyla yapılmıştır. Bunlara örnek olarak, Japon merkezli çok uluslu şirketlerin, Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerine yapmış oldukları yatırımlar gösterilebilir²⁶.

Etkinlik arayan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, son yüzyılda sıkça görülmesinin nedenleri olarak; küreselleşme olgusunun gelişmesi, firmaların teknolojik gelişme ile maliyetlerini minimumuna indirme gayretleri olduğu söylenebilir. Özellikle ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmek için kullandıkları ucuz işgücü politikası da bu tür yatırımı arttırmada etkindir. Bunlara ilaveten taşıma ve enformasyon maliyetlerinin de çok azalması bu tür yatırımları teşvik etmektedir.

1.3.4. Stratejik Kaynak Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Stratejik kaynak arayan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, çok uluslu şirketlerin uluslararasılaşmanın ileri bir aşamasında yaptığı yatırım türüdür. Çok uluslu şirketler, Ar-Ge (Araştırma Geliştirme) faaliyetlerini geliştirmek ve bu alandaki varlıklarını artırmak amacıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımları yapmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ise, stratejik kaynak arayan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek için, işgücü niteliklerini artırmak ve telekomünikasyon altyapısını güçlendirmeleri gerekmektedir²⁷. Bu tür yatırım örneği çoğunlukla Güneydoğu Asya ülkelerinde görülmektedir. Bunda etken olarak, gelişmiş insan sermayesi ve bunu destekleyecek altyapının varlığıdır.

²⁶ a.g.e. s.14.

²⁷ a.g.e. s.15.

1.3.5. Dünya Genelinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı

Doğrudan yabancı sermaye yatırım türlerinin temel etkisi, ev sahibi ülkenin milli gelirine olan net katkısıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları hangi türden olursa olsun, ev sahibi ülkenin dış ticaretini etkilemektedir. Ancak, dış ticaret dengesi açısından ihracat artırıcı etkileri bulunması yanında, ithalatın da artmasına neden olmaktadır. Bunlara ilaveten, ülkeye yeni teknoloji getirmesi, istihdam olanaklarını arttırması ve ülkenin ihtiyacı olduğu döviz girdilerini sağlamasıdır²⁸. Bu etkiler, ödemeler dengesinde açıkça görülmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye çekilmesi için gerekli olan şartların çok ve zor olmasına karşın, maliyet ve riskinin az olmasından dolayı ülkeler tarafından daha çok tercih edilmektedir. Diğer sermaye çeşitlerine göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının güvenilirliğini yüksektir. Sonuçta, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinde yoğun bir rekabet yaşanmaktadır. Yaşanan rekabetten dolayı, ülkeye doğrudan yatırım yapacak olan çok uluslu şirketlere birçok imkânlar sağlanmaktadır. İmkânlardan bir kaçını sıralamak gerekirse; yatırım indirimi, vergi tatili, geçici teşvikler, bedava arsa tahsisi, vergi indirimi v.d. bulunmaktadır.

Yukarıdaki *Şekil 1*'de görüldüğü gibi, doksanlı yılların ortalarına kadar, doğrudan yabancı sermaye yatırımının bütün yabancı sermaye yatırımları içindeki payı az iken, sonraki yıllarda büyük artış göstermiştir. Bu artışın nedenleri şöyle sıralanabilir; ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmeye çalışmaları ve küreselleşmeyle birlikte gerçekleşen liberalizasyon değişiklikleridir. Bunun göstergesi olarak, *UNCTAD* verilerine göre, dünya genelinde 1991–1997 yılları arasında en az 750 yasal düzenleme yapılmış ve bu düzenlemelerin en az 700'nün ekonomi ve ticaretin liberalleşmesini amaçladığı tahmin edilmektedir²⁹. *UNCTAD* 2004 verilerine göre ise, çok uluslu şirketler için 2003–2004 yılında yapılan toplam 244 Hukuki düzenleme ve 220 adet liberalizasyon değişiklikleri³⁰ bulunmaktadır.

²⁸ Karluk, *Türkiye de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Katkısı*, s.102

²⁹ Demircan, s.15

³⁰ UNCTAD, *World Investment Report 2004*, a.g.e, s.6

Aşağıdaki **Tablo 1**'de görülebileceği gibi 12 yıllık süre içerisinde, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yönünden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme dünya geneli ve OECD ülkelerindeki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını da kapsamaktadır.

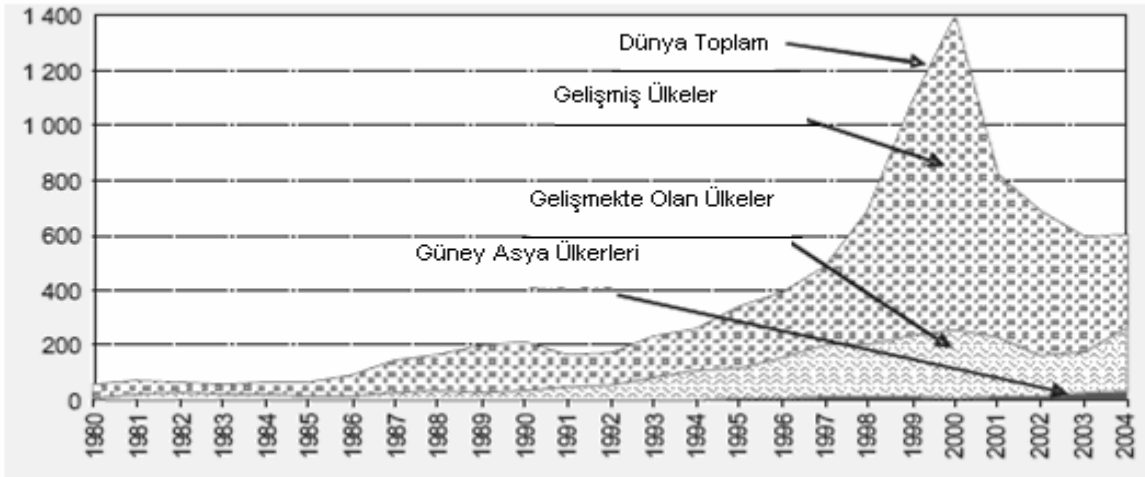
Tablo 1
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgesel ve Ekonomik Gösterimi
(Milyon \$)

	1992-97	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Dünya	310	810	1 086	1 388	825	716	632	648
OECD	201	528	891	1 286	632	561	458	406
Gelişmiş Ülkeler	190	504	849	1 134	596	548	442	380
Gelişmekte Olan	118	194	232	253	220	155	166	233

Kaynak: OECD ve UNCTAD 1992-2004 verilerinden derlenmiştir.

Yukarıda verilen **Tablo 1**'deki, Dünya geneline ve Bölgesel gruplara ait verilerinin grafiksel gösterimi **Şekil 2**'de sunulmuştur:

Şekil 2
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dünya Geneli ve Bölgesel Gruplar Açısından Durumu

Kaynak: UNCTAD,FDI/TNC veritabanı (www.unctad.org/fdistatistic)

Şekil 2'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dünya geneli ve bölgesel grupları açısından, 1980 – 2004 yılları arasındaki dağılımı görülmektedir. Bu dağılıma göre son 20 yıl ele alındığında, dünya genelinde özellikle mal ve hizmetlerin üretim ve tüketiminde küreselleşmenin büyük bir etkisi gözükmektedir. Bu etkinin göstergesi olarak; 1980 yılındaki doğrudan yabancı sermaye aktiviteleri Dünya Gayri Safi Milli Hâsılasına oranı %5 iken, 1998 yılında ise bu oran %11'lik artışla, %16'ya çıkmıştır³¹.

Yukarıdaki *Tablo 1*'e bakıldığında, 1993–1999 yılları arasında doğrudan yabancı sermaye yatırımları akışı, 200 Milyar Dolardan 800 Milyar Dolara çıkmıştır. 1998 yılı kırılma noktası sayılabilir. 2000 yılına bakıldığında ise, en yüksek rakam olan 1 Trilyon Doları aştıktan sonra düşüşe geçtiği görülmektedir. Düşüşün nedenleri olarak, 2000 yılı içinde uluslararası alanda oluşan güvensizlikler ve krizler olduğu söylenebilir. 2001 yılında ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında gerilemenin %40'a varan oranda gerçekleştiği görülmektedir. 2001 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımları 825 Milyar Dolara inmiştir. 2000 ve 2001 yıllarında ki düşüşlerin nedenleri olarak, büyük ekonomilerde yaşanmaya başlanan durgunluğun 11 Eylül olayları ile daha derinleşmesidir. 2002 yılında ise, krizin etkileri devam etmekte ve yabancı yatırım miktarı 716 Milyar Dolar olmuş ve 2003 yılında ise 632 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında ise, yüzde 2 oranında artış ile birlikte 648 Milyar Dolar sınırına varmıştır.³² *Tablo 1*'de görüldüğü üzere, 2000 yılı zirve yılı olmasının ardından 2004 yılına kadar sürekli bir düşüş göstermiş, ancak 2004 yılında %2'lik bir artış gözlenmiştir.

Yine yukarıdaki *Tablo 1*'e bakıldığında, yabancı sermayenin belli ülkelerde yoğunlaştığını ve bu ülkelerin büyük çoğunluğunun *OECD* ve gelişmiş ülkeler olduğu gözükmektedir. *OECD* üyesi ülkelerin yatırımcıları, büyük ve zengin pazarlara yatırım yapmayı tercih etmektedir. *OECD* ülkeleri, genelde yüksek tüketim potansiyeline sahip olduğundan dolayı doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyük çoğunluğu bu ülke grubu içinde yoğunlaştığı söylenebilir³³. *OECD* rakamlarına göre, doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarları 2000 yılında 1 Trilyon Doları aşarken, %50 oranında düşüş

³¹ Demircan, s.10

³² http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2005_inflows_en.xls (Erişim Tarihi: 14.10.2005)

³³ Demircan, s.13

gerçekleştirerek, 2001 yılında 632 Milyar Dolara olmuştur. 2000 yılında ise, Dünya genelindeki düşüşten %10 fazla bir gerileme olmuştur. 2002 yılında 561 Milyar Dolar, 2003 yılında ise 458 Milyar Dolar ve en son olarak 2004 yılında 460 Milyar Dolar olduğu görülmektedir³⁴. Oransal olarak %90'na yakın olmasına karşın, son beş yılda gelişmiş ülkelere olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında düşüş gerçekleşirken, doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkelere kaymaktadır. 2001 yılında dünya genelinde ki büyük düşüşün nedeni olarak, gelişmiş ülkelere giden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının azalmasından kaynaklanmış olduğu söylenebilir. Bunda etken olarak, uluslararası kriz ve güvensizlik ortamına ilaveten, gelişmiş ülkelerdeki maliyetlerin yüksekliği ve diğer ülkelerin yapmış oldukları düzenlemeler gösterilebilir.

Gelişmiş Ülkelerdeki doğrudan yabancı sermaye yatırım rakamlarını **Tablo 1**'de gördüğümüz şekliyle, 2000 yılında en yüksek rakam olan 1,34 Trilyon Dolara ulaşmasının ardından, 2001 yılında 596 Milyar Dolara düşmüştür. Bu düşüş aslen gelişmiş ülkelerin *OECD* içindeki yüksekliğini de göz önüne sermektedir. 2002 yılında 548 Milyar Dolara inmiş ve diğer yıllar itibariyle sürekli olarak düşüş göstermiştir. 2003 yılında ise 442 Milyar Dolar ve en son 2004 rakamı olarak 382 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir³⁵. Açıkça gözükmektedir ki, doğrudan yabancı sermaye yatırımı artık gelişmiş ülkelere değil, gelişmekte olan ülkelere gitmektedir. *OECD* içinde de benzer bir manzara gerçekleşmektedir.

Gelişmekte Olan Ülkelerde ise, durum farklılık göstermektedir. Bu ülkelerdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 2002 yılında 155 Milyar Dolar olmuşken bir sonraki yıl 166 Milyar Dolara ve 2004 yılında ise 233 Milyar Dolara çıkmıştır³⁶. Gelişmiş ülkelerin aksine, bu ülke grubunda düşüşün ardından sürekli artış gözükmektedir. Yatırımda dünya genelindeki yaygın eğilim, gelişmiş olan ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru kayma yönündedir. Bunun göstergesi olarak dünya genelindeki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında artış görünürken, gelişmiş ülkelere giden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki azalmalardır.

³⁴ OECD, **Trends and Recent Developments In Foreign Direct Investment**, June 2005, s.29

³⁵ http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2005_inflows_en.xls (erişim: 14.10.2005)

³⁶ UNCTAD, **World Investment Report 2005**, UN NY and Genova,2005, s.303

Yukarıdaki açıklamaların değerlendirilmesi olarak, 2004 yılında tüm doğrudan yabancı sermaye yatırımların yaklaşık %36'lık bölümü, gelişmekte olan ülkelere gitmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımında en büyük artışı gösteren 10 ekonomiden 7'si gelişmekte olan veya geçiş dönemi ekonomileri olurken, en büyük 10 düşüş ise gelişmiş ülkelerde gerçekleşmektedir³⁷.

2000 yılında yapılan yasal değişikliklere bakıldığında; yasal değişikliklerin %16'sı teşvik tedbirleri öngören düzenlemeleri, %24'ü daha liberal giriş ve faaliyetleri düzenlemeleri, %19'u yabancıların mülk edinimini için daha liberal kanuni düzenlemeleri ve sektörel düzenlemeleri getirmiştir. Ancak %2'si, daha çok kontrol içeren yasal düzenlemeleri getirirken, yabancı sermayeye garantiler getiren düzenlemeler %40 gibi yüksek bir rakama çıkmıştır³⁸.

Bütün rakamlara bakıldığı zaman, son dört yıllık genel durum, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki düşüslere rağmen, sermaye akımı gelişmekte olan ülkelere ve geçiş ekonomilerine kaymaktadır. Bunda etken olarak, bu ülkelerin çok uluslu şirketlere sağlamış oldukları maliyet avantajları yanında hukuki düzenlemelerdir.

1.3.5.1. Dünya Genelinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımın Sektörel Dağılımı

Küreselleşmenin somut etkisi olarak sermayenin akışkanlığının artması giderek genişleyen yabancı yatırımlar pastasından daha fazla pay alma çabasını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenlerden dolayı, bir takım özendirici tedbirler hükümetlerce uygulamaya konulmuştur. Bu tedbirler ülke grupları açısından şöyle sıralanabilir; Gelişmiş ülkelerde yatırımların teşviki için nakit yardımlar, faizsiz veya düşük oranlı krediler gibi finansal enstrümanlar kullanırken, gelişmekte olan ülkeler vergi indirim, muafiyetler ve istisnalar ile vergi iadeleri gibi mali teşvik araçlarını kullanmaktadır³⁹. Buna ilaveten doksanlı yılların ikinci yarısındaki artışın nedeni olarak, Asya ve Güney

³⁷ UNCTAD, **World Investment Report 2004**, a.g.e, s.30

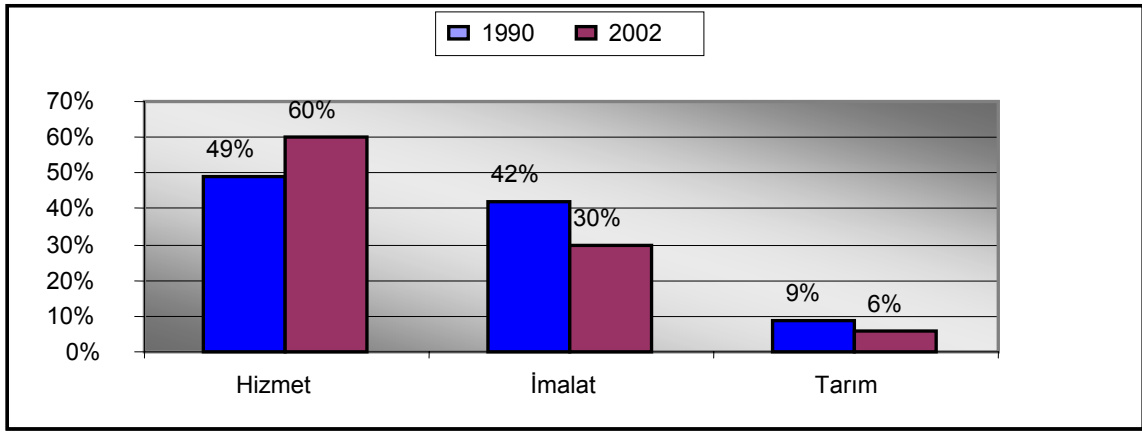
³⁸ Demircan, s.16.

³⁹ WTO, **Working Group on The Relationship Between and Investment**, WTO, 30 Ekim 1998, s.15.

Amerika ülkelerinin yatırım ve ticaret politikalarındaki liberalleşme süreci gösterilebilir⁴⁰.

UNCTAD verilerine göre; doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dünya genelinde, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler yönünden hangi sektörlerde ne kadar pay aldıklarını aşağıdaki şekillerde gösterilmiştir;

Şekil 3
Dünyadaki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

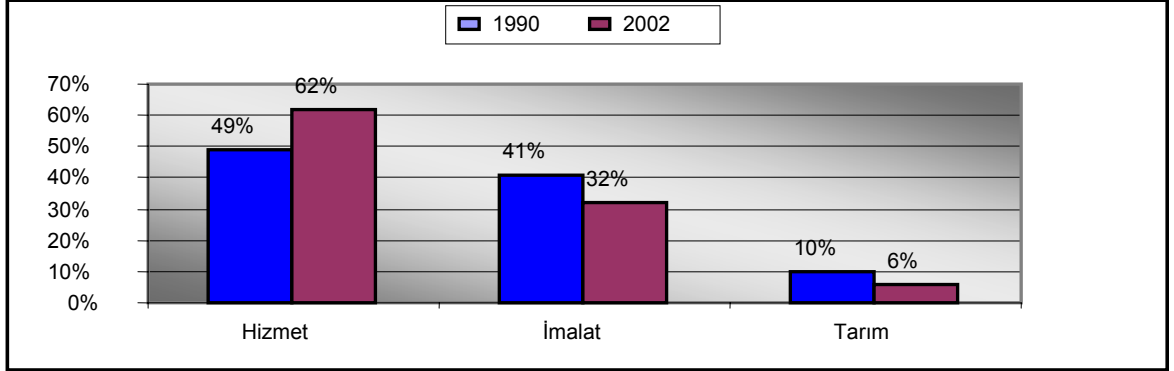

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 2004* raporundan derlenmiştir.

Dünya genelindeki sektörel dağılıma bakıldığında, tarım sektörü 1990 yılında %9'dan 2002 yılına 3 puanlık azalışla %6'ya azalmıştır. İmalat sanayine bakıldığında 1990 yılında %42 iken, 2002 yılında ise %34 oranına inmiştir. Hizmet sektöründe ise, 1990 yılında ise %49 oranında iken 2002 yılında gerek tarım, gerekse imalat sektöründeki azalışlar nedeniyle bu 12 yıllık süreç içerisinde oranı %60 çıkmıştır.

⁴⁰ UNCTAD, *World Investment Report 2004*, a.g.e., s.xix

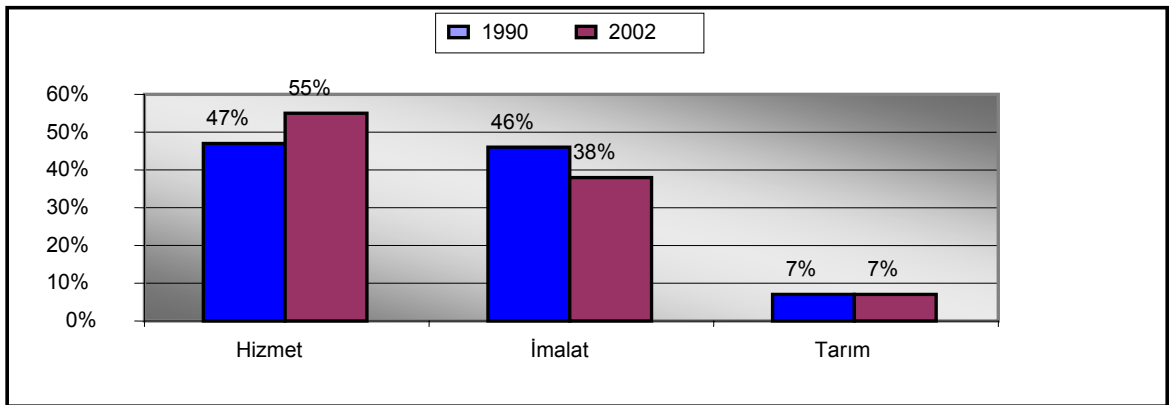
Şekil 4
Gelişmiş Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report* 2004 raporundan derlenmiştir.

Gelişmiş ülkelerdeki sektörel dağılıma bakıldığında, 1990 yılında tarım sektörü %10 iken 12 yıllık süre sonunda, 4 puanlık kayıpla 2002 yılında %6'ya gerilemiştir. 1990 yılında imalat sanayi sektörleri arasında %41'lik pay alırken, 2002 yılında %32 oranına gerilemiştir. Gerek tarımda gerekse de imalat sektöründeki azalışların sebebi hizmet sektöründeki artıştan kaynaklandığı söylenebilir. Bu artış, 2002 yılında 1990 yılına göre 13 puanlık artış sonucunda %62 olarak gerçekleşmiştir.

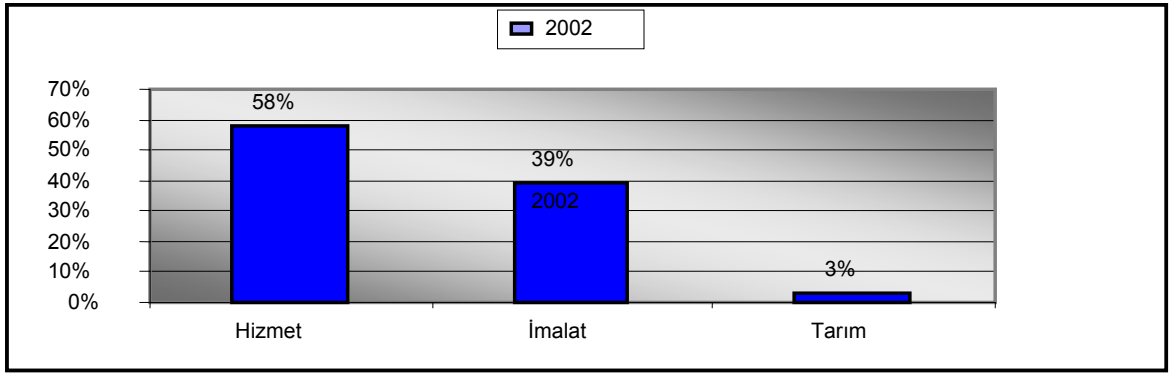
Şekil 5
Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Sektörel Dağılımı

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 2004* raporundan derlenmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin, dünya genelindeki sektörel dağılımına bakıldığında, tarım sektörü 12 yıllık süre içerisinde herhangi bir değişiklik göstermemiştir. İmalat sanayisi 1990 yılındaki %46'lık oranını 8 puanlık azalışla %38'e gerilemiştir. Hizmetler sektöründe ise, 1990 yılında ki %47'lik payı 12 yılsonunda 2002 yılında %55'e yükselmiştir. Böylelikle, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde hizmet sektörünün giderek arttığı gözlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında tarım ve imalat sektörlerinde her iki ülke grubunda da azalmalar görülmektedir

Şekil 6
Merkez ve G.Asya Ülkelerindeki Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımların Sektörel Dağılımı

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 2004* raporundan derlenmiştir.

Bölgesel olarak bakıldığında, Merkez ve Güney Asya ülkelerinde, gerek hizmet sektöründe gerekse de imalat sektöründe yüksek oranlar gözükmemektedir. Ancak, tarım sektörünün payı dünya genelinde ki ortalamadan da oldukça aşağıdadır. Hizmet ve imalat sektörlerindeki bu yüksek oranların nedeni olarak, Asya pazarlarının son yıllarda ki dünyaya açılmaya çalışmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Bunların sonucunda, dünya ekonomisinin 12 yıllık dönem içerisinde gerek imalat sanayi gerekse de tarım sektöründe daralmalar görülmektedir. Bu daralmaların nedeni, dünya genelindeki resesyonlar sonucunda sektör değişimi olduğu söylenebilir. Çünkü hizmet sektörünün maliyetleri diğer sektörler göre daha avantajlıdır.

1.3.5.2. Dünya Genelindeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Faktörler

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlar sadece hukuki düzenlemeler veya serbestleşmelerden değil, başka faktörlerden de etkilenebilir. Bu varsayıma dayanılarak *Global Business Council*'in yapmış olduğu araştırma sonucunda, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyebilecek *küresel değişimler* şu şekilde sıralanmıştır⁴¹;

**Amerikan ekonomisinin genişlemesi veya daralması (%84),*

**Küresel ya da bölgesel ticaret hareketleri (%63),*

**Global kriz(Deflasyon) (%62),*

**Amerikan dolarının düşüşü (%52),*

**Hükümet düzenlemelerindeki artışlar (%42),*

**Enerji fiyatlarındaki hareketler (%31),*

**Orta Doğu krizi (%29),*

**Güvenlik ve Terörizm konuları (%29),*

**Ortak yönetim sorunları (%26),*

**Ayrılkçı görüşler (%16),*

**Güvenlik yönetim masrafları (%9)* olarak sıralanmıştır.

Dünyadaki en güvenilir sermaye kaynağı olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bu araştırma sonucuyla anlaşılacağı gibi, her türlü sorun ve krizden etkilenmektedir. Ülkelerin kendi iç sorunları (Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi) veya bölgesel sorunlar (Ortadoğu krizi, ayrılkçı gruplar, v.d.) aslında tüm dünya ekonomisi üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır. Bu etkilemeler özellikle 2001 sonrasında tüm rakamlarda göz önünde durmaktadır.

⁴¹ Global Business Council, **FDI Confidence Index**, A.T.Kearney, September 2003, Volume 6, s.7

2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLE İLGİLİ TEORİLER VE GÖRÜŞLER

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının oluşumunu hazırlayan koşul ve faktörlere, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerine, çok uluslu şirket faaliyetlerinin karakteristik özelliklerine dair birçok teori bulunmaktadır. Bu teorilerde, doğrudan yabancı sermaye yatırımların yatırımcı ülkenin ve ev sahibi ülkenin kalkınmasına, milli gelirine, istihdam düzeyine, vergi gelirlerine, ithalat ve ihracat oranlarına olan etkilerinden bahsedilmektedir.

2.1. Heckscher-Ohlin Modeli ve Mundell'in Katkısı

Heckscher-Ohlin Modeli, ülkelerin üretim faktörleri bakımından birbirinden farklı olduğu varsayımından hareketle, ülkelerin sahip oldukları üretim faktörleri ile mal ticareti arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu model, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yer vermemekle beraber, uluslararası mal ticaretini konu etmektedir. Heckscher-Ohlin Modeli, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını da kapsayan uluslararası faktör hareketlerini ele alan teoriler için çıkış noktası olması açısından önemlidir.⁴²

Heckscher-Ohlin Modeli'ne katkı yapan Mundell'e göre, eğer ülkeler, emeğin hareketliliğini azaltırken uluslararası sermaye üzerindeki kısıtlamayı da azaltırlarsa, faktör hareketleri sermayesi zengin ülkeden sermayesi kıt olan ülkeye akacaktır. Tam tersi olarak, emek üzerindeki kısıtlayıcılar kalkarsa ters yönlü bir akım oluşacaktır. Bu durumda ise, uluslararası faktör fiyatlarının eşitleneceği anlamına gelecek ve böylece karşılaştırmaları üstünlükleri kaybolacak. Sonuç olarak ise, uluslararası faktör hareketlerinin önündeki kısıtlamaların kaldırılmasıyla uluslararası ticaretin bundan etkilenebileceği ve bir uluslararası sermaye türü olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ticareti ikame edebileceğini söylemiştir.⁴³

⁴² Efe,s.3

⁴³ WTO, **The Relationship Between Trade and Foreign Direct Investment**, Note by the secretariat, WT/AGTI/W/7,1997,s.14.

2.2. Ürün Devreleri Teorisi

Ürün devreleri teorisine göre; bazı ülkeler var olan ürünlerin üretiminde, bazıları ise yeni ürünlerin üretiminde uzmanlaşmaktadır. Yeni ürünler zaman içinde yeni olma özelliğini yitirdikçe üretildikleri ülkeler de değişmektedir. Böylece ürünlerin olgunlaşma süreci içinde şirketler çok uluslulaşmaya ve uluslararası ara, mali ve nihai ürün ticaretine yönelmektedir.⁴⁴

Ürün devreleri üç aşamada incelenmektedir. Yeni ürünün *piyasaya sürülmesi*, *ürünün olgunlaşması* ve *ürünün standartlaşması* ürün devreleri teorisinin aşamalarını oluşturur. İlk aşamada teknolojik yenilik içeren bir ürün gelişmiş bir ülkede üretilmeye başlanır. Yenilikçi firma, üretim teknolojisini bu aşamada da kendi elinde tutmayı tercih etmektedir.

İkinci aşama olarak, yeni ürün standartlaşmaya başladığında, yeni teknoloji içeren ürünün sahibi olan firma bir taraftan yurt içinde ve yurt dışında lisans vermeye başlar. Diğer taraftan ise üretim miktarının artması, ar-ge faaliyetlerine ve yüksek maliyetli işgücüne artık ihtiyacı kalmaması nedeniyle, üretiminin büyük bir bölümünü ücret seviyesinin düşük olduğu az gelişmiş ülkelere kaydırır. Artık, hem yurt dışında lisans verdiği firma, hem de yeni teknoloji içeren ürünün sahibi olan firma bulunmaktadır. Bu firmalar, başka bir ülkede aynı ürünü daha düşük fiyata mal etmesi nedeniyle, yeni ürün için net ihracatçı konumuna gelmişlerdir.

Sürecin sonunda yeni ürün, yenilikçi firmanın ülkesinde üretilmemekte, ülke bu ürüne duyduğu ihtiyacı tamamen ithalatla karşılamaktadır. Bu aşamadan sonra yeni teknolojilerin ve ürünlerin bulunması gerekmektedir⁴⁵. Teorinin ileri sürdüğü görüş ise; piyasa sürülen yeni bir ürün önce dış ticarete daha sonra da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına neden olmaktadır.

⁴⁴ Göver, s.4.

⁴⁵R.Vernon, **International Investment and International Trade in the Product Cycle**, The Quarterly Journal of Economics, Vol.80,No.2(May,1996) s.190–193.

2.3. Yatay Entegrasyon Yatırımları

Yatay entegrasyon yatırımları, genel olarak birçok uluslu şirketlerin aynı ürünü birkaç ülkede üretmek için yaptığı yatırımları ifade eder. Çok uluslu şirketler, birçok maliyet ve avantaj karşılaştırması yapmaktadır. Bu karşılaştırmalar da, tek bir fabrikada üretim gerçekleştirilmesi sonucunda elde edilecek ölçek ekonomisi avantajları ile gümrük tarifeleri, ulaşım maliyetleri, pazara olan mesafeler dikkate almaktadırlar. Eğer bu karşılaştırma sonucunda, çok uluslu şirketler yatırım yapmaya karar verirse yapılan yatırım, yatay entegrasyon yatırımları olarak adlandırılır. Çok uluslu şirketler, yatırımlara karar verirken özellikle yatırımcı ülke ile ev sahibi ülke arasında ticaret engelleri ve taşıma maliyetlerine bakmaktadır. Bu ülkede yatırım yapmak için engeller ne kadar az ise, çok uluslu şirketler ticaret yerine doğrudan yabancı sermaye yatırımları yapmayı tercih ederler⁴⁶.

Genel olarak pazara yakınlık avantajı yatay entegrasyon yatırımları yapmanın önemli nedeni olarak gösterilmektedir. Bu özelliğinden dolayı, yatay entegrasyon yatırımları ihracatı ikame edici yatırım olarak değerlendirilmektedir. Ancak başlangıçta kuruluş aşmasında hammadde ve ara malların ithalatla karşılanması sonucu olarak tamamlayıcı birer yatay entegrasyon yatırımları iken, ilerleyen dönemlerde ikame edici olabilmektedir.⁴⁷

2.4. Dikey Entegrasyon Yatırımları

Dikey entegrasyon yatırımları, çok uluslu şirketler tarafından üretilen nihai malın üretim sürecinin başlangıçta aşamalara bölünmesiyle bir malın üretilmesi için birkaç ülkede yapılan yatırımlarıdır. Çok uluslu şirketlerin, dikey entegrasyon yatırımları şeklinde yatırım yapmasında doğal kaynakların zenginliği, hammadde

⁴⁶ S.Brainard, **A Simple Theory of Multinational Corporations and Trade with a Trade-off Between Proximity and Concentration**, NBER Working paper No.4269, February, 1993.

⁴⁷ Göver, s.8.

bolluğu, ucuz işgücü gibi faktör fiyatlarının farklı olmasından kaynaklanan avantajlar önemli rol oynamaktadır⁴⁸.

Dikey entegrasyon yatırımlarında gözlenen genel eğilim, üretim sürecinin emek yoğun olan kısmının (montaj), ucuz ve niteliksiz işgücünün bulunduğu ülkelerde; idari birimleri ise, ar-ge gibi diğer kısımlarını ise nitelikli işgücünün yeterli derecede bulunduğu ülkelerde yapmaktır.

Faktör donatımları ve ekonomik büyüklükler yönünden benzer ülkeler söz konusu olduğunda, doğrudan yabancı sermaye yatırımların ve ticaretin birbirini ikame ettiği, bu ülkeler arasında da bu ilişkinin tamamlayıcı olduğu görülmektedir⁴⁹.

2.5.Lideri İzle Metodu

1973 yılında Knickerbocker '*lideri izle*' metodunu geliştirmiş ve bir yabancı ülkeye yatırım yapan lider firmanın yatırımlarını '*saldırı yatırımları*', lideri izleyen, rakiplerin yaptıkları yatırımları da '*savunma yatırımları*' olarak isimlendirmiştir⁵⁰.

Knickerbocker'e göre bir endüstride yoğunlaşma ne kadar yüksek ise, rakip firmaların birbirini izleme eğilimi de o derecede yüksek olur. Ayrıca, ürettiği ürün sayısı az olan firmalar, çok-ürünlü firmalara; teknolojisi düşük firmalar ise yüksek teknolojiye sahip firmalara kıyasla dış yatırımları daha yakından takip edeceklerdir. Çünkü az sayıda ürüne bağlı ve düşük teknolojikli firmalar, rakipleri karşısında daha az rekabet gücüne sahiptirler⁵¹.

⁴⁸ H, Braconier, P.J, Norback, ve D, Urban., **Vertical FDI Revisited**, IUI Working Paper Series No.579, The Research Institute of Industrial Economics, 2002, s.8.

⁴⁹ Göver, s.11.

⁵⁰ Efe, s.10

⁵¹ Nuri Yıldırım, **Kapitalizmin Gelişim Sürecinde Yeni Aşama**, Kaynak Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1983, s.13.

Özellikle bu teorinin uygulaması olarak, Japon firmaların birbiri ardına ABD otomotiv sanayine yaptıkları yatırımlar olmakla beraber Coca-Cola ile Pepsi arasındaki yatırımlar gösterilebilir⁵².

2.6.Eklektik Metodu

Eklektik Metodu, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının neden, nasıl ve nerede yapıldığına ilişkin daha önce geliştirilen kuramları sentez emekte ve sadece bir açıklama üzerine odaklanmamaktadır.⁵³J.Dunning'in geliştirdiği bu kurama göre; uluslararası üretimin doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gerçekleşebilmesi için gerekli olan üç avantaja sahip olması gerekmektedir⁵⁴.

2.6.1.Sahipliğe Özgü Avantajı (Ownership-Specific Advantage)

Firmanın faaliyet gösterdiği piyasada, başka firmaların sahip olmadığı bazı avantajlara sahip olmalıdır. Bu avantajlar genel olarak ürün teknolojisi, üretim yönetimi, yenilikçi kapasite, deşifre edilemeyen bilgi v.b. konulardaki firmanın birikimleridir.

2.6.2.İçselleştirme Avantajı (Internalization Advantage)

Sahiplik avantajı olan firmanın bu avantajı başka firmalara satmak ve kiralamak yerine kendisinin kullanması daha yararlı olacaktır. Sahip olunan avantajı firmanın kendisine addetmesi önemlidir.

2.6.3.Yerleşim Yeri Avantajı (Locational Advantage)

İki koşulun yerine gelmesi durumunda, firma kendi ülkesi dışındaki bölgelerde var olan girdi maliyetlerin düşüklüğü ve verimlilik benzeri faktörlerden yararlanma durumudur. J.Dunning'in Eklektik Metodu'na göre eğer bir firma bu üç avantaja sahipse, doğrudan yabancı sermaye yatırımları yapmak suretiyle yabancı piyasayı ele geçirebilir.

⁵² Efe, s.11,

⁵³ a.g.e. s.11.

⁵⁴ John Dunning, **Explaining International Production**, Unvin Hyman Ltd, London, 1988, s.26.

3.DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ BELİRLEYİCİLERİ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirli ülkelere çeken veya akışını engelleyen faktörler bulunmaktadır. Bunların arasında yaygın olarak kabul edilenler; piyasa hacmi, işgücü maliyeti, piyasa açıklığı, döviz kuru, ticaret engelleri, ticaret açığı, büyüme ve vergilerdir. Değınilen ekonomik faktörlerin yanı sıra, politik ve yatırım ortamını ilgilendiren (hukuki alt yapı gibi) başka faktörler de vardır⁵⁵.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını oluşturan nedenler, sermayeye sahip olan çok uluslu şirketler ile bu tür yatırımları ülkesine çekmek isteyen devletlerin çıkarlarının çakışmasıdır. Bu nedenle, doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapan çok uluslu şirketler ve diğer şekillerde ülkeye giren yabancı sermaye hareketleri, istikrarlı makroekonomik politikalarının kendi çıkarlarıyla örtüşürülebildiği oranda ülkeye girecekleri açıktır.⁵⁶

3.1.Yabancı Sermaye İhtiyacı Olan Ülkeler Açısından

Ülkelerin kalkınma amaçlarına uygun olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından pay alma düşüncesinden dolayı, diğer ülkelerle rekabet içerisine dirilebilir. Bu olgunun göstergesi olarak, gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelmesinde etkili olan faktörler şöyle sıralanabilir.⁵⁷

* Gelişmekte olan ülkelerdeki hükümetler tarafından uzun vadeli yabancı sermaye girişinin, kalkınmanın bir parçası olarak görülmesi,

⁵⁵ Bekir Gövdere, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği**, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/yab.ser..htm> (Erişim Tarihi=08.08.2005)

⁵⁶ Muhsin Kar ve Mehmet Akif Kara, **Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler**, Dış Ticaret Dergisi, Sayı 29, Temmuz 2003, s.50

⁵⁷ Burhan Ormanoğlu, **Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin uyumsuzlukların Çözümünde Uluslar arası Tahkim**, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Mart 2004, s.12-13

* Ülkedeki gelir oluşumu, sürdürülebilir büyüme, yatırımların artırılması, ihracat, döviz dengesi, ödemeler dengesi, enflasyon, faiz oranları ve vergi gelirleri gibi makro büyüklükleri olumlu yönde etkilemesi,

* Doğrudan yabancı sermaye yatırımcısının, ülkedeki endüstriyel verimliliği artırması, ülke içinde ekonomideki teknolojik gelişmelerin yakından takip etmesi ve rekabetin artması nedeniyle üretilen ürünlerin niteliğinin, kalitesinin, miktarının ve üretim kapasitesinin yükseltilmesinde etkili bir rol oynaması,

* Özellikle işsizlik probleminin yoğun olduğu ülkelerde, üretim ve istihdam artıcı, iş gücü niteliklerini yükseltici etkilerinin bulunması,

* Doğrudan yabancı sermaye yatırım yapan şirketlerin elindeki mevcut diğer pazarlara, sahip olunan yavru şirketlerin de girebilme imkânları olmasıdır.

* Gelişmekte olan ülkelerde yurtiçi tasarrufların eksikliği, gelir dağılımındaki bozukluklar ve kişi başına düşen gelir düşüklüğü nedeniyle hızlı bir ekonomik kalkınmayı finanse edecek durumda olmaması ve bu durumun dış tasarruf veya dış kaynakların giderilmeye çalışılması⁵⁸,

3.2.Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımcıları Açısından

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı sermayeden aldıkları payları artırmak için uyguladıkları politikalar, doğrudan yabancı sermayeyi çekebilmek için tek başına belirleyici ve yeterli değildir. Yabancı sermaye yatırımında, yatırım yapılacak ülkedeki koşulların uygun olmasının yanı sıra, yatırım yapacak şirketin o ülkede gözettiği belli koşullarında var olması gerekmektedir.⁵⁹

⁵⁸ Harun Terzi ve İhsan Günaydın, **Ekonomik Kalkınmada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, İşletme ve Finans Dergisi, Mart 1997, s.54

⁵⁹ Ormanoğlu, s.13

Ülkeye yatırım yapacak çok uluslu şirketler tarafından göz önüne alınan faktörler ise şöyle sıralanabilir⁶⁰:

* Hükümetlerin yatırım indirimi, gümrük vergilerinden bağışıklık, ucuz kredi imkânı sağlama gibi teşvik tedbirleri ile yabancı sermaye yatırımın özendirilmesi,

* Ülkede ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarın sağlanmış olması,

* Ticari engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik uluslararası ekonomik entegrasyonlara üyelik ve katılım,

* Yabancı sermaye yatırımlarına yönelik idari prosedür ve işlemlerin kolaylaştırılması, süre bakımından en asgari düzeyde tutulması ve yabancı yatırımlar hakkında sistematik, sağlam bir hukuki altyapının bulunması,

* Yabancı yatırımcılara düşük vergileme sisteminin uygulanması ve yabancı devletlerle ikili yatırım anlaşmaları yapılması,

* Yabancı sermayenin ülke ekonomisi genelinde yaratacağı etkiyi göz önünde bulundurarak, yabancı firmaları, özelleştirilen devlet kurumlarına yatırım yapmalarına yönlendirecek etkin bir özelleştirme politikasının yürütülmesi,

* Özelleştirme uygulamalarına paralel olarak ülkede destekleyici mahiyette etkili bir rekabet ortamını hukuksal altyapısının oluşturulması,

* Yatırım için gerekli hammadde altyapı koşullarının sağlanması,

* Ülkedeki iş gücü ve diğer üretim faktör maliyetlerinin ve verimliliklerinin diğer ülkelerle rekabetçi bir yapıda bulunması ve iş anlaşmazlıkları ve ihtilaflarını önleyici iyi bir endüstri ilişkiler sisteminin kurulması,

⁶⁰ a.g.e. ,s.14

UNCTAD'ın 1998 yılı *Dünya Yatırım Raporu*'nda, doğrudan yabancı sermaye yatırımı etkileyen faktörler üç ana başlık altında toplanmış ve alt bölümleri oluşturulmuştur. Bunlar; *Politik faktörler*, *ekonomik faktörler* ve *yatırım ortamına ait faktörlerdir*. Ayrıca, ekonomik faktörlerin yatırım stratejileri açısından alt başlıkları da ortaya konmuştur.

UNCTAD'ın 1998 Yılı *Dünya Yatırım Raporunda* doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri olan faktörler **Tablo 2**'de verilmiştir.

Tablo 2
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri

Faktör Grupları	Ev Sahibi Ülkelerdeki Belirleyiciler
I. Politik Faktörler	<ul style="list-style-type: none"> .Ekonomik, politik ve Sosyal istikrar, .Yabancı yatırımlara ilişkin uluslar arası antlaşmalar, .Vergi politikası, .Ticaret Politikası ve DYSY yatırımlarının tutarlılığı, .Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar .Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları.
II. Yatırım Ortalarına İlişkin Faktörler	<ul style="list-style-type: none"> .Yatırımların promosyonu (imaj yaratılması, ülkenin pazarlaması vb.) .Yatırım teşvikleri .Maliyetler(Rüşvet, bürokratik etkinlik vb.) .Yatırım sonrası hizmetler .Sosyal Etkenler(yaşam kalitesi vb.)

III. Ekonomik Faktörler	Yatırım Stratejileri	Faktörler
	Pazara Yönelme	.Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir .Piyasanın büyümesi, Bölgesel ve küresel piyasalara giriş imkânları, .Tüketici teorileri .Piyasaların yapısı,
	Kaynağa/stratejik varlığa yönelme	.Hammaddeler .Düşük ücretli vasıfsız işgücü .Vasıflı işgücü .Hammaddeler .Düşük ücretli vasıfsız işgücü .Vasıflı işgücü
	Etkinliğe Yönelme	.Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği .Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar) .Bölgesel bütünleşme anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi.

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 1998-Trends and Determinants, UN: NY and Genova,1998,s.91

Raporda yayınlanan yukarıdaki **Tablo 2'**de açıkça görüleceği üzere, *siyasal faktörlerin* oluşması, doğrudan yabancı sermaye yatırımını ülkeye çekmede bir ön şart olduğudur. Doğrudan yabancı sermaye belirleyicisi olan bu şartların yerine getirildiğinde, ülkenin refah düzeyinin artacağı ortadadır. Şu açıkça anlaşılmaktadır ki, ülkeye doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmek için, öncelikle siyasi açıdan istikrarlı bir ülke olunması gerekmektedir. Diğer faktör olan *yatırım ortamının ilişkin faktörler* daha çok yatırım geliştirme kurumlarının faaliyet konularını kapsamaktadır. Yatırım ortamına ilişkin faktörlerde ise, yapılacak yatırımın ne şekilde etkileneceği ve ne tür hizmetlerden yararlanacağı belirtilmektedir. Üçüncü ana belirleyici olan *ekonomik faktörler*, diğer ülkelerle olan rekabet gücünü sağlamak için gerekli olan altyapı

şartlarını sıralamaktadır. Bu ana bölümün alt kısımlarında ise, ülkenin yatırımcıyı cezbedebilmesi için neler yapılması gerektiğini aşamalar halinde sıralanmıştır.

UNCTAD Dünya Yatırım Raporuna ilaveten, 2004 yılında *YASED* (Yabancı Sermaye Derneği) ve *TUSİAD* (Türk İş Adamları Derneği) tarafından yayınlanan ***FDI Attractiveness of Turkey: A Comparative Analysis*** adlı raporda da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirleyen faktörleri yedi ana başlık ve onların alt bölümleri şeklinde gösterilmiştir.

Tablo 3
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Faktörlerin Listesi

1.Genel Makroekonomik Durum Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla İç piyasanın boyutu ve büyüme durumu Makroekonomik durumun istikrarı Mali kuruluşların ve mali olanakların güçlülüğü,% GSYİH Kamu Bütçe fazlası Finans kurumlarından kredi alımı
2. Siyasi Cevre ve Kamu Yönetimi Siyasi İstikrar Yasal çerçeve Bürokratik prosedür Rüşvet ve Yolsuzluklar Yabancı Sermayeyi cesaretlendirme ile ilgili kanunlar
3.İşgücü İşgücünün maliyeti İşgücünün verimliliği Çalışanların niteliği Çalışanların yüzdesi
4.Enerji Enerji maliyeti Enerji tüketimi
5.Vergiler/Teşvikler Kar üzerindeki ortalama kurumlar vergisi Tahsil edilen kurumlar vergisi Mallar ve hizmetler üzerindeki vergiler,% toplama devlet gelirleri Uluslararası Ticaret üzerindeki vergiler, % toplam devlet gelirleri Diğer vergiler ,% toplam devlet gelirleri Vergi Teşvikleri ve hibeler
6.Ulaşım ve Haberleşme için Altyapı Karayolları ağının yoğunluğu Demiryolları ağının yoğunluğu Su ulaşımı Havayolu ulaşımı Uluslararası telefon görüşmeleri maliyeti İnternet maliyeti Yerel telefon görüşmeleri maliyeti
7.AR-GE AR-GE harcamaları, % GSYİH

Kaynak: TUSİAD ve YASED, *FDI Attractiveness od Turkey: A Comparative Analysis*, s.2

Yukarıdaki **Tablo 3**'te *TUSİAD* ve *YASED* tarafından ortak yayınlanan bu raporda ülkenin yatırımı çekmesi için gerekli olan şartlar tüm çıplaklığıyla ortaya konmuş olup, *UNCTAD* raporundaki belirleyicilerden daha kapsamlı ve uygulama olanağı yüksektir. İçerik olarak farklılık göstermesi yanında, siyasal ve ekonomik belirleyicileri genel olarak örtüşmektedir. Bu raporda *UNCTAD*'nın raporundan farklı olarak maliyetlerden ağırlıklı olarak bahsedilmektedir. Maliyetler açısından işgücü, enerji ve enformasyon alanlarına önem verilmiştir.

Ülkelerin, doğrudan yabancı sermaye çekmeleri sadece genel makro düzeylerinin iyi olmasına bağlı değildir. Dünya genelinde yaşanan rekabetten dolayı, maliyetlerin düşük olması yanında, o ülke insanın eğitim altyapısının iyi olması ve ülkenin ar-ge için yapmış olduğu yatırımlarında yüksek olması gerekmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımcılarının bu aradığı etkenler aslında, ülkenin refahı ve kalkınması için gerekli şartlardır. Ülkeler tarafından genel olarak, yabancı sermaye kalkınma amaçlı istenmektedir. Bu amaca ilaveten, ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye ekonomik bir motivasyon sağlamaktadır. *UNCTAD* ve *TUSİAD/YASED* raporlarındaki şartlar zamanla zorunluluktan çıkıp, ülke için yapılması gereken bir yol haritasına dönüşebilir. Şartların yerine getirilmesi sonucunda oluşan ortamdan her iki taraf yararlandığı gibi, ortamların güvenli olmaya başlaması dünyayı da olumlu yönde etkileyecektir.

4. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EV SAHİBİ ÜLKE ÜZERİNDEKİ MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ

Teorik açıdan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisi üzerinde bulunan makro etkileri; üretim, istihdam, gelir, fiyat, ihracat-ithalat, ödemeler dengesi, ekonomik gelişme ve genel refah olarak sayılabilir. Bu etkilerin bazıları ülke ekonomisine katkı sağlarken, bazı etkilerde ekonomiye külfet yüklemektedirler. Yukarıda sayılan etkilere ilaveten, yatırımların ortaya çıkış sürelerindeki farklılık da önemlidir⁶¹.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımların, ülke ekonomisine verdiği yarar ve zararları izleme olanağı veren makro modeli aşağıda inceleyeceğiz⁶².

4.1. Milli Gelir Etkisi

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke milli gelirine katkısı bulunmaktadır. Bu katkı, o ülke sınırları içinde üretimde bulunarak ve üretim miktarlarıyla ülkenin çıktısına katkısıyla gösterebilir.⁶³

Burada dikkat edilmesi gereken olay, doğrudan yabancı sermaye yatırım yapan kuruluşun üretim için kullandığı girdilerin tümünü kendisinin üretememesidir. Bu sebepten ötürü bazı girdiler yurt dışından temin edilmektedir. Sonuçta, doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleştiren şirketlerin genel hâsılasından, yurtdışından temin edilen girdilerin düşürülmesi gerekmektedir⁶⁴.

(I) Katkı = H - G

Burada ki $H=Hâsıla$, $G= Girdi$ karşılığında kullanılmıştır. Denklem sonucu, yabancı sermayeli yatırımın ülke ekonomisine sağladığı faydayı göstermektedir⁶⁵.

⁶¹ Rıdvan Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İstanbul İ.T.O, Ekonomik Yayınlar Dizisi, No:13, 1983, s.20

⁶² Pennsylvania Üniversitesinin öğretim üyesi olan Franklin R. Root’ın modeli, Güngör Uras tarafından uyarlanarak ana hatlarıyla bir model çıkartılmıştır

⁶³ T. Güngör Uras, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Formül Matbaası, İstanbul, 1979, s.61

⁶⁴ Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, a.g.e, s.21

⁶⁵ Uras, s.61

İlk oluşturulan model, genel katma değerin genel ve sabit bir yapılanmasıdır. Bu model aslen şirketin, o ülke milli hâsılasına yapmış olduğu net katma değerini göstermektedir. Burada söylenen net katma değer kavramı ise, üretim faktörlerinin toplamına ödenen miktarlar ile yatırımı yapan şirketin kendi ülkesine transfer ettiği müteşebbis hizmetlerinin karşılığı olduğu söylenebilir⁶⁶.

$F = \text{Kuruluşun işçi, sermaye ve araziye yaptığı faktör ödemeleri}$

$R = \text{Kuruluşun teşebbüs faktör geliri}$

(II) Katkı = H - G = F + R

Ancak bu modelde eksik bir nokta bulunmaktadır. İkinci denklemden yabancı sermayeli kuruluş tarafından kullanılan yerli üretim faktörlerinin alternatif ve fırsat maliyetleri kullanılmamaktadır. Nedeni olarak bu kuruluşların, bu tür maliyetleri kullanmadan oluşturacakları hâsılanın değeri çok önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Eğer bu kuruluş var olan kaynakları atıl bir düzeyde iken kullanırsa fırsat maliyeti sıfır olacaktır. Buna karşın yabancı sermayeli kuruluşun varlığının olmaması durumunda, yerli kuruluşlarca verimli bir şekilde kullanılıyor olma ihtimalinde ise, fırsat maliyeti yabancı sermayeli kuruluşun o kaynaklar için ödemiş olduğu değere eşit olacaktır⁶⁷. Bu sebepten ötürü, yabancı sermayeli kuruluş tarafından kullanılan yerli üretim faktörlerinin fırsat maliyetlerini de bu hesaba katmamız gerekmektedir.

(III) Katkı = (F + R) – N

Görüldüğü gibi buraya kadar yabancı sermayeli kuruluşun ülke ekonomisine vermiş olduğu direkt katkılardan bahsedilmiştir. Bunlara ilaveten dolaylı katkılar olarak *dışsal ekonomiler* ve *dışsal eksi ekonomiler* bulunmaktadır. Dışsal ekonomi etkisi, yabancı sermayeli kuruluşların oluşturduğu rekabet sonucunda yerli kuruluşların verimliliğinin ve etkinliğinin artmasıdır. Dışsal eksi ekonomi etkileri ise, ekonomik güç olarak büyüklüğün pazara girmesi sonucunda, yerli firmaların rekabet şansı

⁶⁶ Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, a.g.e, s.21

⁶⁷ Uras, s.61.

kaybolabilmesi ve yabancı sermayeli kuruluşların getirmiş oldukları yoğun ileri teknolojiden dolayı istihdam sorununun artması olarak gösterilebilir⁶⁸.

Bu söylenen nedenlerden ötürü, yabancı sermayeli kuruluşların dışsal ekonomik değerlerinde bu modele ilave edilmesi gerekmektedir.

$$(IV) \quad \text{Katkı} = (F + R) - N + L$$

Bu modeldeki L, net dışsal ekonomileri göstermektedir.

$$L = \text{Dışsal ekonomiler} - \text{Dışsal eksi ekonomiler}$$

Yabancı sermayeli kuruluşun ülke ekonomisi için oluşturmuş olduğu katkıya bir ilave olarak da, yabancı sermayeli kuruluşun oluşturduğu net gelirin üzerinden o ülkeye ödemiş olduğu vergilerdir. Bu model eklentisinde V, yabancı sermayeli kuruluşun ev sahibi ülkeye ödemiş olduğu gelir vergisini; R* ise, bu kuruluşun gelir vergisi sonrası oluşan gelirini göstermektedir⁶⁹:

$$(V) \quad \text{Katkı} = (F + R^* + V) - N + L$$

Bunlara ilaveten yabancı sermayeli kuruluşun o ülkede gerçekleştirdiği faaliyetlerin maliyeti olarak ise, yabancı sermayeli şirketçe dış üretim faktörleri için yapılan ödemeler, yurtdışındaki personel ücretleri, yönetim ücretleri, patent hakkı için yapılan ödemeler, teknik yardım ücretleri, lisans, faiz ve kar olarak yurtdışına yapılan transferler gösterilebilir⁷⁰.

$$(VI) \quad \text{Maliyet} = E$$

Bu denklemler sonucunda, doğrudan yabancı sermaye yatırımcının ev sahibi ülkeye, *Net Fayda/Maliyet oranı* ise;

$$\frac{(F + R^* + V) - N + L}{E}$$

⁶⁸ a.g.e., s.62,

⁶⁹ Karluk, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, a.g.e, s,23.

⁷⁰ Uras, s.63

Bu denklem sonucunda ortaya çıkan oran; eğer 1'den büyük ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımının maliyetler sonucunda, o ülkeye katkısı fazladır. Eğer 1'den küçük ise ülkeye zararı bulunmaktadır.

Teorik açıdan bakıldığında G.D.A. Macdougall'a göre, tam rekabet ortamında, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında, ülkeye sağlayacağı net üretim artışı azalan marjinal gelirlerden dolayı, ülkeden dışarıya çıkardığı değerden mutlaka büyük olmak zorundadır⁷¹. Bu da göstermektedir ki, ülkeye yatırım her ne şekilde olursa olsun milli gelirine katkısı bulunmaktadır.

4.2. Ödemeler Dengesine Etkisi

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, ödemeler dengesi üzerinde birçok değişik etkileri bulunmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, ilk önce ülkeye fabrika kurmak amacıyla geldiğinde ülkenin ödemeler dengesine olumlu bir etkide bulunur. Ardından bu yatırımı üretime döndürdüğünde ise ihracat ve ithal ikamesi yoluyla ödemeler dengesine katkıları devam eder. Bu etkilerin yanında, yabancı sermayeli kuruluş, üretimin devamı için gerekli hammadde ve diğer girdi ürünler için ithalat yapması gerekmektedir.

Ancak ithalat sonucunda ödemeler dengesine olumsuz bir etkisi de bulunmaktadır⁷². Ödemeler dengesine diğer olumsuz etkileri olarak, kar transferleri ve diğer dış faktör ödemeleri döviz çıkışları bulunmaktadır⁷³. Bu etkilere ilaveten, yabancı sermayeli kuruluşun yatırım yaptığı ülkede ki üretimini durdurduğu zaman, ülkeye bir defaya mahsus olarak getirilen sermayenin, ülke dışına çıkarılması sonucunda ödemeler dengesinin olumsuz etkilenmesi eklenebilir⁷⁴.

⁷¹ a.g.e. ,s.63

⁷² Karluk, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, a.g.e, s,25

⁷³ Uras, s.65

⁷⁴ Karluk, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, a.g.e, s,25

Bütün bunları denkleştirmek gerekirse;

K = Yabancı Sermaye Girişi

X = Yabancı Sermayeli Kuruluşların İhracatı

S = İthal İkamesi

R^{**} = Kar Transferi

F^* = Dış Faktörlere Yapılan Ödemeler

M = Kuruluşun Kullandığı İthal Malı Girdi

M^* = Ülkenin İthal Temayülünün Artması Sonucu Yapılan İthalat

D = Yabancı Sermaye Payının geriye Transferi

(VII) Ödemeler Dengesi Faydası = $K + X + S$

(VIII) Ödemeler Dengesi Zararı = $(R^{} + F^*) + (M + M^*) + D$**

Bu iki denklem sonucunda ülkede yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırım sonucunda ödemeler dengesi açısından *Net Fayda/Masraf* oranı şu şekilde gösterilir:

$$\frac{K + X + S}{(R^{**} + F^*) + (M + M^*) + D}$$

Gelir etkileri uzun dönemde değerlendirildiğinde, doğrudan yabancı sermaye yatırımının ödemeler dengesine etkisi, gelir etkisiyle birlikte karşılaştırılması gerekmektedir. Çünkü ödemeler dengesine olumlu etkisi, yapılan yatırımların gelir etkisiyle tüketiminde ortaya aşırı bir artışın olmamasına bağlıdır. Tüketimdeki genişleme, ödemeler dengesindeki olumlu etkiyi silebilmektedir. Bu durum sonucunda ödemeler dengesinde ki etki sıfır olabilmekte veya eksiye düşebilmektedir⁷⁵.

Bu açıklamaların sonucunu denklemlerle göstermek gerekirse:

$$(IX) X - M + GSMH - (C + I^d + G)$$

Denklemlerde X, ihracat; M, ithalat; GSMH, Gayri Safi Milli Hâsıla; C, Dâhili Tüketim Harcamaları; I^d , Dâhili yatırım harcamaları; G, Devlet harcamalarını göstermektedir⁷⁶. Yukarıdaki denklemlerde, ihracatın fazla olmasının gelire olan etkisi açıklamaktadır. Şüphesiz ki tüketim yani ithalatın artışında bu denklem tersine dönecektir.

Kısa dönemde ise, yatırım yapılan ülkenin üretim faktörlerinin yeteri kadar mobil olmamasından dolayı ödemeler dengesinde açık oluşur. Kısa dönemde üretim ihracata kayamadığından ve bu kuruluşların faaliyetleri sebebiyle mal ve hizmet ithalatında net bir artış olur. Bu durum, ödemeler dengesinde ki açığın artmasına neden olmaktadır. Kısa dönemde, yabancı sermayeli kuruluşlar, kendisinin milli hâsılaya olan katkısından daha fazla tüketimde bir artış meydana getirebilir⁷⁷.

4.3. Fayda-Maliyet Analizi

Gelire ve ödemeler dengesine olan etkilerindeki açıklamalarda, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının fayda ve maliyetlerinin, belli bir dönemde *statik olarak* değerlendirilmesi yapılmıştır. Buna karşın belirli bir müddette gerçekleştirilen, üretime sokulan ve ekonomiye etkisi belirli bir zaman dilimine yayılan projelerin, fayda ve

⁷⁵ Uras, s.67

⁷⁶ Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, a.g.e, s.26

⁷⁷ a.g.e., s.27

maliyetlerinin bugünkü değerini bilmek gerekir⁷⁸. Bu değer belirlenmesi için, yatırımın gelecekteki katkı ve maliyetlerinin, uygun bir oranda iskonto edilmesi gerekmektedir⁷⁹. Katkı ve maliyetlerin bugünkü değeri, bu yatırımdan umulan yıllık maliyetin toplamdan iskonto edilmiş miktarı kadardır.

t =yıllar

d = iskonto oranı

(X) Faydanın net bugünkü değeri

$$\sum_{t=1}^{t=n} \left(\frac{[F_t + R_t^* + V_t] - N_t + L_t}{(1-d)^t} \right)$$

(XI) Maliyetin net bugünkü değeri

$$\sum_{t=1}^{t=n} \left(\frac{[E_t]}{(1+d)^t} \right)$$

Aynı metot kullanılarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesine olan etkisini, bugünkü değeriyle hesaplamak mümkündür.

(XII) Ödemeler dengesi açısından faydanın net bugünkü değeri

$$\sum_{t=1}^{t=n} \left(\frac{[K_t + X_t + S_t]}{(1-d)^t} \right)$$

⁷⁸ Uras ,s.68

⁷⁹ Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, a.g.e, s,27

(XIII) *Ödemeler dengesi açısından maliyetin net bugünkü değeri*

$$\sum_{t=1}^{t=n} \left(\frac{[F_t^* + R_t^{**}] + [M_t + M_t^*] + D_t}{(1-d)^t} \right)$$

Yukarıdaki denklemlerde görüldüğü üzere, kullanılacak iskonto oranının (d) büyüklüğü veya küçüklüğü doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının fayda ve maliyetlerini tayin etmede önemli bir etkidir. Ancak, iskonto değerini objektif şekilde kesin olarak belirlenememesinden dolayı taraflar arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır⁸⁰.

Bu sebeplerden ötürü doğrudan yabancı sermaye yatırımcısı için yapılabilecek en iyi davranış, sermayenin marjinal fırsat maliyetini kullanmasıdır. Kısaca, sermayenin yeryüzünün herhangi bir yerinde en iyi ikinci alternatif kullanım maliyeti ile gelecekteki fayda ve maliyetlerini iskonto etmesidir. Burada yabancı sermayeli kuruluş gelirini maksimize etmek için sermayenin marjinal produktivite oranını ele almalıdır⁸¹.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımcısı, iskonto oranını hesaplarken başka etkenleri de göz önüne almaktadır. Diğer etkenler ise; ülkedeki politik risk, yatırımı başka ülkede yapmanın alternatif maliyeti olarak sayılabilirler. Bu etkenler sonucunda, iskonto oranının yüksek veya düşüklüğü belirlenir.

Yatırım yapılan ülke iktisatçıları, doğrudan yabancı sermaye yatırımının değerlendirirken, kısa vadeli fayda ve maliyet etkilerini göz önüne alabilirler. Bu etkiler, döviz ihtiyacı, enflasyonun azaltılması, vergi gelirlerine artırma, işsizliğin azaltılması olarak sıralanır. Bu ağır baskılardan dolayı, yatırım yapılan ülke iktisatçıları, uzun vadeli fayda ve maliyetleri yani uzun dönemli gelir etkisi yerine, kısa dönemli ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkilerine bakabilirler⁸².

⁸⁰ Uras, s.69

⁸¹ Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, a.g.e, s.29

⁸² Uras, s.69

4.4. Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkileri

Sermaye birikim yetersizliğinden dolayı gelişmekte olan ülkelerde, kalkınmayı gerçekleştirecek seviyede sermaye yatırımı yapılamaz. Bu ülkeler kişi başına düşen gelir düzeyinin yetersizliği yüzünden birincil olan ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmakta bu sebepten ötürü düşük oranlı tasarruf yapılmaktadır⁸³.

Gelişmekte olan ülkelerin, bu kalkınmayı gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan finansman, içyapının bozukluğundan dolayı dış kaynaklardan sağlayabilirler. Bu ülkelerin dışardan sağladığı kaynaklar geleneksel ve alternatif olarak sınıflandırılabilir. Geleneksel finansman sınıfında; uluslararası çok taraflı mali kurumların finansmanları, devletlerarası finansmanlar ve uluslararası ticari banka kredileri yer alırken; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve uluslararası portföy yatırımları ise alternatif dış finansman kaynağı sınıfında bulunmaktadır⁸⁴. Gelişmiş ülkelerde ise, uzun vadeli yatırımlar için sermaye sıkıntısı içinde olabileceklerinden dolayı yabancı sermayeye ihtiyaçları bulunabilir. Her iki ülke grubu içinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları önemli bir sermaye stok ilavesi ve kaynak açığı kapayıcısı görevi üstlenmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının etkileri ülkeden ülkeye, sektörden sektöre, kurumdan kuruma ve dönemden döneme değişiklik göstermektedir. Bu sebepten ötürü devlet politikalarının doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde etkileri bulunmaktadır. İthalatı ikame eden dönemdeki yatırımların etkisiyle ihracata dayalı sanayi dönemindeki yabancı yatırım etkileri farklılık göstermektedir. Ancak bu yatırımların katkılarının ayrıştırılması ve sayısal olarak ifade edilmesi kolay değildir⁸⁵.

⁸³ Harun Bal, **Uluslararası Finansman, Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**, TBB Yayınları, Ankara 2001, s.7.

⁸⁴ DPT, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara, Mayıs 2000, s.2.

⁸⁵ Efe, s.21

4.5. İstihdama Etkisi

Yabancı sermaye gelmesi sonucunda oluşacak istihdam etkisi ülkenin gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar göstermektedir. Yabancı sermaye eğer geliştirmekte olan ülkeye geliyorsa, o ülkenin yetersiz olan sermayesine ilave olarak, borç riskini azaltmak, yeni teknoloji ile ihracatını artırmak, yönetim anlayışını değiştirmek amacındadır. Gelen teknoloji ve yönetim anlayışı ile dolaylı ve dolaysız olarak istihdama etkide bulunmaktadır. Geliştirmekte olan ülkelerde emek yoğun teknoloji kullanılmakta ve bu sebepten ötürü istihdam sağlayıcı bir etkisi bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde daha çok ileri teknoloji ve sermaye ağırlıklı yatırım yapmalarından dolayı istihdama ters etkisi bulunmaktadır⁸⁶.

Yabancı sermayede ki istihdam artışını ters yönde etkileyen faktörler ise;

- *Sanayi ülkelerindeki durgun ekonomik gelişmeler,
- *İşgücü tasarrufuna yönelik teknolojiler,
- *Sermaye yoğun yatırım politikaları,
- *Ulusal ve uluslararası taşeronluk hizmetlerinin artması,
- *Çok uluslu şirketlerin maliyet azaltıcı politikalar benimsemeleridir⁸⁷.

⁸⁶ Faruk Cömert, **İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye**, Hazine Dergisi, Sayı 13, Ocak 2000, s.5

⁸⁷ a.g.e. s.4

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE'DE Kİ YABANCI SERMAYENİN SEYRİ

Türkiye ekonomisinde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki gelişmeler 1950 yılından itibaren artış göstermektedir. Türkiye'nin yabancı sermaye serüveni yarım asırlık görülmesine rağmen, Osmanlı Devleti'nde ki tecrübelerle beraber yaklaşık bir buçuk asırlık sayılabilir. Bu deneyimden ötürü çalışmamızda, Türkiye'de ki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını, cumhuriyet dönemi öncesinden başlayarak günümüze kadar anlatacağız

1.TÜRKİYE'DE Kİ YABANCI SERMAYENİN GELİŞİMİ

1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi

Cumhuriyet dönemi öncesi, Osmanlı Devleti, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını bir dış kaynak olarak ele almış ve dışarıdan borçlanma amacıyla kullanmak istemiştir. Bu dönemde ki yabancı yatırımlar, çok büyük ölçüde bankacılık, sigorta ve hizmet kesimi, demiryolu, elektrik ve su gibi altyapı alanlarında yoğunlaşmıştır⁸⁸. Yabancı kaynak akışının sebebi, son dönemde artan savaş maliyetlerinin iç kaynaklarla karşılanamadığı söylenebilir.

Sektörel yoğunluk açısından bakılırsa, dönemin şartlarından dolayı doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının %68'lik oranı demiryolları yapımına gitmiştir. Demiryolları yapımını ise, bankacılık ve sigortacılık izlemiştir. Demiryollarının yapımı, o dönemin bir zorunluluğudur. Getiri oranlarına bakıldığında ise, bankacılık ve sigortacılık %10'dan fazla olması yanında, devlet borçlanması ise % 8,7 gibi yüksek bir oran seyretmiştir. Bu oranların göstergesi olarak, Osmanlı Devleti'ne borç verme yabancı sermaye için en karlı yatırım alanlarından biri olmuştur. Yaklaşık olarak 16 Milyon Osmanlı Lirası (O.L) doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ve devlet borçlanmasına gitmiştir. Bu paraya ilave olarak 8 Milyon O.L dış ticaret açığı eklendiğinde, yurtdışına 24–25 Milyon O.L aktarıldığı ortaya çıkmaktadır. O dönemde Osmanlı Devleti'nin GSYİH yaklaşık olarak 204 Milyon O.L olduğu göz önüne alındığında, yurtdışına aktarılan para GSYİH'nin %12'sine tekabül etmektedir. Sonuçta

⁸⁸ Kepenek ve Yentürk, s.11.

Osmanlı Devleti, borç çevirmek amacıyla çekmeye çalıştığı yabancı sermayeden faydalanamadığı görülmüştür⁸⁹.

Osmanlı döneminin sonu itibariyle yeni kurulan Cumhuriyet'e yabancı sermayeni sağladığı kredilerden alınan birçok borç devredilmiştir. Bu borçlar Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hızlandırmıştır.

1.2. Cumhuriyet Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti'nin 80 yılı aşkın sürecinde, doğrudan yabancı sermayeye yönelik olarak, farklı dönemlerde farklı politikalar izlenilmiştir. Bu politikaları, şu dönemler halinde inceleyeceğiz; Cumhuriyetin kuruluşundan savaş sonuna kadar olan kısmı, 1923–1950 yıl aralığında; Savaş sonrasında ki gelişmeler ve ilk yabancı sermaye kanunundan ihracata dayalı politikalara kadar olan kısmı ise 1950–1980 yıl aralığında. Türkiye'nin en çok doğrudan yabancı çektiği dönemi olarak 1980–2003 ele alınacak ve en son olarak yeni yabancı kanunundan sonraki dönem anlatılacaktır.

1.2.1 Cumhuriyet'in 1923–1950 Dönemi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, geçmişten gelen tecrübeye rağmen gerekli olan ekonomik kalkınmayı iç dinamiklerle sağlanamayacağını farkında olan devlet kurucuları ilk resmi görüşlerini 1923 İzmir İktisat Kongresinde ifade etmişlerdir. Devletin egemenlik haklarına saygılı olan her yabancı şirkete açık olduklarını söylemişlerdir. Devletin kurucusu olan Atatürk tarafından, çeşitli tarihlerdeki konuşmalarında ve söylevlerinde, geçmişteki acı tecrübelerine rağmen yabancı sermayeyi dogmatik kalıplardan ve peşin yargılardan uzak olarak değerlendirmiştir⁹⁰.

⁸⁹ a.g.e. , s.11

⁹⁰ Karluk, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, a.g.e, s.45

Gazi Mustafa Kemal, 1923 yılındaki İktisat kongresinin açılışında yabancı sermaye ile ilgili şunları söylemiştir⁹¹:

'İktisat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki biz yabancı sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza uymak, saygı göstermek şartıyla yabancı sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve şayanı arzudur ki, yabancı sermayesi bizim emeğimize ve serveti sabitimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin, fakat eskisi gibi değil!'

Bu dönemde, yabancı sermaye ülkeye çekilmek istenmesine rağmen istenilen düzeyde gelmemesinde, ilk yıllarda yapılan millileştirmelerden kaynaklanmış olabilir. Yabancı sermayeye karşı 'bilinçli' olarak politika izlenmemiştir. Ama yabancı sermayeyi teşvik edici tedbirlerde alınmamıştır⁹². Cumhuriyetin ilk kuruluş döneminde, yabancı sermaye denetiminde 7 demiryolu ortaklığı, 6 maden çıkarma yetkisi, 23 banka, 12 sanayi girişim, 35 ticaretle uğraşan ortaklık ve 11 belediyelere hizmet veren ortaklık olduğu öne sürülmüştür⁹³.

Yabancı yatırımcıların, 1920–1930 yılları arasında 201 Türk AŞ'nin 46'sında yer aldığı saptanmıştır. Yabancı sermayeli ortaklıkların toplam sermaye içindeki payı ise % 43 dolayında olmuştur. Bu ortaklıklar sanayi, dokuma, gıda, çimento, elektrik ve havagazı kollarında yoğunlaşmıştır⁹⁴.

1929 Büyük Buhran'la birlikte, sermaye fazlası olan ülkelerin yatırımlarını geri çekmişlerdir. Bunun sonucunda sermayenin çekildiği ülkeler kalkınma amacıyla yeni politikalar uygulamışlardır. Türkiye'de bu amaçla kullanılan devletçilik politikası 2. Dünya Savaşı sonuna kadar uygulanmış ve bu uygulama döneminde, ülkeye doğrudan yabancı sermayesi gelişi yok denecek kadar az olmuştur⁹⁵. 2. Dünya savaşı sonrasında, dış kaynak olarak yabancı sermaye olmamıştır. Dışardan kaynak olarak, ABD'nin

⁹¹ Karluk, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı**, s.103

⁹² a.g.e ,s. 113

⁹³ Kepenek ve Yentürk, s.41

⁹⁴ Gündüz Ökçün, **1920–1930 Yılları Arasında Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye**, SBF Yayınları, Ankara,1971, s.5

⁹⁵ Görgün, s.32

yaptığı ekonomik yardımlar vardır. Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye girişi 1951 yılından sonra ciddi olarak artış göstermiştir⁹⁶.

1.2.2. Cumhuriyet'in 1950–1980 Dönemi

Türkiye'de 1950'lerden itibaren dış kaynaklara bakış açısı değişmiş ve ekonomide liberal politikalar uygulamaya çalışılmıştır. Bu politikalarla, yabancı sermayeye karşı olumlu bir yaklaşım içine girilmiştir. 1950–1954 yılları arasındaki hükümet programlarında '*her türlü ekonomik teşebbüslerde yerli olduğu kadar, yabancı sermayeye geniş yer ayırmak ve bunları teşvik etmek*' ve '*yabancı teşebbüs sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde faydalanabilmenin şartlarını tahakkuk ettirmek ve icapları yerine getirmek*' gibi yaklaşımlarda bulunmuşlardır⁹⁷.

Oluşan politikaların ardından, 1951 yılında '*5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımları Teşvik Kanunu*' çıkarılmıştır⁹⁸. 5821 sayılı Kanun ile yerli sermayeye açık olan alanlarda kullanılmak ve sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma, turizm sahalarına yatırılmak üzere getirilmiş yabancı sermayeye, imtiyaz teşkil etmeyecek şekilde belirli hak ve kolaylık sağlanmıştır. 1954 yılından 1980'lere kadar yürürlükte olan Ek-1'de ki kanun 18.1.1954 tarih ve 6224 sayılı '*Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası*' geçerli olmuştur. Bu yasa zamanın liberal yasalarındandır. Ancak adında teşvik kelimesi olsa dahi, şu an ki anlamda teşvikler yoktur. O dönemde ki hükümetin düşüncesi '*bunun yazılması bile yabancılara teşvik olur*' anlamında kullanılmıştır. Bu yasa, dönemin ABD Dış Ekonomik Politik Komisyon Başkanı Ran Dall tarafından hazırlanmıştır. Yasaya göre, yabancı sermaye yerli sermayeye açık tüm sektörlere girebilecektir. Ek olarak, yabancı yatırımlar, makine ve parçalar, lisans, patent ve marka hakları gibi nesnel haklar biçiminde de geleceği benimsenmiştir. Bu dönemdeki yatırımların, dörtte üçü marka ve parçalardan, %17'si parasal yatırımdan olmuştur⁹⁹.

Yabancı yatırım için giriş sağlayacağı diğer yol ise, 1954 tarihli ve 6326 sayılı '*Petrol Yasası*' olmuştur. Ülkede petrol bulunması ve petrolün çıkarılmasında yabancı

⁹⁶ Kepenek ve Yentürk, s.93

⁹⁷ Ormanoğlu, s.15

⁹⁸ Bk. 05.08.1951 tarihli ve 7780 Sayılı RG

⁹⁹ Kepenek ve Yentürk, s.101

yatırım ve teknolojiden yararlanılmak istenmiştir. Petrol Yasası'na dayalı olarak, 1954 – 1965 döneminde ülkeye 1,850 Milyon TL tutarında yabancı yatırım girmiştir. Bu miktar ise, yabancı sermaye kanunu ile ülkeye giren miktardan fazladır ancak petrol üretiminin önemli ölçüde arttığı söylenemez¹⁰⁰.

1951- 1965 yılları arasında gelen yabancı yatırımın % 95'i sanayi kesimine gitmiştir. Alt kollarında %26'sı plastik-kauçuk, %25'i kimya, %13'ü elektrikli ev aletleri ve %11'i gıda-içki bulunmaktadır. Bu durumun asıl nedeni olarak, iç pazarın bu dönem zarfında genişlemesi olması söylenilir. Ülkeye gelen doğrudan yatırımcıların ülkelere göre dağılımına bakarsak; %40 dolayında ABD kökenlidir. ABD kökenli firmaları; Batı Almanya, İsviçre ve Hollanda her biri %10 dolayında paylarla izlemiştir. Bu dört ülke toplam gerçekleşen yabancı yatırımların %85'ini kapsamaktadır¹⁰¹.

Ancak, 1980 yılına kadar Türkiye'ye gelen şirket sayısı 100'ün altındadır. Bunların tamamı uluslararası yatırımcı değildir. Uluslararası yatırımcı denilecek firma sayısı 15–20 civarındadır. Türkiye, Yabancı Sermaye Kanun'un çıktığı 1954 yılından 1980 yılına kadar olan 25 yıllık süreçte toplam 228 Milyon Dolar yatırım çekmiş ki yıllık ortalama 8–10 Milyon Dolar gerçekleşmiştir. Belirtilen yatırımların içinde yeni yatırım miktarı ise yok denecek kadar azdır¹⁰². Rakamlardan da anlaşılacağı gibi, ülkenin doğrudan yabancı sermaye stokunun hiçbir değeri bulunmamaktadır.

Ülkenin sermaye çekiş durumu aslında iyi olmamasına rağmen, 1950'li yılların en önemli olgusu, ülkeyi yabancı sermaye yatırımcılarına açmaktır. Ancak ülkeye gelen yabancı yatırımcının, üretime giren kısmı toplam sermayenin sadece 8'de biri kadardır. Sanayi üretimine yönelen yabancı sermaye ise, ilkel ve düşük ölçekli üretimde bulunmuş ve ithal girdi kullanmıştır. Bu durum uzun dönemde yerli sanayi üretiminin gelişiminde olumsuzluklara neden olmuştur¹⁰³.

1963'te başlayan Planlı dönemde ise, Türkiye'ye giren yabancı sermaye, yabancı sermaye çıkışından fazla olmuştur. Artışın nedeni ise, sağlanan borçların

¹⁰⁰ a.g.e. ,s.101

¹⁰¹ a.g.e., ss.101-103

¹⁰² Karluk, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Katkısı**, s.130

¹⁰³ Görgün, s.41

yabancı kaynaklı olmasıdır. Planlı dönemde, doğrudan yabancı sermaye yatırımı yok denecek kadar azdır¹⁰⁴.

Sonuçta, Türkiye 30 yıla yakın süre içinde ihtiyacı olan sermayeyi dış kaynaklardan, yatırım şeklinde çekememiştir. Gelen yatırımcıların büyük çoğunluğu küçük sayılan ancak Türkiye şartlarında orta ölçekli yatırımcılardır. Tahminlere göre büyük çoğunluğu sınır ülkelerde ki kişilerin, rahat ticaret yapmak amacıyla kurdukları şirketlerdir. Prof. Karluk'un bahsettiği gibi, bunlardan sadece 15–20 tanesi dünya ölçeğinde yatırımcılardır ki, bunlarda yeni yatırım şeklinde değil, var olan yatırımlarına eklenti şeklinde ülke sınırlarında bulunmuştur. Yıllık yatırım oranı, sadece 10 milyon dolara yakın olması aslında çıkan kanuna göre hiç beklenilmeyen bir tablodur. Çünkü 1954 yılındaki kanun döneminin liberal kanunlarındadır.

Ancak, ülkeye yabancı yatırımın gelmesi için gerekli olan ana şartın, yani politik istikrarın bu dönem içinde olmamasından dolayı yabancı yatırım çekilememiştir. Ülke içinde her 10 yılda bir yaşanan istikrarsızlıkların sonunda, 24 Ocak 1980 itibariyle yeni bir dönem başlamış, politik ve ekonomik olarak farklı anlayışlar gelmiştir. Böylece dışa açılımlı, ihracata dayalı, yabancı sermaye çekme amacıyla olan ve demokratik bir yönetim amaçlanmıştır.

¹⁰⁴ a.g.e. ,s.44

1.2.3. Cumhuriyetin 1980–2003 Dönemi

Türkiye, 1980 yılından sonra dışa açık bir ekonomi anlayışına geçmiştir. Dışa açık ekonomi anlayışının gereği olarak, birçok mevzuat değişikliğine gidilmiştir. Yabancı sermaye ile ilgili olarak ise, 24 Ocak 1980 *Ekonomik İstikrar Tedbirleri*'nde 8/168 sayılı '*Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi*' ile yabancı sermaye için Başbakanlığa bağlı, Yabancı Sermaye Dairesi kurulmuştur. Daha sonra ise Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlanmıştır. 17.7.1997 tarih ve 436 sayılı kararname ile *Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü*, 9.12.1994 tarih ve 4509 sayılı Kanun ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları kurulması sonucunda, Hazine Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetlerine devam etmektedir¹⁰⁵.

1980 yılından sonra yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi amacıyla bir dizi teşvik ve tedbirler alınmıştır. 32 Sayılı Kararname ile yerli ve yabancı sermaye oranı, kar ve ana sermaye transferi üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması konularında düzenleme yapılmıştır. Diğer yapılan düzenlemeler ise, yabancı teknik ve idari personel istihdamı izin verilmesi ve kamuda ortak girişim için '*yap-işlet-devret*' modelinin kabulüdür¹⁰⁶.

Mevzuat değişikliklerine ilaveten, yapılan özelleştirmeler sonucunda yabancı sermayeyi ülkeye çekilmesinde etkili olmuştur. Özelleştirme İdari Başkanlığı'nda ki verilere göre, 1985–1999 arasında toplam 4.622 Milyar Dolar, 2000–2003 yılları arasında ise 3.548 Milyar Dolar gelir elde edilmiştir. Son dört yılda yapılan özelleştirmelerde 2000 yılı öncesindeki toplam özelleştirme gelirin yaklaşık %75 oranında gelir gerçekleştirilmiştir.

¹⁰⁵DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 2000 s.8.

¹⁰⁶Suna Oksay, *Çokuluslu Şirketler Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelerek, Değerlendirilmesi*, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Ocak 1998, Sayı 8, s.8.

1.2.3.1. Yıllara Göre Yabancı Sermaye

Aşağıdaki **Tablo 4**'te, 1980 yılından 2003 yılının Haziran ayına kadar; Türkiye'ye gelen fiili yabancı sermaye miktarı, izin verilen yabancı sermaye miktarı ve kurulun yabancı firma sayıları verilmiştir.

Tablo 4
Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermayenin Yıllara Göre Dağılımı

YILLAR	İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYE (MİLYON \$)	YABANCI SERMAYELİ FİRMA SAYISI	FİİLİ GİRİŞ (MİLYON \$)
1980	97	78	35
1981	338	109	141
1982	167	147	103
1983	103	166	87
1984	271	235	113
1985	234	408	99
1986	364	619	125
1987	655	836	115
1988	821	1.172	354
1989	1.512	1.525	663
1990	1.861	1.856	684
1991	1.967	2.123	907
1992	1.820	2.330	911
1993	2.063	2.554	746
1994	1.478	2.830	636
1995	2.938	3.161	934
1996	3.836	3.582	914
1997	1.678	4.068	852
1998	1.646	4.533	953
1999	1.700	4.950	813
2000	3.477	5.328	1.707
2001	2.725	5.841	3.288
2002	2.243	6.280	1.042
2003(*)	1.208	6.511	542
TOPLAM	35.203	---	16.764

Kaynak: HM, http://www.treasury.gov.tr/stat/yabser/ys_yatirim.xls (erişim: 25.10.2005)

* 2003 Ocak-Haziran

Daha önce belirtildiği gibi, 1980 yılından önceki 30 yıllık süreçte Türkiye'ye giren toplam yabancı sermaye miktarı 228 Milyon Dolar olmuştur. 1980 itibariyle ülkeye giren yabancı sermaye için yukarıdaki **Tablo 4**'e bakıldığında, 1980 öncesi rakama sadece 3 yılda ulaşıldığı görülmektedir. 1980 yılında var olan 35 Milyon Dolarlık

fiili yatırım, yapılan düzenlemelerle beraber 1992 yılına kadar artış göstermiştir. 1992 yılında bir önceki yıla göre %7,5 oranında azalma ortaya çıkması, o dönemdeki politik istikrarsızlık ve Birinci Körfez Savaşı neden olduğu söylenebilir. 1993 yılında yaşanan büyük ekonomik krizin ardından, yabancı sermaye yatırımlarında %30'luk bir düşüş daha görülmüştür. Alınan kısa dönemli tedbirler ve önceki yıllarda verilen izinler sonucunda 1995 yılı sonucunda rekor bir oran olan %97'lik artışla 934 Milyon Dolara varmıştır. 1996 yılında gümrük birliğine girilmesiyle, ülkeye gelmesi beklenen yabancı sermaye girişi gerçekleşmemiştir. Ancak verilen izin bakımından en yüksek rakam oluşmuştur.

1997 yılı itibariyle Güneydoğu Asya ülkelerinde başlayan uluslararası kriz, 1998 yılında Rusya kriziyle birlikte ülkedeki 17 Ağustos Marmara depremi sonucunda, yabancı sermayenin ülkeye girişi az olmuştur. Yabancı sermayenin Marmara depreminden etkilenmesinin sebebi ise, Marmara bölgesini payı yatırım alanındaki izinlerin %64,8'sini kapsamaktadır. Buna ilaveten ticari alanlardaki izinlerde, sadece İstanbul ilinin payı %71,9'dur. Ülkenin genelinde Marmara Bölgesinin, tüm yabancı sermaye içindeki payı ise %66'dır¹⁰⁷.

1999 yılında yabancı sermayenin gelmemesinin nedeni olarak kabul edilen tahkim konusunda, Anayasa'da değişiklik yapılarak Uluslararası Tahkim kabul edilmiştir. Bu yıl fiili olarak yabancı sermayede %100 üzerinde bir artışla, ilk kez 1 Milyar Dolar aşılmıştır. Ardından 2001 yılında gerçekleşen 3,228 Milyar Dolarlık yabancı sermayenin büyük kısmı GSM lisansı alan İŞ-TİM ortaklığından gerçekleşmiştir. Bu oran çok önemlidir, çünkü **Tablo 4**'te görülebileceği gibi, 1992 yılında ki 2330 firma ülkeye 1,242 Milyon Dolar yabancı sermaye getirmişken, tek bir firma 1,447 Milyon Dolar sağlayarak, Cumhuriyet döneminde bir rekor kırmıştır.

2002 yılının ilk yarısında verilen izin miktarı 997 Milyon Dolar olup, 196 adet yabancı sermayeli firma kuruluşu gerçekleşmiştir¹⁰⁸. 2003 yılının ilk 6 aylık verilerine **Tablo 4**'te bakıldığı zaman ise verilen izin miktarında %21'lik artış gerçekleşmiş. Firma kuruluş sayısında ise %18'lik bir artış olmuştur.

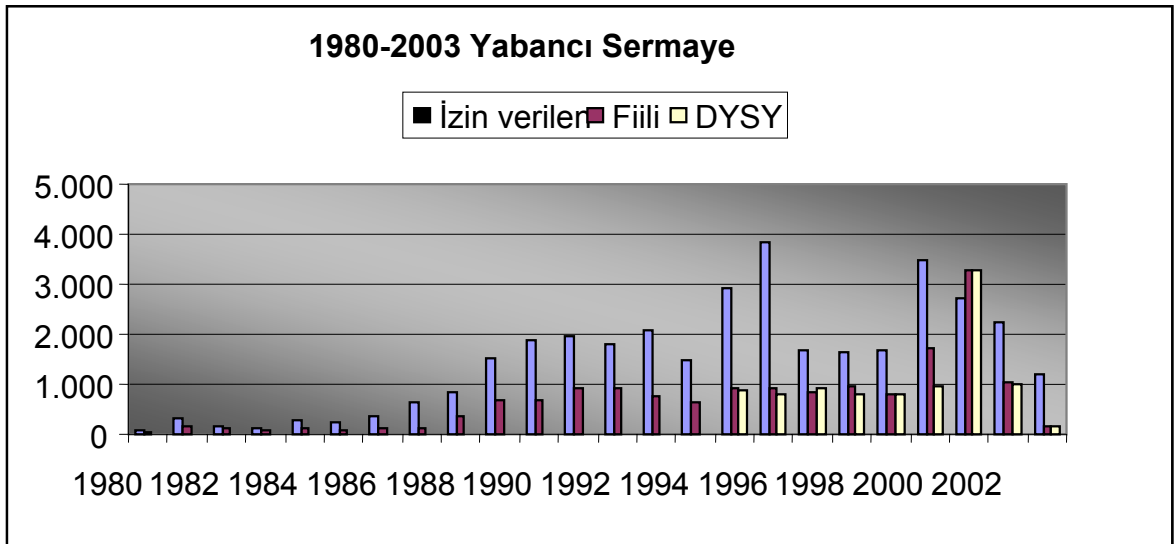
¹⁰⁷ Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2001 Raporu**, s.4

¹⁰⁸ T.C Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu 2003 I. Yarı**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Temmuz 2003, s.1

Türkiye'ye gelen yabancı sermaye yatırım miktarı yıllar itibariyle artış göstermesine rağmen, Türkiye'ye katkısı çok olamamıştır. 1989–1994 yılları arasında Türkiye'nin dünyada ki tüm doğrudan yabancı sermaye yatırımlardan %0,35'lik alırken, bu oran sürekli olarak düşüş göstermekle beraber 1999 ve 2000 yıllarında %0,7 ve 0,8 olmuştur. Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler içinde ki payı ise sırasıyla %1,19, %0,35 ve %0,40 olmuştur¹⁰⁹.

Aşağıdaki **Şekil 7**'de, Türkiye'de izin verilen yabancı sermaye içinde fiili olarak gerçekleşen yabancı sermayenin durumu görülmektedir. Şekil içinde *doğrudan yabancı sermaye yatırım* oranını DYSY olarak belirtmektedir.

Şekil 7
Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve TCMB 1980–2003 verilerinden derlenmiştir.

Firma sayısı açısından **Şekil 7**'ye bakıldığında, 1980 öncesi dönemde firma sayısı 90'a yakınken, 2003 yılının Haziran ayına kadar olan firma sayısı 6,511'e adede ulaşmıştır. Ancak bu kadar firma artışına rağmen, ülkeye giren yabancı sermaye miktarında istenilen seviye ulaşılamamıştır. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir; Birincisi Türkiye'ye sınır olan ülke vatandaşlarının ülke içinde rahat ticaret yapmak amacıyla kurdukları küçük ölçekli yabancı firmalardır. İkinci olarak ise, Almanya'da ki

¹⁰⁹Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2001 Raporu**, s.9

Türk işçilerin bir Alman ortakla kurduğu küçük şirketlerin, Türkiye’de ki yabancı şirketler içindeki payının yüksek olması nedenler olarak gösterilebilir¹¹⁰.

Türkiye’de izin verilmesi sonucunda kurulan yabancı firmaların yıllarla göre kuruluş türleri aşağıdaki **Tablo 5**’te gösterilmektedir.

Tablo 5
Kuruluş Türlerine Göre Yabancı Sermayeli Şirketler

	1954–1999	2000	2001	2002	2003*
Yeni	3.928	356	351	371	899
İştirak	495	116	119	123	206
Şube	157	20	34	23	36
Toplam	4.580	492	504	517	1.141

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye 2003 Raporu, s.3

*2003 Ocak-Kasım

Yukarıdaki **Tablo 5**’te verilen rakamlara bakıldığında, Türkiye’de 1954–1999 yılları arasında kurulan şirketlerin ortalaması alınınca, ortalama olarak yıla düşen miktar 88 yeni firmadır. 1999 yılından sonra ise, her yıl kurulan şirket sayısı giderek yüksek oranlarda artmaktadır. 2003 yılında, önceki yıllara göre kurulan şirketlerin toplam faaliyet alanlarında artış %100 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ancak Hazine verilerine göre, 2003 yılındaki artış daha çok 2003 yılının ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Sonuçta, **Tablo 5**’teki kuruluş türlerine göre gelen yabancı sermaye şirketlerinin büyük çoğunluğu Türkiye’de ilk kez faaliyette bulunmaktadır.

¹¹⁰ Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı**, s.129

Aşağıdaki **Tablo 6**'da ise, Türkiye'ye 1995 yılından itibaren yatırım olarak giren yabancı sermaye miktarları; Doğrudan Yabancı Sermaye, Diğer Sermaye ve Gayrimenkul başlıkları altında sınıflandırılarak sunulmuştur.

Tablo 6
1995- 2003 Yılları Arasında Türkiye'ye Giren Yabancı Sermaye Yatırımları
(Milyon \$)

Yıllar	D.Y. Sermaye	Diğer Sermaye	Gayrimenkul	Toplam
1995	885	--	--	885
1996	722	--	--	722
1997	805	--	--	805
1998	940	--	--	940
1999	783	--	--	783
2000	982	--	--	982
2001	3.266	--	--	3.266
2002	585	414	--	999
2003*	243	63	236	542

Kaynak: TCMB istatistiki verilerinden derlenmiştir. <http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cbt.html> (01.10.2005)

*Ocak-Haziran

Yukarıdaki **Tablo 6**'da ki verilerden anlaşılacağı gibi, 2002 ve 2003 yıllarında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilaveten, sınıflandırılmayan sermaye (diğer sermaye) ile gayrimenkul yatırımlarına gittiği görülmektedir. Önceden verilen **Şekil 7**'de görüldüğü gibi, aslında doğrudan yabancı sermaye yatırımı genel yabancı sermaye yatırımı içinde yüksek bir paya sahiptir. Diğer Sermaye türü, 2002 ve 2003 yılında toplam 477 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Gayrimenkul yatırım türünde ise, 2003 yılının Ocak-Haziran döneminde 236 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bunun sebebi olarak, yeni hazırlanan yabancı sermaye yatırım kanunu tasarısında belirtilen avantajları kendi lehlerine çevirmek isteyen yabancı firmalar ara boşluğu iyi değerlendirmiş olduğu söylenebilir.

1980–2003 yıllarında izin verilen toplam yabancı sermaye stoku 35 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak fiili olarak gerçekleşme ise, sadece 16 Milyar Dolar civarında olmuştur. Bu aradaki farkı oluşturan bazı nedenleri bulunmaktadır. Buna neden olan faktörler, verilen izinlerin yatırımlara dönüştürülememesi ve izin verildiği yıl ile yatırımın gerçekleştiği dönem arasında oluşan kur farklılıklarıdır¹¹¹.

Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarlarını diğer ülkelerle karşılaştırılırken; Türkiye'nin, karşılaştırma yapılan ülkelerin ve uluslararası kuruluşların kabul ettikleri yabancı sermaye tanımlarından farklı yorumlanmaktadır. Buna göre Türkiye; yabancı ortaklarca sağlanan kısa, orta ve uzun vadeli kredileri ile yabancı ortağın mevcut ve alacaklarını ancak şirket sermayesine kaydedilmesi halinde yabancı sermaye olarak kabul etmektedir. Aksi durumda yabancı sermaye girişi saymamaktadır. Bu durum sonucunda, Türkiye'ye gelen yabancı sermaye olduğundan az gözükmemektedir¹¹².

1.2.3.2. Ülke Gruplarına Göre Yabancı Sermaye

Aşağıdaki **Tablo 7**'de, Türkiye'ye 1980–2002 yılları arasında gelen yabancı sermayenin ülke grupları verilmiştir.

Tablo 7
Doğrudan Yabancı Sermaye Girişinin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon \$)

ÜLKELER	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı (%)
Avrupa Birliği	2,999	5.261.657.158	68,97
Diğer OECD Ülkeleri	827	1.615.829.081	19,82
Ortadoğu Ülkeleri Toplamı	1,075	197.718.440	2,43
K.Afrika Ülkeleri Toplamı	80	19.353.709	0,23
Diğer İslam Ülkeleri Toplamı	72	5.578.093	0,07
Doğu Avrupa Ülkeleri Toplam	534	57.5553.012	0,68
Diğer Ülkeler Toplamı	924	633.386.908	7,52

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı raporlarından derlenmiştir.

*30.06.2003 itibarıyla

¹¹¹ T.C Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2002 Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Şubat 2003, s.8

¹¹² Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2001 Raporu**, s.9

Yukarıdaki **Tablo 7**'den anlaşılacağı gibi, Türkiye'de en fazla firmaya ve yatırım miktarına sahip olan ülke grubu Avrupa Birliği (AB)'dir. Ardından gelen OECD ülke grubu içinde en fazla paya sahip olan ülke ise ABD'dir. Firma sayılarının çokluğuna rağmen, toplam sermayeden sadece %2,43 pay alan Ortadoğu ülkelerinin özelliği, daha önce bahsedildiği gibi, büyük çoğunluğu ticaret yapmak amacıyla kurulan küçük ölçekli firmalarıdır.

Diğer ülkeler grubunda çok fazla ülke olmasına rağmen kurulan firma sayısı çok azdır. Diğer ülkeler grubundan Türkiye'ye gelen yabancı sermaye firma başına düşen rakam çok azdır. Sonuçta, Türkiye'nin 1980–2002 döneminde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında hem miktar hem de firma sayısı açısından en yüksek oranlar AB'dir.

Türkiye'ye yatırım için izin verilen firmaların ülke bazında geniş ayrıtısı veren *Ek-2'de* görüleceği gibi, ilk 5 ülke sıralamasında, 4 tane AB ülkesi ve bir tane diğer OECD ülkesi bulunmaktadır. İlk 10 ülke sıralamasında ise; Fransa, Hollanda, Almanya, ABD, İngiltere, İsviçre, İtalya, Japonya, Belçika, Güney Kore bulunmaktadır. Bu sıralama içinde 7 tane AB ülkesi, 3 tane de OECD ülkesi vardır. Bu ilk 10 ülke sıralaması **Tablo 7**'yi çok iyi açıklamaktadır

Fiili girişlerin ülkelere göre dağılımında ise, 1998 yılında ilk 2 sırayı alan ABD ve Almanya'dır. Bu iki ülke Türkiye'ye giren toplam yabancı sermayenin %56'sını gerçekleştirmişlerdir. 1999 yılında da ilk iki sırayı aynı ülkeler almış ve Türkiye'ye giren yabancı sermayenin %59'luk oranını sağlamışlardır. 2000 yılında ise Hollanda ve İtalya toplam fiili girişin yarısını gerçekleştirirken 2001 yılında ise sadece İtalya toplam yabancı sermaye girişinin yarısını sağlamıştır¹¹³. 2002 yılında ise ilk iki sırada Hollanda ve ABD bulunmuş, İtalya yine ilk 5 girmiştir. 2002 yılında ülkeye giriş yapan ilk beş ülkenin getirmiş olduğu yabancı sermaye miktarı birbirlerine yakındır¹¹⁴. 2003 yılının ilk yarısında ülkeye giren fiili yabancı sermayenin yarısına yakını Almanya ve Hollanda gerçekleştirmiştir¹¹⁵.

¹¹³ Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2001 Raporu**, ss. 40–41

¹¹⁴ Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2002 Raporu**, s.5

¹¹⁵ Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2003 Raporu I. Yarı**, s.2

1998–2003 yılları arasında Türkiye’ye giren yabancı sermaye içinde en çok paya sahip olan ülke ABD’dir. Diğer ülkeler sırasıyla; Hollanda, İtalya ve Almanya gelmektedir. Özellikle İtalya’nın 2000 -2002 döneminde yüksek miktarlarda ülkeye en yüksek yabancı sermaye girişi yapmıştır.

1.2.3.3. Sektörel Dağılıma Göre Yabancı Sermaye

Aşağıdaki **Tablo 8**’de ise, Türkiye’ye 1980–2003 yılları arasında, doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapan firmaların sektörel ayrımları verilmiştir.

Tablo 8
Türkiye’de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Sektörel Dağılımı

Sektörler	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye (Milyon \$)	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı (%)
Tarım	15	278.417.122	3,63
Madencilik	101	37.919.647	0,49
İmalat	1,667	3.182.618.272	41,52
Enerji	51	367.096.783	4,79
Hizmetler	4,541	3.779.698.315	49,57
G.TOPLAM	6,511	7.665.750.139	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı raporlarından derlenmiştir.
*30.06.2003 İtibariyle

Tablo 8’de görüldüğü üzere; tarım, madencilik ve enerji sektörlerinde düşük seviyede yabancı sermayeli şirket faaliyette bulunmaktadır. Madencilik sektöründe ki firma sayısı, tarım ve enerji sektörlerinde ki firmalardan fazla olmasına rağmen, ülkeye giren yabancı sermaye miktarı açısından çok azdır. **Tablo 8**’de ki firma sayısına göre, ülkeye getirilen yabancı sermaye oranında en büyük payı imalat sektörü almıştır. Buna karşılık, hizmet sektöründe çok firma olmasına rağmen ülkeye getirilen yabancı sermayenin az olması bu sektörün alt grubu olan ticaretteki yoğunlaşmasından kaynaklandığı aşağıdaki Tablo 9’da verilen bilgilere göre söylenebilir.

Aşağıdaki **Tablo 9**'da, Türkiye'de faaliyet gösteren firmalardan, seçilmiş sektörel alt gruplarının firma sayısını, mevcut toplam stoklarını ve toplam yabancı sermayeden aldıkları paylar verilmiştir.

Tablo 9
Seçilmiş Alt Grupların Sektörel Dağılımı

	Firma Sayısı	Mevcut Yabancı Stoku(Milyon \$)	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı
HİZMETLER			
Ticaret	2.470	499	6,51
Haberleşme	45	717	9,35
Bankacılık	37	809	10,56
İMALAT			
Gıda Sanayi	168	467	6,1
Diğer Kimyasal Ürünler	100	581	7,59
Taşıt Araçları İmalatı	37	393	5,13
Taşıt Araçları Yan Sanayi	130	307	4
Elektrik	51	367	4,79
TARIM			
Tarım Hizmetleri	68	267	3,48

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2003 raporundan derlenmiştir
Veriler 01/01/1954–30/06/2003 dönemine aittir.

Burada **Tablo 9**'da, Türkiye'de ki toplam yabancı sermaye stoku içinde ağırlığı olan alt sektörler seçilmiştir. Firma sayısı açısından bakıldığında, Ticaret grubunda faaliyette bulunan firma sayısının çokluğuna rağmen, getirmiş oldukları yabancı stoku çok azdır. Buna karşın, hizmet sektörünün diğer alt grubu olan Bankacılık; en az firma sayısına sahip iken, toplam yabancı sermaye stoku içinde en yüksek paya sahiptir. İmalat sektöründe görülen Taşıt Araçları İmalatında da az firma bulunmasına karşın, yabancı sermaye girişi diğer firmalara ve yan sanayiye olan dolaylı etkilerinden dolayı fazladır. Bu tablodan çıkan sonuca göre, Türkiye'de ki yabancı sermayeli firmaların sayısının çok olmasına karşın ülkeye getirmiş oldukları yabancı sermaye miktarı çok azdır. Çünkü Türkiye'ye gelen firmaların büyük çoğunluğu 50–200 Bin Dolarlık küçük ölçekli firmalardır. Bu firmaların yoğunlaştığı sektör ise hizmetler sektöründeki ticaret'tir.

Tablo 10'da Türkiye tarafından, 1980–2003 yılları arasında, doğrudan yabancı sermaye yatırımı için izin verilen sektörler ve toplam sektörler içindeki payları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 10
1980–2002 Yılları Arasında İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı

YILLAR	İMALAT	%	TARIM	%	MADENCİLİK	%	HİZMETLER	%
1980	88,76	92%	-	0%	-	0%	8,24	8%
1981	246,54	73%	0,86	0%	0,98	0%	89,13	26%
1982	98,54	59%	1,06	1%	1,97	1%	65,43	39%
1983	88,93	87%	0,03	0%	0,02	0%	13,76	13%
1984	185,92	69%	5,93	2%	0,25	0%	79,26	29%
1985	142,89	61%	6,37	3%	4,26	2%	80,97	35%
1986	193,47	53%	16,86	5%	0,86	0%	152,81	42%
1987	293,91	45%	13	2%	1,25	0%	347,08	53%
1988	490,68	60%	27,35	3%	5,62	1%	296,87	36%
1989	950,13	63%	9,36	1%	11,69	1%	540,59	36%
1990	1.214,06	65%	65,56	4%	47,19	3%	534,49	29%
1991	1.095,48	56%	22,41	1%	39,82	2%	809,55	41%
1992	1.274,28	70%	33,59	2%	18,96	1%	493,13	27%
1993	1.568,59	76%	21,05	1%	11,37	1%	462,38	22%
1994	1.107,29	75%	28,27	2%	6,2	0%	335,85	23%
1995	1.996,48	68%	31,74	1%	60,62	2%	849,48	29%
1996	640,59	17%	64,1	2%	8,54	0%	3.122,74	81%
1997	871,81	52%	12,22	1%	26,7	2%	767,48	46%
1998	1.017,29	62%	5,75	0%	13,73	1%	609,67	37%
1999	1.123,22	66%	16,19	1%	6,76	0%	553,4	33%
2000	1.105,49	32%	59,74	2%	5,01	0%	2.307,18	66%
2001	1.244,59	46%	134,38	5%	29,11	1%	1.317,20	48%
2002	892,01	40%	32,82	1%	17,29	1%	1.300,81	58%
2003	710,65	59%	7,73	1%	124,18	10%	365,43	30%

Kaynak: HM, http://www.treasury.gov.tr/stat/yabser/izin_sektorel.xls (Erişim:1.10.2005)

Yukarıdaki **Tablo 10**'da verilen 23 yıllık rakamlarda, Türkiye'ye giren doğrudan yabancı sermaye yatırımcısının çok az bir miktarı, tarım ve madencilik alanında izin alındığı görülmektedir. Adı geçen sektörlerde alınan izinlerde dönemsel olarak artış görülmesine rağmen, verilen izin miktarları yok denecek kadar azdır. Tarım alanında verilen izinlerde, 1983 ve 2001 yılında %5'lik oran gözükürken, Madencilik alanında ise sadece 2003 yılında ki %10'luk orana ulaşmıştır.

Hizmetler ve imalat sektörlerinde ise, verilen izinler açısından sürekli dalgalanmalar göstermektedir. Ancak, bu iki sektördeki dalgalanmalar farklılık göstermektedir. İmalat sektöründe düşüşler görülürken, Hizmetler sektöründe çoğunlukla artış gözlenmektedir. Ortalama olarak bakılınca, imalat sanayi %49 civarında, hizmet sektörü ise % 42 oranında gerçekleşmiştir. Yüzde bakımından fazla dalgalanma görülmesi de Hizmetler sektöründe rakamsal açıdan büyük düşüş ve artışlar bulunmaktadır. Yine **Tablo 10**'da görüldüğü üzere, Türkiye'ye giren yabancı sermaye, kriz yaşanan yıllarda imalat sektöründen hizmet sektörüne kaymıştır. İstikrarlı olunan dönemlerde ise, imalat sektöründe daha çok yabancı sermaye için giriş izni alınmaktadır.

1.2.4. Yeni Yabancı Sermaye Kanunu Dönemi

Türkiye'de yabancı sermaye ile ilgili ilk kanun 6224 sayılı kanundur. Bu kanun 30 yıllık geçmişe sahip olması, yeni gelişmelere uyum sağlayamamasından dolayı, yerine 4875 sayılı ***Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu*** ihdas edilmiş ve kanun 17.06.2005 tarihli ve 25141 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. (ilgili 4875 sayılı Kanun EK-3'te verilmiştir.)

1.2.4.1. Yabancı Sermaye Kanundaki Değişiklikler

Yeni yürürlüğe giren 4875 sayılı yasa ile eski olan 6224 sayılı yasa arasında farklılıklar bulunmaktadır. Yeni kanunun getirmiş olduğu yenilikleri ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz.

4875 sayılı yeni Kanunun 1.maddesi (md.1) ile birlikte, ***yabancı yatırımcılar için var olan çeşitli izin ve onay alma yükümlülükleri kaldırılarak, sadece bilgi verme yükümlülüğü getirilmiştir.***

4875 sayılı Kanunun (md.2) ile yeni getirilen bir tanım bulunmaktadır. Yabancı sermaye yatırımcısı sadece yabancı ülke vatandaşı değil, yurtdışında yerleşik Türk vatandaşlarını da içermektedir. Aynı maddenin devamında artık “...veya menkul kıymet

borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı” da yabancı yatırımcı olarak görmektedir.

Eski kanun olan 6224 sayılı Kanunda var olan (md.1/a) ‘da “*Memleketin iktisadi inkişafına yararlı olması*” ile (md.1/b) ‘de olan “... *yabancı sermaye, ülke çapında tekel teşkil edecek faaliyetlerde bulunan kuruluşlarda çoğunluk hissesine sahip olamaz*” şartları kaldırılmıştır.

4875 sayılı Kanunda (md.3/e) ile yabancı yatırımcının uyuşmazlık durumlarında milletlerarası tahkime başvurmaları güvence altına alınmıştır.

4875 sayılı yeni Kanunda her türlü politika belirleme ve bilgi isteme yetkisi sadece Hazine Müsteşarlığına verilmiştir. Buna ilaveten (md.4) ile “...*her türlü değişiklik ve yeni mevzuat taslakları hakkında Müsteşarlığın uygun görüşü alınır*” ile tek yetkili Müsteşarlık olmuştur.

Eski kanunun (md.2/b)’de ki “*Mal, hizmet veya fikri haklar şeklinde ithal edilen sermayenin kıymeti ve Komitede kabul edilen teşebbüs mevzuu mallar ve kıymetler olup olmadığı Komitece seçilen eksperler tarafından takdir olunur*” kaldırılıp yerine yeni kanunda (md.3/f) “*Yabancı ülkelerde kurulu bulunan şirketlerin menkul kıymetlerinin yatırım aracı olarak kullanılması halinde, menşe ülke mevzuatına göre değer tespitine yetkili makamların veya menşe ülke mahkemelerince tespit edilecek bilirkişinin ya da uluslararası değerlendirme kuruluşlarının değerlendirmeleri esas alınır*” getirilmiştir.

6224 sayılı Kanun ve mevzuatlarında var olan, yabancı sermayeli şirket kurmak için yabancı ortak başına asgari 50,000 ABD Doları sermaye getirilmesi şartı ve limited ve anonim şirket kurma zorunluluğu vardı. Yeni *Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu*’na göre bu şart ve zorunluluk ortadan kalkmıştır.

1.2.4.2. Yeni Yabancı Sermaye Kanununun Olumlu ve Sakıncalı Yönleri

1.2.4.2.1. Yeni Yabancı Sermaye Kanununun Olumlu Yönleri

4875 sayılı yeni Kanunun değişiklikleri sonucunda ortaya çıkabilecek **olumlu yönler** olarak şunlar sıralanabilir;

* Yabancı yatırımcı ve yabancı yatırım konusunda uluslararası standartlarda tanımların getirilmesi sonucunda, dışarıya karşı güven verilmektedir

* Yabancı yatırımcıların Türkiye'deki hakları ve yükümlülükleri konusunda düzenli ve yasal bir rehber oluşturmaktadır.

* Türkiye sınırları içinde şube ve şube kuruluşu, iştirak izni, sermaye artış ve hisse devri izinleri, dolaylı iştirak izinleri, Lisan, Know-how, teknik yardım, Franchise anlaşmaları tescilindeki izinlerin kaldırılması işlemlerin hızlanması açısından olumlu olacaktır.

* Şirket kuruluşları için gerekli olan ön izin kaldırılmıştır. Artık yabancı firmalar, Türk firmaların Türk Ticaret Kanunu'nda ki hak ve yükümlülüklerine göre kurulacaktır.

* Yabancı yatırımı için artık tek yetkili kurum **Hazine Müsteşarlığı** gösterilmiştir. Böylece, işlemlerin hızlanması ve sürekli var olan karmaşa azalacaktır. Artık yabancı sermaye için gerekli olan bürokrasi işlemlerinde azalma gerçekleşecektir.

* Kamulaştırmaya uluslararası bir standart getirilerek, yatırımcıya güven verilmektedir.

1.2.4.2.2. Yeni Yabancı Sermaye Kanununun Olumsuz Yönleri

6624 sayılı Kanun değiştirilerek yerine 4875 sayılı Kanun getirilmesi ortaya çıkabilecek **sakıncalar** olarak aşağıdakiler sunulabilir;

* 4875 sayılı Kanunun (md.2/b)'de bulunan "... Menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da oranda oy hakkı..." ile (md.2/a) "... Yurtdışındaki Türk vatandaşlarını" tanımlarından sonra (md.3/e) "...yatırım sözleşmelerinden dolayı... Uluslararası tahkim ve diğer çözüm yollarına başvurabilir." Bu maddelerin

sonucunda, yerli yatırımcı şirketler %10'luk hissenin yabancı bir ortağa veya yurtdışındaki bir akrabasına devredip, kamu ile aralarında çıkan uyuşmazlık için idare mahkemelerine değil uluslararası tahkime gitme olanağı açılmıştır.

* 4875 sayılı yeni Kanunla yabancı yatırımcı ile var olan 'vatandaş' yatırımcıdan farklı olarak tarif edilmiştir. Bu farklılıktan dolayı, bu yatırımcının üzerine yapılacak bir müdahalenin uluslararası bir sorun oluşturması mümkündür. Ayrıca, yabancı yatırımcılara tam bir serbestlik tanınmış, herhangi bir güvenlik, iktisadi ve doğal olağanüstü hallerde kamuya bir yetki verilmemiştir.

* 4875 sayılı Kanununun (md.3/c)'de "yabancı yatırımcılar Türkiye'de ki faaliyet ve işlemlerinden doğan net kar,temettü, ... Yurt dışına serbestçe transfer edilebilir" denilmektedir. Bu transfer serbestliği herhangi bir kısıtlama ya da şart belirtilmemiştir. İleri teknoloji getirmesi beklenen yabancı sermaye yatırımcısının emlak spekülasyonu ile uğraşarak kazandığı iktisadi değerleri yurtdışına rahatlıkla transfer etmeleri yeni kanunla mümkün olabilecektir. Burada yatırımcının taşınmaz mülk edinmek için 'yatırım faaliyet gereği' olmasına ilişkin herhangi bir açıklama getirilmemiştir.

* 4875 sayılı Kanunda, uyuşmazlıkların çözümü için tahkime gidilebileceği güvence altına alınırken, diğer taraftan kanunun 4. maddesi " ... söz konusu bilgiler istatistik amaçları dışında ispat aracı olarak kullanılmaz" denmektedir. Sonuç olarak, yatırımcılar ile devlet arasında çıkabilecek uyuşmazlıklarda, idarenin, yabancı yatırımcı ile ilgili bilgileri ispat aracı olarak kullanılması anayasaya aykırı olacak şekilde kısıtlanmıştır

* 6224 sayılı kanunda, 50,000 \$ ile ilgili kısıtlama yeni kanunla birlikte kaldırılmıştır. Bu kısıtlamanın amacı, sınır ülkelerindeki ufak tüccarların ticaret yapmak için kuracakları şirketleri önleme amacındaydı, zaten ülkemizdeki şirketlerin birçoğu 50-100 bin dolarlık ufak şirketlerdir. **Artık Türkiye'ye gelen yabancı sermayeli şirket sayısı artarken, ülkeye giren toplam yabancı sermaye miktarındaki artış fazla olmayabilir.** Kanunda, yabancı yatırımcıların yatırım konuları ile ilgili bir sınırlandırma olmadığı gibi, asgari sermaye ve sermayenin getiriliş süre ve belgelenmesi konusunda

bir düzenleme yer almamaktadır. Kanun, yabancı yatırımcıların ülkeye gelmeleri konusunda, yeter ki gelsinler zihniyeti ile düzenlenmiştir¹¹⁶.

* 4875 sayılı Kanunda, *gerçek yabancı vatandaşı* için taşınmaz mülk edinimi konusunda bir '*karşılıklık*' altında belirtilmemiştir. 4916 sayılı Tapu kanununun 35 maddesi 2. fıkrasında yapılan 3.07.2003 tarihli değişiklik sonucunda orta çıkabilecek sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar; bir devletin başka bir devlet ülkesinde taşınmaz mal edinmesinin o devletin siyasi bütünlüğü ilkesine aykırı düşüreceğine ve siyasi anlaşmazlıklara yol açacağı, Anayasa Mahkemesi tarafından dikkat çekilerek bazı istisnalar dışında bu konuda mütekabiliyet esasının dahi geçerli sayılamayacağı belirtilmiştir¹¹⁷. Aslında bu kanun, ülke güvenliğini tehdit ediyor olmasından dolayı Bakanlar Kurulu tarafından yürütmeliği durdurulmuştur. Avrupa Birliği ülkelerinde ise, yabancıların taşınmaz mal edinme hakkına arazinin niteliği bakımından bir sınırlama getirilerek, yurdun her bölgesinde yabancıların mülk edinmesine imkân tanınmamasının yaygın bir uygulamasıdır ve sınırlama da tarım arazileri bakımından yapılmaktadır¹¹⁸.

Kanundaki düzenlemeler ve serbestlik, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve döviz girişinin sağlanması açılarından olumlu karşılanabilir. Ancak bu amaç için dahi, tek başına yeterli değildir. Nitekim kanunun yayımı tarihinden sonra yabancı sermaye gelişinde kayda değer bir artış bulunmamaktadır.

Yabancı sermayenin ülkeye gelmesi için, bürokrasinin asgari düzeyde olmasının dışında aradığı veya beklediği pek çok husus vardır. Bunların en önemlileri; hukuk güvenliğinin sağlanması, haklarının korunması, hukuki istikrar ve güven ilkelerine saygının olup olmadığı, hızlı ve etkin şekilde ihtilaflarını çözebileceği yargınız bulunup bulunmadığı, istikrarlı ve adil bir vergi sistemine muhatap olup olmayacağı, enflasyon veya devalüasyondan kaynaklanan reel olmayan kazançlarının vergilendirilip vergilendirilmeyeceği (enflasyon muhasebesinin bulunup bulunmadığı) ve en önemlisi ekonomik ve siyasal istikrar olarak sayılabilir. Yeni kanun, bu beklentilerin sadece

¹¹⁶A.Bumin Doğrusöz, **Yeni Yabancı Sermaye Kanunu**, (Erişim tarihi: 31 Aralık 2005, [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/06-10-2003\(1\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/06-10-2003(1).htm))

¹¹⁷Anayasa Mahkemesi'nin E.1986/18, K.1986/24 sayılı ve 09.10.1986 tarihli kararının gerekçesi

¹¹⁸Anayasa Mahkemesi Kararı, Resmi Gazete Tarihi: 26.04.2005, Resmi Gazete Sayısı: 25797, Esas Sayısı: 2003/70, Karar Sayısı: 2005/14, Karar Günü: 14.03.2005, ss.3-6

birini karşılamıştır. Bu nedenle, yabancı sermaye beklentisinde sadece bu kanun değişikliğine bakılarak umutlanmamak gerekir¹¹⁹.

1.2.4.3. Yeni Yabancı Sermaye Kanunu Döneminde Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye

17 Haziran 2003 tarihli 4875 sayılı Doğrudan *Yabancı Yatırımlar Kanunu* ile birlikte, yabancı sermayeli kurulacak şirket ve şubeler ile iştirakler için Hazine Müsteşarlığı'ndan ön izin alma zorunluluğu kaldırıldığından, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin veriler, izin bazında artık tutulmamaktadır. Bu bilgiler Kanun yönetmeliklerinde yer aldığı üzere, firmanın kuruluşunun ardından bir aylık dönem içinde firmanın bilgilendirmesiyle gerçekleşmektedir. Bu bölümde 2003 yılının Haziran ayından sonraki yabancı sermaye ile ilgili veriler sunulacaktır. *Ancak bu verilerde bazen farklılıklar gözlenmektedir. Çünkü yeni kanunla izin verilme kaldırıldığından, veriler tek elden tutulmamakta ve yapılan bilgilendirmede bazen eksik gönderimler bulunmaktadır.*

1.2.4.3.1. Yeni Kanun Dönemindeki Yabancı Sermaye Miktarı

Aşağıdaki **Tablo 11**'de, Türkiye'de yeni çıkan yabancı sermaye kanunundan sonraki dönemde, ülkeye giren yabancı sermaye miktarları sınıflandırılarak, miktarları Milyon Dolar olarak verilmiştir.

Tablo 11
Doğrudan Yabancı Yatırımların Fiili Girişleri (Milyon \$)

Yıllar	Net Sermaye	Diğer Sermaye	Gayrimenkul	Toplam
2003	737	17	998	1.752
2004	1.145	359	1.343	2.847
2005	8.063	—243	1.830	9.650

Kaynak: TCMB, <http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cbt.html> sitesindeki verilerinden derlenmiştir.

¹¹⁹ A.Bumin Doğrusöz, **Yeni Yabancı Sermaye Kanunu**, (Erişim tarihi: 31 Aralık 2005, [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/06-10-2003\(1\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/06-10-2003(1).htm))

Yukarıdaki **Tablo 11**'de, 2003 yılının ikinci yarısıyla birlikte, Türkiye'ye giren yabancı sermaye miktarındaki artış görülmektedir. 2004 yılındaki artış %100 iken, 2005 yılı sonu itibariyle artış 3 katına yakın olarak gerçekleşmiştir. Yukarıdaki **Tablo 11**'de, doğrudan yabancı sermaye yatırımları üç ana başlık altında incelenmektedir.

İlk başlık olan Net Sermaye, ülkeye bir yıl içinde giren ve çıkan sermayenin sonucunu göstermektedir. 2004 yılının Aralık ayında 131 milyon ABD doları olarak gerçekleşirken bu yılın aynı ayında 2.262 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Söz konusu tutarın 1.805 milyon ABD dolarlık kısmı, yurtdışında yerleşik General Electric firmasının Garanti Bankası A.Ş.'nin hisselerinin alımından kaynaklanmaktadır¹²⁰. 2005 yılında ülkeye giren net sermayede diğer yıllara göre, büyük bir artış görülmektedir. Bu artışın nedeni olarak; Ülkeye, Temmuz ayındaki 1,058 Milyar Dolarlık, Kasım ayındaki 3,031 Milyar Dolarlık ve Aralık ayındaki 1,986 Milyar yabancı sermaye girişleri gösterilebilir. Söz konusu tutarın büyük kısmı, yurtdışında yerleşik Alfa Telecom firmasının Çukurova Grubu'na sağladığı finansman paketi çerçevesinde Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'de % 13,22 oranında dolaylı hisse edinimidir. Diğerleri ise, Oger Telekomünikasyon firmasının özelleştirme ihalesi sonucunda Türk Telekom A.Ş.'de edindiği % 55 oranındaki hisseye karşılık yaptığı ilk taksit ödemesinden oluşmaktadır¹²¹. Söz konusu olan Net yatırımlar, bir önceki yıla oranla % 332,7'lik artışla 8.063 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Diğer sermaye sınıfının içinde, ülkeden dışarıya veya dışarıdan ülkeye olan şirket transferleri ve ödenen krediler bulunmaktadır. Diğer sermaye, Türkiye'nin istatistiklerinde 2002 yılıyla birlikte görülmeye başlamıştır. Ancak bu oran, 2002 yılından sonra sürekli düşüş göstermektedir Özellikle 2005 yılında yurt dışına yapılan şirket kar transferlerden ötürü eksi rakam ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları kredilerle ilgili olarak 243 Milyon ABD doları net kredi geri ödemesi gerçekleştirilmiştir.

¹²⁰ TCMB, 2005 Yılı Ödemeler Dengesi Gelişmeleri, (<http://www.tcmb.gov.tr/> erişim:17.02.2006)

¹²¹ <http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/rapor.html> (Erişim Tarihi: 06.01.2006)

Yeni kanunla beraber ÷lkeye giren yabancı sermaye artışı olduğu gözlenmektedir. Ancak 2005 yıldıdaki artış, özellikle Temmuz ayındaki 1.058 Milyar Dolarlık, Kasım ayındaki 3.018 Milyar Dolar ve Aralık ayındaki 1.986 Milyar Dolarlık girişlerle sağlanmışır. Yabancı sermaye açısından son yılda gerçekleşen miktarın büyük çoğunluğu, sadece bu 3 ayda elde edilmiştir. Sermayenin yüksek olmasının nedeni, daha önce belirtilen satışlarının sonucunda ödenen taksitler olduğu söylenebilir.

Gayrimenkul alanında hareketliliğin 2003 yılının ilk yarısında gör÷lmeye başlamasının nedeni, yeni kanun tasarısından olabileceğini daha önceden söylemiştik. Gayrimenkul alımı sonucunda, ÷lkeye giren yabancı sermaye miktarında artış, 2004 ve 2005 yıllarında devam etmiştir. 2005 yılında az miktarda artmasının nedeni ise, milli güvelik sebebiyle yabancılara toprak satışının Bakanlar Kurulu kararıyla kaldırılmış olması söylenebilir. Gayrimenkulde üç yılın aylık ortalaması 110 Milyon Dolar şeklinde sabit bir giriş gerçekleşirken, 2005 son 3 ayında büyük artışlar gözlenmektedir. 2005 yılının son 3 ayında ÷lkeye Gayrimenkul alanından giren yabancı sermaye miktarı 822 Milyon Dolar olmuştur.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ÷lkeye yıllık girişleri için **Tablo 6**'ya bakıldığı zaman, **Tablo 11**'de gösterilen 2003 yılının ikinci yarısındaki ÷lkeye giren yabancı sermaye miktarı, 2002 yılındaki ÷lkeye gelen toplam yabancı sermaye miktarından fazla olduğu gözlenmektedir. 2003 yılının ikinci yarısında ki bu artış, 2004 ve 2005 yıllarında da devam etmektedir.

Yabancı sermaye girişindeki artış oranlarına bakıldığı zaman ise, 2004 yılındaki artış 2003 yılının ikinci yarısına göre %100'ün üzerinde gerçekleşmiştir. 2004 yılında 91 adet şirket evliliği ve satın alma işlemleri sonucunda ÷lkeye 2,5 Milyar Dolar'ı aşan bir yabancı sermaye girişi olmuştur. *Yabancı yatırımcılar, 2004 yılında Türkiye'de gerçekleştirdikleri birleşme ve satın almalar dışında 365 Milyon Dolarlık yatırım sağlamışlardır*¹²².

2005 yılındaki artış ise, 2004 yılının üç katı olmuştur. 2005 yılında yapılan kamu ve özel sektör satışlarından yabancıların alımı 18,6 Milyar Dolar olarak

¹²² <http://www.insankaynaklari.com/cn/ContentBody.asp?BodyID=4092> (Erişim miktarı:31.12.2005)

gerçekleşmiştir. Bu satın almaların büyük çoğunluğunu Finans, Telekom ve Enerji sektörleri oluşturur. 2005 yılının onbir aylık döneminde gerçekleşen toplam satış 33,7 Milyar Dolar'dır. Gerçekleştirilen 33,7 Milyar Dolar satış içinde, 63 adet birleşme ve satın alma bulunmaktadır. Yabancılar, bu satın alma ve birleşmelerden sadece 17'siyle, tüm yıl içinde gerçekleşen toplam satış rakamının yarısından fazlası olan 18,6 Milyar Dolar para yatırmışlardır.

Ancak, bu doğrudan yatırım değil var olan yatırımın ve tesislerin el değiştirmesi olan '*plasman*' yatırım türüdür. *Plasman olmasına rağmen doğrudan yatırım olarak gösterilmektedir.* Ülkeye gelen yabancı sermayenin önemli bir kısmının yeni tesis kurmak amacıyla gelmediğini, daha çok var olan tesislerin alınması karşılığında ülkeye girişi gerçekleşmektedir. Ancak, ***önümüzdeki yıllarda, bu şekilde ülkeye giren sermayenin, karlarını dışarıya göndermeleri sonucunda cari açığın GSYİH'ye içindeki payında büyüme tehlikesi bulunmaktadır.***

Aşağıdaki **Tablo 12**'de Türkiye'de, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (OİB), Tasarrufu Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) ve Özel Sektör tarafından 2005 yılı içerisinde yabancılara satılan varlıklar ve şirketler gösterilmektedir. Satın alan yabancı sermayeli şirket ve alımını gerçekleştirdikleri Türk firmasının adını belirtilmiş olup, değeri ise Milyon Dolar olarak gösterilmektedir.

Tablo 12
Türkiye'de Yabancılar Tarafından 2005 Yılındaki Şirket Satın Almalar ve Birleşmeler

	Şirket	Pay %	Alan Şirket	Satış Değeri (Milyon \$)
1	T.Telekom	55	Saudi Oger	6,550
2	Mersin Limanı	*	PSA/Akfen	755
3	İskenderun Limanı	*	PSA/Akfen	80
4	Garanti Bankası	25,5	GE Consumeer Fin	1,556
5	Yapı Kredi	57,4	Koç/ UniCredite	1,500
6	Dış Bankası	89,3	Fortis Bank	1,012
7	Turkcell	13	Alfa	1,600
8	TEB	42,1	BNP Paribas	182
9	Gima ve Endi	60,1	CarrefourSA	132,8
10	C Bank	57,5	Hapoalim	113
11	Şekerbank	51	RadoBank	129
12	HC İstanbul	*	EFG EuroBank	25
13	Edirne Lalapaşa	*	İtalyan Cementir	166,5
14	Telsim	*	Vodafone	4,550
15	Docar	75	Kuveyt	24

Kaynak: http://www.aktifhaber.com/read_news.php?nID=57158 siteden derlenmiştir. (08,02,2006)

Yukarıdaki **Tablo 12**'de görüldüğü üzere, gerçekleştirilen satışların büyük çoğunluğu Finans ve Telekom sektöründe faaliyet göstermektedir. En büyük pay ise T.Telekom'un %55'lik payının özelleştirilmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Diğer yüksek rakam ise, TMSF'nin yapmış olduğu Telsim satışından gelmiştir. 2005 yılı öncesinde yabancıların Türk bankacılık sektöründeki payları % 3,4 iken, 2005 yılındaki satışlardan sonra bu oran %13,4'de yükselmiştir. Daha önceden bahsedildiği üzere, özelleştirme ve diğer satışlar toplam 34 Milyar Dolara yakın olmuş, yabancılar bu alımların yarısından (18,6 Milyar \$) fazlasını gerçekleştirmişleridir.

Ancak, Türkiye'ye 2005 yılında giren yabancı sermaye miktarına bakılınca ortaya 8 Milyar Dolara yakın bir rakam çıkmaktadır. Yapılan satışlarla ülkeye giren yabancı sermaye miktarlarının farklılığı, yapılan satışların çoğunun vadeli olmasından

kaynaklandığı söylenebilir. Bu sebepten dolayı, satışlar sonucu elde edilecek toplam miktar uzun vadede Türkiye'ye girecektir. Yukarıdaki **Tablo 12**'de gösterilen satın almalara ilaveten, değeri düşük birçok firma satışı daha gerçekleşmiştir. Bunların çoğunlu 5–10 Milyon Dolar civarındadır. 2005 yılının onbir aylık sürecinde yabancılara satılan firmaların toplam değeri 18,6 Milyar Dolardır.

Yeni kanunla birlikte, yabancı sermayenin ülkeye girişi kolaylaştırılmıştır. Diğer yandan da yıllardır yapılacak denilen özelleştirmeler hayata geçirilmeye başlanmıştır. Aşağıdaki **Tablo 13**'te, 1986–2005 dönemlerinde Türkiye'de gerçekleştirilen özelleştirme işlemleri yapılan yöntemlerin sınıflandırılmasıyla verilmiştir.

Tablo 13
1986 – 2005 Döneminde Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri (\$)

Yıllar	1986–2003	2004	2005	Toplam
Özelleştirme	(\$)Satış Değeri	(\$)Satış Değeri	(\$)Satış Değeri	(\$)Satış Değeri
Blok Satış	3.524.189.478	399.762.000	7.054.000.000	10.977.951.478
Tesis/Varlık Satışı	863.232.551	606.748.522	398.886.830	1.868.867.903
Halka Arz	2.668.740.708	191.279.167	273.719.603	3.133.739.478
İMKB'de Satış	800.819.126	0	453.977.633	1.254.796.759
Yarım Kalmış Tesis	4.368.792	0	0	4.368.792
Bedelli Devirler	308.478.473	69.358.355	28.292.849	406.129.677
TOPLAM	8.169.829.128	1.267.148.044	8.208.876.915	17.645.854.087

Kaynak: ÖİB, http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/yillara_gore.htm siteden alınmıştır. (Erişim tarihi: 01.02.2006)

Yukarıdaki **Tablo 13**'ün ilk dönemine bakıldığı zaman, 17 yılda toplam olarak gerçekleştirilen özelleştirme, sadece 2005 yılındaki özelleştirme rakamına eşit olduğu görülmektedir. 2005 yılında gerçekleştirilen blok satışın içinde en yüksek oran 6,550 Milyar Dolarla Türk Telekom'dur. Yapılan diğer özelleştirmelerde ise TEKEL, TEDAŞ ve TDİ'nin taşınmaz mallarıdır¹²³. Özelleştirme yöntemlerinden olan halka arzdan vazgeçilip, daha çok blok satış ile uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar kamuoyu tarafından rahatsızlıkla karşılanmış ve Türk Telekom satışının iptali için Danıştay'a dava açılmış ancak Danıştay tarafından özelleştirilmesine onay verilmiştir.

¹²³ <http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar.htm> (Erişim Tarihi:01.01.2006)

1.2.4.3.2. Yeni Kanun Döneminde Ülkeye Gelen Yabancı Sermayenin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı

Aşağıdaki **Tablo 14**'te Türkiye'ye giren yabancı sermaye şirketlerin, ülke gruplarına göre son üç yıllık rakamları verilmiştir.

Tablo 14
Yabancı Sermayeli Şirketlerin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı

	2003	2004	2005	Adet
AB Ülkeleri	466	1.079	1.668	
Diğer AB Ülkeleri	142	293	353	
Ortadoğu Ülkeleri	276	386	411	
Diğer Ülkeler	221	371	393	
Toplam	1.105	2.129	2.825	

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekim 2005 ve 2006 raporlarından derlenmiştir.

2003 yılından itibaren, Türkiye'ye gelen yabancı şirket sayısında büyük oranlı artışlar gerçekleşmiştir. Ülke grupları açısından bakılırsa, AB ülkelerinin yabancı şirket sayıları diğer ülkelerin toplam yabancı şirket sayısı kadardır. Yani Türkiye'de kurulan toplam yabancı sermayeli şirketlerin yarısından fazlası sadece AB ülkelerine aittir. AB Ülkeleri içinde özellikle Almanya, kurulan yabancı firmaların AB ülke grubu içinde yarısından fazlasına sahiptir. Ortadoğulu firmalarda ise, son dönemde artış içinde olduğu görülmektedir. Ortadoğu Ülkelerinde, Türkiye'deki şirket sayısı bakımından en yüksek miktar İran'a aittir¹²⁴. Görüldüğü üzere, Türkiye'de yeni kanunun kabulünden sonra, Almanya ve Ortadoğu kökenli çok fazla yabancı sermayeli şirket kurulmuştur. Firma sayısındaki artışa rağmen, ülkeye giren yabancı sermaye miktarında benzer artış görülmemektedir. Bunun nedeni, son dönemde Türkiye'de kurulan yabancı sermayeli şirketlerinin yapısında görülmektedir.

¹²⁴ T.C Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, **Doğrudan Yabancı Yatırım Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 25 Kasım 2005, s.12

Aşağıdaki **Tablo 15**'te Türkiye'de firma kuran ülkelerin gruplandırılması bulunmaktadır. Bu gruplandırmaya ilaveten, kurulan şirketlerin sermaye yapılarına göre 2004 ve 2005 verileri sunulmuştur.

Tablo 15
Ülke Gruplarındaki Yabancı Şirketlerin Kuruluş Sermayelerine Göre Dağılımı

	<50.000\$		50.000–200.000\$		200.000–500.000\$		>500.000\$		Toplam
	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	
AB Ülkeleri(25)	756	911	224	331	56	64	51	63	2456
Diğer Avrupa	211	198	51	64	18	19	19	11	591
Kuzey Amerika	74	61	22	26	8	7	7	7	212
Orta Doğu	251	211	114	116	12	18	8	7	737
Diğer Ülkeler	185	142	60	50	11	11	12	6	477
Toplam	1477	1523	471	587	105	119	97	94	

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Doğrudan Yabancı Yatırım Raporu'ndan derlenmiştir.

Daha önce bahsettiğimiz üzere, son iki yıl içinde şirket kuruluşlarında büyük artışlar gerçekleşmiştir. Özellikle AB ülkeleri ile Ortadoğulu firmalarda artış daha çok görülmektedir. Bu artışların çoğunluğunun yeni hazırlanan kanundan kaynaklandığı açıkça söylenebilir. Çünkü eski kanun 50.000 \$'dan az sermayeye sahip olan firmaların girişine izin vermez iken, yeni kanun değişikliğiyle beraber bu sınırlandırma kaldırılmıştır. Yukarıdaki **Tablo 15**'in 50.000 \$'dan az kısımda, 2004 ve 2005 rakamlarına bakılırsa, Türkiye'de toplam kurulan yabancı şirketlerin büyük çoğunluğunu bu bölümde gerçekleştirdiği görülmektedir. Aslında şirket sayısında artış olmasına karşın, ülkeye giren yabancı sermaye miktarında büyük miktarlar gerçekleşmemesinin de asıl nedeni, ülkedeki yeni şirketlerin büyük çoğunluğunun sermayesini küçük olmasıdır.

Tablo 15'e bakıldığında, Ortadoğu kökenli firmaların fazla olmasının nedeni, büyük çoğunluğunun küçük firmalardan oluşmasıdır. Sonuçta bu ülke grubundan yüzlerce firma gelmesine rağmen, ülkeye çok cüzi yabancı sermaye girişi gerçekleşmektedir. En fazla şirket kuran diğer ülke ise; AB ülkelerinden Almanya'dır. Bunda etken olan Türk işçilerinin bir Alman ortakla kurduğu, küçük şirketler olduğu

söylenbilir. Ortadoğulu firmalar gibi, Alman kökenli şirketler 50.000 \$'ın altındaki şirketlerden oluşmaktadır.

4875 sayılı yeni kanundan sonraki dönemde Türkiye'de kurulan toplam şirket sayısı 5,432 adettir. Türkiye'de kurulan küçük yabancı şirketlerin (<50.000 \$) miktarı ise, yeni kanundan sonra 3.616 adet olarak gerçekleşmiştir. Büyük sermayeli (>500.000\$) firmalar ise yeni kanundan sonra toplam 231 adet kurulmuştur¹²⁵. Bu rakamlar, yeni yabancı sermaye yatırımı kanunun ülkeye aslında fazla miktarda yabancı sermaye sokmadığını göstermektedir. Şirketlerin sermayesi arttıkça kurulan miktar düşmekte, böylece ülkeye giren yabancı sermaye miktarı düşük seviyede kalmaktadır. Yüksek sermayeli şirketler ise, gelişmiş ülkeler tarafından kurulmaktadır. Özellikle bu görünüm Ortadoğu ülkeleri ile Diğer ülkelerinde gelişmişlik düzeylerini göstermektedir.

1.2.4.3.3. Yeni Kanun Döneminden Sonraki Yabancı Sermayenin Kuruluş Türleri

Aşağıdaki **Tablo 16**'da Türkiye'de yeni kanun döneminden sonraki şirketlerin kuruluş türlerine görülmektedir.

Tablo 16
Türkiye'deki Yabancı Sermaye Şirketlerin Kuruluş Türleri

Yıllar	Yeni	Şube	İştirak	Toplam
1954–2003*	4.690	227	875	5.792
2003	746	22	171	940
Temmuz	110	4	20	134
Ağustos	135	4	19	158
Eylül	125	4	31	160
Ekim	138	6	38	182
Kasım	90	3	21	114
Aralık	148	1	42	191
2004	1.596	63	470	2.129
2005	2.292	48	485	2.825
2003–2005	4.634	133	1.126	5.893
Toplam	9.324	360	2.001	11.685

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

¹²⁵ a.g.e. , ss.12–14

Yukarıdaki **Tablo 16**'da görüldüğü gibi, 1954- 2005 yılları arasındaki Türkiye'ye gelen yabancı şirketlerin kuruluş türleri sınıflandırılmıştır. 1954–2003 döneminde gösterilmesinin gayesi, yirmi yıla yakın süre içinde Türkiye'de kurulan şirket sayısının sadece 2,5 yıl olan 2003 Haziran ayından 2005 Ekim ayları arasında ulaşmasıdır. Haziran ayında toplam 20 adet şirket kurulmasına karşın, 4875 sayılı kanunun kabulünden sonra Türkiye'de kurulan şirket sayılarında büyük artış gözlenmektedir.

Yeni kanun olan 4875 sayılı kanundan sonra, ülkede kurulan şube ve iştirak kuruluşunda büyük artışın sağlanması, yeni kanunla birlikte ön izin alma zorunluluğunun kaldırılmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte son yıllarda şube kuruluşunda 5 katı artış bulunmasında, ülkede bulunan yabancı sermayeli firmaların yatırımlarını arttırdıkları söylenebilir.

Yeni kurulan şirketlerin büyük çoğunluğunu daha önceki bölümde bahsettiğimiz üzere ufak sermayeli şirketler oluşturmaktadır. Bunun sebebi olarak yeni yabancı sermaye kanununda 50.000 dolar altındaki şirketlerinde, Türkiye'de yabancı sermaye olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.

4875 sayılı kanunun kabulünden sonra kurulan yabancı sermayeli şirketlerde, kanunun kabulünden önceki yıla oranla %88,4 artış göstermiştir. Diğer açıdan, yeni kanundan sonra kurulan şirket sayısı,1954–2003 yılları arasında kurula tüm şirketlerin %86,5'ine tekabül etmektedir.

1.2.4.3.4. Yeni Kanun Döneminden Sonraki Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı

Aşağıdaki **Tablo 17**'de, Türkiye'de kurulan yabancı sermayeli şirketlerin kurulduğu sektörler sınıflandırılmıştır.

Tablo 17
Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

	İmalat	Hizmetler	Diğer	Genel Toplam
1954–2003	1.449	4.150	193	5.792
2003	266	731	42	939
2004	369	1.666	64	2.129
2005	450	2.291	84	2.825
Toplam	2.534	8.738	383	11.685

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı raporlarından derlenmiştir.

Yukarıdaki **Tablo 17**'de, verilen sınıflandırmalar; İmalat, Hizmetler ve Diğer sektörler olarak görülmektedir. Her bir sektörde 20 yıl içinde kurulan şirket sayısı, yeni kanundan sonra kurulan firma sayısına çok yakın olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Yabancı sermayeli firmaların hizmetler alanında yüksek bir temsil gücü bulunmaktadır. Yeni yabancı sermaye kanunundan sonra, Türkiye'de kurulan toplam şirketlerin %75,9'unu Hizmetler sektörü oluşturmaktadır. İmalat Sektöründe ise, her yıl kurulan şirket sayısı sabit ve aynı sayılarda gelmektedir. Diğer sektör içinde tarım ve madencilik olmasına karşın, madencilik alanında kurulan firmaların çok az olması, maden kanunundan kaynaklandığını, ülkeye gelen en büyük madencilik firması¹²⁶ tarafından söylenmektedir.

¹²⁶ Newmont Lasonde, **Şeytan Ayrıntıda Gizlidir**, Insight Yased, Nisan 2004, Sayı 18, s.22

1.2.5 Yabancı Sermayeli Firmaların İhracat ve İthalatı

Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı firmaların dış ticaret verilerindeki, ihracat kalemi hakkında tek bilgi, 1993 yılından itibaren İstanbul Sanayi Odasının kapsamlı olarak gerçekleştirmekte olduğu *En Büyük ilk 500* ve *ikinci 500* firmaları adlı çalışmada bulunmaktadır.

Bu çalışmanın 2003 yılına ait verilerine bakıldığı zaman; 2003 yılında 500 Büyük firmanın gerçekleştirdiği toplam ihracat tutarı 23,5 Milyar Dolardır. Bu yıl içinde Türkiye’nin sanayi kesiminin gerçekleştirdiği ihracat tutarı ise 44,5 Milyar Dolar olması sonucunda 500 firma gerçekleştirilen ihracatın yarısından fazlasını sağlamışlardır. 500 büyük sanayi kuruluşu içinde yabancı sermayeli şirketlerin ihracattaki payları ise %26,3’tür. Bu oranın değeri yaklaşık olarak 6 milyar Dolar civarında bir rakamı temsil etmektedir¹²⁷.

Ancak sadece ihracat verileriyle detaylı bir yorum yapılamazdı. Bu sebepten ötürü, hazine uzmanları tarafından yapılan çalışma sonucunda 1996- 2002 yılları arasında, Türkiye’de faaliyet gösteren firmaların ithalat ve ihracat rakamlarına ulaşıldı. Bu çalışmalardaki İstatistikî veriler, Dış Ticaret Müsteşarlığı’ndan, 1996 yılı itibariyle kullanmaya başlanan on haneli vergi kimlik numaraları sayesinde, elde edilen gümrük beyannamelerinden çıkarılmıştır.

¹²⁷ Ercan Türkan, **Türkiye’de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı**, , Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 19 Ocak 2005, s.17

Aşağıdaki **Tablo 18**'de, Türkiye'de faaliyette olan yabancı firmaların 1996–2002 yılları arasında gerçekleştirmiş oldukları ithalat ve ihracat rakamlarının yanında ülkenin toplam ihracat ve ithalatındaki paylarını Amerikan Doları cinsinden sunulmuştur.

Tablo 18
Türkiye'de ki Yabancı Sermayeli Firmaların ve Türkiye'nin İthalat ve İhracat Miktarları(\$)

Yıllar	Firmaların İhracatı	Firmaların İthalatı	Türkiye İhracatı	Türkiye İthalatı
1996	4.253.378.331	11.362.385.144	23.224.465.343	43.626.690.167
1997	4.239.006.980	14.541.655.786	26.261.071.786	48.558.720.673
1998	4.186.806.410	14.739.397.902	26.973.951.786	45.921.392.207
1999	5.040.387.465	14.048.938.190	26.587.224.962	40.671.272.031
2000	5.709.001.947	18.043.284.577	27.774.906.045	54.502.820.560
2001	7.286.931.488	12.679.413.525	31.334.216.356	41.399.082.953
2002	8.544.583.025	15.181.775.311	35.760.821.307	51.203.266.271

Kaynak: Z.Tuğrul Göver, *Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirilmesi*, Hazine müsteşarlığı, 2005, s.29

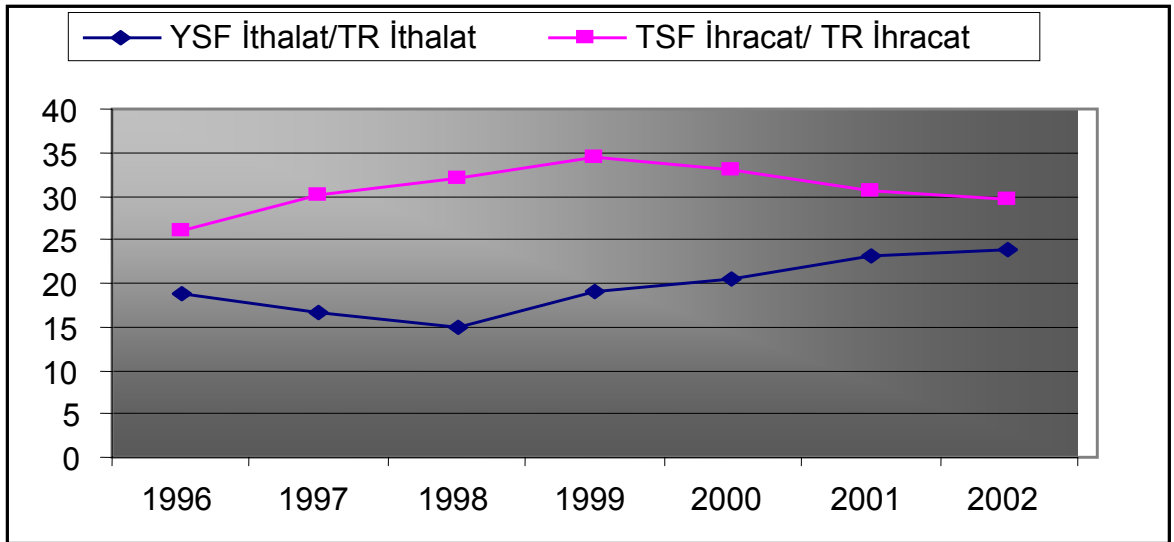
Tablo 18'de verilen rakamlardan anlaşılacağı üzere, Türkiye'de ki yabancı sermayeli firmaların 1996 yılında ki ihracatı 4,2 Milyar Dolar gerçekleşmiştir. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde payı 1996 yılında %18,34 olduğunu hesaplamaktayız. Aynı yılda firmaların gerçekleştirmiş oldukları ithalat rakamı 11,3 Milyar Dolar olurken, 1996 yılında gerçekleşen toplam ithalattan % 26,7 oranında paya sahip olmuşlardır. Yabancı sermayeli firmalar ithalat eğiliminde oldukları görülmektedir. 1996 yılından sonraki iki yılda, yabancı sermayeli firmaların Türkiye'nin toplam ihracattaki paylarında düşüş göstermekle beraber 1999 yılından itibaren artış gerçekleşmiştir. 2002 yılının sonunda ise bu oran %23,89 olarak gerçekleşmiştir. İSO 500 büyük firmanın içindeki 127 yabancı sermayeli firmanın toplam gerçekleştirdiği ihracat rakamı 6.628.048.000 Dolar¹²⁸ olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere 500 Büyük firma içindeki yabancı sermayeli firmalar, Türkiye'de bulunan toplam yabancı firmaların gerçekleştirmiş olduğu ihracatın büyük bir kısmını sağlamışlardır.

¹²⁸ İSO 2003 Büyük Sanayi Kuruluşu CD Formatından 2002 verilerinden derlenmiştir.

İthalattaki rakamlarda ihracattaki gerçekleştirmelerin tam tersi mevcuttur. 1999 yılına kadar artış göstermiş ve bu yılda %34,54 gerçekleşmiştir. 1999 yılında toplam ithalatta %11,43 oranında gerileme gerçekleşirken, yabancı sermayeli şirketlerin ithalatında ki gerileme oranı çok düşük kalmış ve %4,68 olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılından sonra ise, yabancı firmaların toplam ithalattaki oranlarında düşüşler gerçekleşmiş ve 2002 yılı sonu itibariyle %29,65 oranında gerçekleşmiştir.

Yabancı sermayeli firmaların, Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalatı içindeki yüzde oranları aşağıda grafiksel olarak **Şekil 8**'de gösterilmiştir.

Şekil 8
Yabancı Sermayeli Firmaların İthalat ve İhracatının Türkiye'nin Toplam İthalat ve İhracatına Oranı

Yukarıda verilen **Şekil 8**'de görüleceği gibi, yedi yıllık dönem içinde yabancı sermayeli firmalar, Türkiye'nin dış ticareti içinde ithalattaki ağırlığı ihracata göre fazla olmuştur. 1999 yılından itibaren ise, ihracat ile ithalat arasındaki makas daralmıştır. İhracattaki payları artarken, ithalat içindeki payları azalmıştır. Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmalar, ülkenin dış ticaretinde ağırlıklı olarak ithalatta söz sahibi olmaktadır. Bu gerçekleşme Türkiye'nin dezavantajı olarak görülebilir. Çünkü yıllar itibariyle **Tablo 17**'de bakıldığı zaman, ithalattaki artış ihracattaki artıştan çok fazla miktarlarda gerçekleşmektedir. Buna ilaveten yabancı firmaların bu rakamlar içindeki paylarına bakıldığında, Türkiye'de ki yabancı firmalar toplam ithalatın üçte

birine sahip iken, toplam ihracatın sadece beşte birini gerçekleştirmektedirler. Yani ihracatın ithalatı karşılama oranı çok düşük seviyede kalmaktadır.

1.2.6. Yabancı Sermayenin İstihdama Etkisi

Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin istihdam üzerine olan etkisi konusunda ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak İstanbul Sanayi Odası'nın (İSO) yapmış olduğu çalışmalardan ve Hazine Müsteşarlığının vermiş olduğu teşviklerde öngörülen istihdam oranlarından bazı genel rakamlara ulaşabiliriz.

Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün 1980–2002 verilerine göre; toplam 4,739 adet izin belgesi verilmiş ve bu izni belgelerinden öngörülen istihdam oranı 450,884'dir. Ancak bu dönem içinde gerçekleşen istihdam oranı ise **271,324** olmuştur. Müsteşarlık tarafından verilen rakamlar içinde izin ve teşvik belgesi almayan yatırımcı firmalar, ticari şirketler, şube ve irtibat büroları bulunmamaktadır.

Türkiye'ye gelen yabancı sermaye yatırımlarının istihdama etkisi adlı model çalışma sonucunda, Türkiye'ye gelen yabancı sermaye yatırımının istihdam düzeyindeki değişimleri açıklayamamasının nedeni olarak ülkeye gelen yabancı sermayenin hacim olarak küçük olmasına bağlanmıştır. Uluslararası ölçülere göre 1 milyon dolarlık bir yatırım, küçük ölçekli yatırım kabul edilmektedir. Türkiye'de uluslararası normlara göre yabancı şirketlerin var olan sermayeleri oldukça zayıftır çünkü ülkemizdeki yabancı sermayenin büyük çoğunluğu 50–100 bin dolarlık şirketlerden oluşmaktadır. Sonuç olarak, yeni yatırımlar çok olmasına karşın verilen izinlerle gerçekleştirmeler arasında da yarıya yakın bir fark bulunmaktadır. Bunların sonucunda istihdama etkisi yüksek oranlarda gerçekleştirecek olan büyük sermayeye sahip yabancı sermayeli firmalar ülkeye çekilememektedir.

İSO tarafından gerçekleştirilen *500 Büyük Sanayi Kuruluşu* adlı çalışmasında imalat sektörü ile madencilik sektörlerindeki firmalarının istatistikî verileri tutulmaktadır. İmalat sektörü ile madencilik sektörü, Türkiye'ye gelen yabancı

sermayenin içindeki payı yarıya yakın olması bize istihdam konusunda bir takım bilgiler verebilir.

Aşağıdaki **Tablo 19**'da İSO 500 Büyük Sanayi firmasının içinde bulunan yabancı sermayeli firmalarının 1992–2002 yılları arasındaki istihdam oranlarını ve artışını göstermektedir.

Tablo 19
1992–2002 Yılları Arasında İSO 500 Yabancı Sermaye Firmasının İstihdamı

Yıllar	İstihdam	İstihdamda ki % Artış
1992	32.560	*
1993	38,189	17,3
1994	39,766	4,1
1995	40,844	2,7
1996	45,493	11,4
1997	48,167	5,9
1998	53,452	11
1999	52,255	-2,2
2000	53,202	1,8
2001	56,288	5,8
2002	63,814	13,4
2003	74,068	18,9

Kaynak: İSO 500 Büyük Sanayi kuruluşu verilerinden derlenmiştir.

İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, Türkiye'nin toplam imalat ve sanayisinin yarısından fazlasına sahiptir. Bu veriler ışığında tüm imalat sektörünün yarısından fazla olan 500 firma içinden %50 ve fazla paya sahip olan yabancı sermayeli firmaların istihdam oranlarına ilişkin veriler yukarıda derlenmiştir.

Yukarıdaki **Tablo 19**'da göze ilk çarpan 1998–2001 yılları arasında, kriz dönemi haricinde, istihdam artışı yıllar itibariyle süreklilik göstermektedir. Sadece 1998 yılından sonra ortaya çıkan kriz döneminde yabancı sermayeli firmaların istihdamında eksi rakam oluşmuştur. En büyük 500 firmanın istihdam rakamlarının içinde, yabancı sermayeli firmaların payı % 10–13,8 arasında yıllara göre değişiklik göstermektedir. 2003 yılında 500 büyük firma içindeki yabancı firmalar, istihdam oranlarında en yüksek rakama ulaşmıştır.

Tablo 19'da verilen rakamların içinde %50 oranının altında pay alan yabancı sermayeli firmalar bulunmamaktadır. Eğer onlarda dâhil edilirse, yabancı firmaların istihdam rakamı 115 bin civarında gerçekleşmektedir. 500 büyük sanayi kuruluşunun istihdam rakamlarına bakıldığında ise ortaya farklı bir tablo çıkmaktadır. İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun 1998 yılındaki istihdam verileri 587.375 iken bu rakamın her yıl artması beklenirken giderek azalmış ve 2003 yılında bu 500 firmanın istihdam rakamı 506.179 'a gerilemiştir. Sanayi artık istihdam oluşturmaz iken bunda özellikle kamu kurumlarındaki istihdam azalmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu veriler ışığında, yabancı firmaların istihdam rakamları, Türk firmalarına oranla daha sabit ve düzenli bir artışı bulunmaktadır.

Aşağıdaki **Tablo 20'**da, 500 büyük sanayi kuruluşu ile bu firmaların indeki 147 adet yabancı sermayeli firmaların Özkaynak ve İstihdam oranları verilmiştir.

Tablo 20
500 Büyük Firmanın Özkaynak ve İstihdam Miktarları

	Özsermaye	İstihdam	Özkaynak/İstihdam
147 Yabancı Sermayeli Firma	12.665.611.870	124.623	101.631
500 Büyük Firmalar	47.694.924.633	506.179	94.225

Kaynak: Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2003 CD formatından derlenmiştir.

Üstteki **Tablo 20'**deki Özkaynak/İstihdam oranı sonucunda firmaların kullandıkları teknoloji ve istihdam oluşturma kapasitelerine ait bilgilere ulaşılabilir. Bu rakamlar sonucunda, 147 adet yabancı sermayeli şirket, 500 şirket ortalamasına göre, sermaye yoğun teknolojileri kullanmaktadır. Dolayısıyla istihdama ve yatırım miktarlarına göre diğer şirketlerden daha az katkıda bulunmaktadır. Toplam firma sayısının 1/3 sahip iken, buna karşılık sağladıkları istihdam miktarı çok azdır.

Yabancıların Türkiye'de faaliyet gösterdikleri sektörler göz önüne alındığı zaman, kaba bir tahmin olarak yabancı sermayeli firmaların 2003 yılı dâhilinde ülke içindeki istihdam rakamı 400 bin civarında olduğu kabul edilebilir. Çünkü 270 bin civarındaki istihdam, Hazine Müsteşarlığı tarafından verilen izin belgelerinden, 65 bin civarındaki istihdam ise İmalat ve Sanayi kesimlerinin yarısından fazlasına hâkim olan firmalardan ve diğer yarısına ilaveten, Türkiye'ye gelen toplam yabancı sermayenin

yarısı kadar olan Hizmet sektörünün eklenmesi sonucunda bu rakama yakın çıkabileceği tahmin edebiliriz.

2. TÜRKİYE’NİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE ÇEKME POTANSİYELİ

Türkiye’nin yabancı sermaye ile geçmişinden ve performansından bahsettik. Türkiye’nin gerçekleştirmiş olduğu yabancı sermaye çekme performansı kendinden beklenenden az olmuştur.

1994 yılında ABD tarafından yapılan ‘*Gelişmekte Olan 10 Büyük Pazar*’ adlı çalışmada, Türkiye’nin potansiyeli hakkında bize bilgiler vermektedir. Açıklanan 10 büyük pazarda olan ülkeler sırasıyla şu şekildedir: Çin, Türkiye, Endonezya, Hindistan, Brezilya, Arjantin, Güney Afrika ve Polonya’dır¹²⁹. Türkiye ikinci sırada olmasına karşın, kendisinden bekleneni verememiştir. Bu 10 ülkenin bazılarında gerçekleşen rakamlar şöyledir: 1990 yılında Çin yılda 3,5 Milyar Dolar, Türkiye 1 Milyar Dolar, Brezilya 0,9 Milyar Dolar ve Polonya ise sadece 0,1 Milyar Dolar yatırım çekmekteydiler. 2000 yılında ise Çin (Hong Kong dâhil) 105, Milyar Dolar, Brezilya 33,5 Milyar Dolar ve Polonya 10 Milyar Dolar yatırım çekmelerine karşın Türkiye sadece 0,9 Milyar Dolar’lık bir yatırım miktarında kalmıştır.

Görüldüğü üzere, 2000 yılında bu 10 ülkeden sadece başarısız olan ülke Türkiye olmuştur. Türkiye’nin doğrudan yabancı sermaye çekme potansiyeli 1988 yılından 2003 yılına kadar, istikrarlı bir biçimde düşük performans başlığı altındaki düşük potansiyele sahip ülkeler arasında gösterilmektedir¹³⁰. Türkiye 1990 yıllardaki genişleyen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kaçırmıştır. UNCTAD’ın öngörülerine göre 2005 yılından sonra tekrar genişlemesi beklenen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmede büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak buna karşın yapılması gereken pek çok düzenleme bulunmaktadır.

Uluslararası alanda, azalan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için, bu yatırımlara muhtaç ülkeler yanında gelişmiş ülkelerde mücadele etmektedir. Bu

¹²⁹ http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1052/is_n9_v116/ai_17461835 (Erişim tarihi: 15.01.2006)
Business America, *Turkey: a pivotal big emerging market - Transcript*, Eylül 1995

¹³⁰ <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=2468&lang=1> (Erişim Tarihi: 18.01.2006)

sebepten dolayı rekabet artmıştır. Bunlara ilaveten, 1990 yıllardan sonra Türkiye'ye yakın bölgelerde kurulan yeni Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri de bu rekabeti hızlandırmaktadır.

Türkiye'nin bu rekabetteki gücünün anlaşılması için TUSİAD ve YASED'in ortaklaşa yapmış olduğu '*FDI Attractiveness of Turkey A Comparative Analysis*' adlı raporunda, Türkiye'nin de dâhil olduğu 16 ülkenin 31 makroekonomik faktörleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Aşağıdaki **Tablo 21**'de doğrudan yabancı sermaye yatırımı ülkeye çekme durumları aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 21
Ülkeye Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Çekme Sıralaması

Sıra	Ülkeler	DYSY Çekme Puanı
1	İrlanda	67,53
2	Malezya	63,46
3	Çek Cumhuriyeti	62,07
4	Almanya	60,5
5	Estonya	56,56
6	Macaristan	56,56
7	Slovenya	54,18
8	Slovakya	52,46
9	Portekiz	51,33
10	Çin	48,9
11	Brezilya	48,46
12	Rusya	42,45
13	Polonya	42,34
14	Hindistan	41,16
15	Türkiye	37,23
16	Arjantin	34,14

Kaynak: TUSİAD&YASED, FDI Attractness Of Turkey A Comparative Analysis, Şubat 2004, s.ii

Yukarıdaki **Tablo 21** verileri 2000–2002 yılları arasında yabancı yatırımcıların, ülkeye yatırım yaparken dikkat ettikleri 31 ekonomik faktörlerin sonucuna göre alınan puanlardır. Türkiye'nin aldığı yatırım çekme puanı 37,23'tür. Bu puan sonucunda karşılaştırılan 16 ülke arasında 15. sırayı almıştır.

YASED'in üyelerine yapmış olduğu bir anket sonucunda, yabancı sermayeli yatırımcıların ülkede yatırım yapmadan önce göz önüne aldıkları kategoriler aşağıdaki **Tablo 22**'de gösterilmiştir.

Tablo 22
Kategoriler İçin Göz Önüne Alınan Ağırlık Yüzdeleri

Sıra	Kategori	Ağırlığı Yüzdeleri
1	Genel Makroekonomik Durum	19%
2	Siyasi Durum	25%
3	İşgücü	17%
4	Enerji	8%
5	Vergiler/Teşvikler	17%
6	Ulaşım ve Haberleşme Altyapısı	12%
7	Ar-Ge Çalışmaları	2%
	TOPLAM	100%

Kaynak: TUSIAD&YASED, FDI Attractiveness of Turkey A Comparative Analysis, Şubat 2004, s.3

Yukarıdaki **Tablo 22**'nin ağırlık yüzdelerine göre, bir önceki tablodaki sıralamayla karşılaştırsak;

- Genel Makroekonomik Şartlar bakımından Türkiye 16 ülke içinde 6,47 puan ile 13. olmuştur. Makroekonomik koşullar yabancı sermayeli yatırımcıların en başta dikkat ettikleri etkenlerden biridir. Bu da Türkiye'nin yatırım çekme konusunda rekabet edeceği ülkelerin çok gerisinde kaldığını göstermektedir.

- Siyasi ortam yatırım çekiciliğinin toplam puanlamasının dörtte birini oluşturmaktadır. Türkiye, 16 ülkenin içinde 10,99 puanla beraber 12. sırada yer almıştır. Ancak bu rakamlar 2000–2002 dönemine ait olduğu unutulmamalıdır. Son dönemde siyasi ortam açısından Türkiye'nin durumunda düzelme görülmektedir. (2000–2002 yılları Türkiye'nin kriz yaşadığı bir dönemdir)

- İşgücü değerlendirmesine göre, Türkiye 13.sırada yer almıştır. Bunun esas nedeni olarak işgücü maliyetlerinin yüksek olduğu söylenebilir. Çünkü Türkiye’de bir işçinin istihdam maliyeti ayda 500 dolar civarında gerçekleşmektedir. Türkiye nitelikli işgücü açısından dünya genelinde 8. sırada olmasına rağmen, işgücü maliyetinin temel nedeni ücretlerdeki yüksek vergi yükü olduğu kabul edilmektedir¹³¹.

- Enerji kategorisi, yabancı yatırımcılar açısından % 8’lik bir paya sahiptir. Türkiye’nin enerji koridorunda olmasına rağmen enerji sıkıntısı çekmesi ve hatta az enerji tüketirken onu da maliyetli tüketmesinden dolayı, sıralamada 9,24 puanla 13. olabilmektedir. 2003 yılından sonra enerjide değişen politikalar sonucunda, azalan maliyetlerden dolayı, Türkiye’de hem iç yatırımcı hem de dış yatırımcı açısından rahatlama görüldüğü söylenebilir. Ancak son dönemde petrol fiyatlarının 60 dolar üzerinde seyretmesi, Türkiye için enerji açısından sakıncalar doğurabilir.

- Türkiye, vergiler ve teşvikler açısından, rapor sonucunda 6,39’luk puanla 13. sırada yer almıştır. Ancak 2004 ve 2005 yıllarında kurumlar vergisindeki değişikliklerle beraber, önce %30 ardından da %20 oranına düşürülmüştür. Bu düşük oranla beraber Türkiye’nin rekabetçi bir güç kazanacağı tahmin ediliyor. Ancak vergi toplamadaki dengesizlik sürmesinin yanında, sıkça değişen vergi kanunları ve kayıt dışılık ülkeye yabancı sermaye çekmedeki engellerin başında geldiği düşünülebilir.

- Ulaşım ve Haberleşme alt yapısı açısından bakılırsa, Türkiye’nin üç tarafı denizlerle çevrili olmasına rağmen deniz ulaşımını kullanım istenilen seviyede değildir. Maliyeti yüksek ve etkin olmayan karayolları ise; yolcu taşımacılığında ve mal nakliyatında % 95 üzerinde bir paya sahiptir. Buna ilaveten Haberleşmede ise, Türkiye bu rapora göre yerel telefon görüşmelerinde son sırada yer almıştır. Bu nedenlerden dolayı, raporda Türkiye 3,76’lık puanla 14.sırada yer almıştır.

- En son kategori olan AR-GE harcamaları için son yıllarda kamu bütçesinden de pay ayrılamaya başlanmasına rağmen istenilen seviyeye ulaşılamamıştır. Türkiye 0,22 puanla birlikte sıralamada 14. olmuştur.

¹³¹ TUSİAD ve YASED, s.6

Yapılan ülkelerarası karşılaştırmaya ilaveten, Türkiye'nin kendi iç durumuna ait yapılan başka bir çalışma **Tablo 23**'te verilmiştir.

Tablo 23
Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımındaki İşsel Konumu

Faktörler	Durum
Ekonomik Büyüklük	Güçlü
Ekonomik Gelişme	Güçlü
Nüfus Büyüklüğü	Güçlü
Kişi Başına Gelir	Orta
İşçi Maliyetleri	Güçlü
İşçi Niteliği	Güçlü
Bölgesel Bütünlük	Güçlü
Ar-Ge çalışmaları	Zayıf
Telekom ve İnternet Hizmetleri	Orta
DYSY Kanunları	Güçlü
DYSY(altyapı/uygulamaları)	Zayıf
Bürokrasi	Zayıf
Siyasi sorumluluk	Zayıf
Teşvikler	Güçlü
Yatırım Tanıtımı	Zayıf
Ekonomik İstikrar	Zayıf
Politik kararlılık	Zayıf
Adalet Sistemi	Zayıf

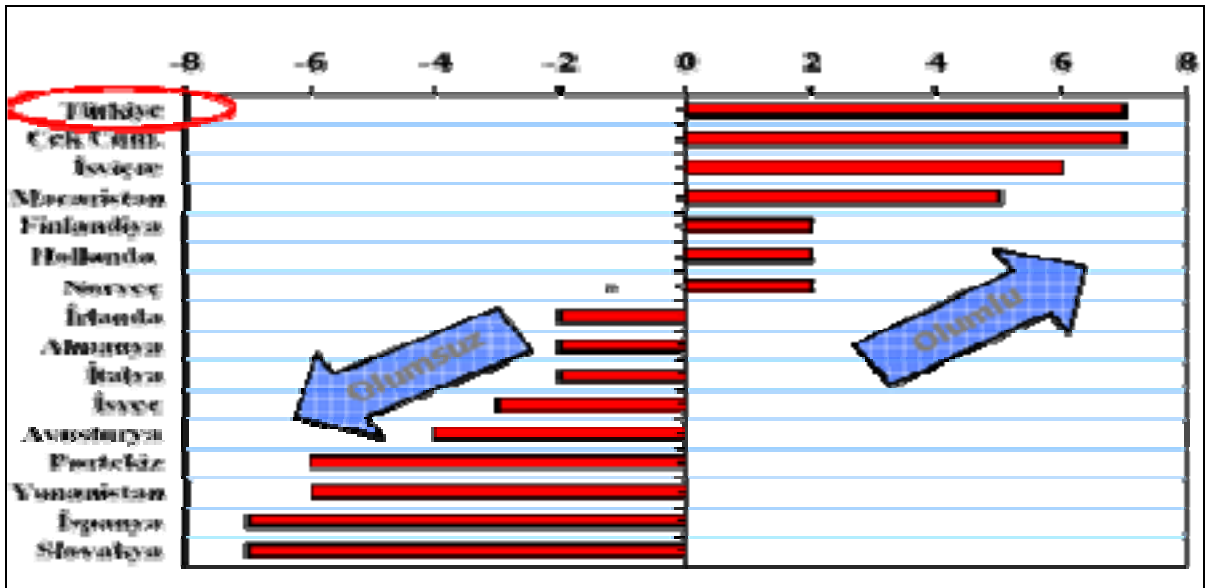
Kaynak: Loewdahl, Henry and Ebru, **Turkey's Performance in Attracting FDI**, European Network of Economics Policy Research Institutes, WP No: 8, 2001, s.29

2001 yılında AB için yapılan bu çalışmada, Türkiye'nin iç durumuna göre, yabancı yatırım çekmedeki avantajları ve dezavantajları verilmiştir. Çalışma 2001 yılında yapılmasına rağmen, bu yılda dâhil olmak kaydıyla, Ar-Ge çalışmaları, yatırım tanıtımı ve adalet sistemi açısından zayıflık devam etmektedir. Zayıf olarak kabul edilen yabancı sermaye kanunları ve bu kanunların altyapılarında düzenlemelere gidilmesi sonucunda, hem siyasi sorumluluk hem de bürokrasi alanında iyileşmeler oluşmuştur. Özellikle 2003 yılından sonra yabancı sermaye çekimi için yoğun çalışmalara başlanmıştır.

Türkiye’de serbest piyasa için gerekli ortam ve düzenlemeler bulunmasına, nitelikli işgücüne sahip olmasına, stratejik coğrafi bir konumda bulunmasına ve hatta uluslar arası ortamlarla ilişkide olmasına rağmen, yabancı sermaye konusundaki sorunlar çözülememektedir. Bu sorunların çözümü için dünya şartlarına ayak uydurabilecek dinamik yapıları kurumların var olması gerekmektedir. Türkiye’nin geçmişinden günümüze bakıldığında ortaya çıkan sorun ise, kurumsal oluşturulan yapıların rasyonellikten uzak uygulamalar gösterdiği söylenebilir.

Türkiye, *Uluslararası İşletme Geliştirme Enstitüsü* tarafından her yıl yayınlanan raporu Şekil 9’da aşağıda sunulmuştur.

Şekil 9
Dünya Rekabet Gücü Sıralamasında Değişiklik 2004–2005

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, *Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu*, s.5

Bu Rapor sonucunda; Türkiye, 2004 yılında 60 ülke içinde 55. iken, 2005 yılında 7 sıra ilerlemeyle 48. sıraya yükselmiştir. Aslen 2005 yılının ilk aylarında yayınlanan bu raporda, Türkiye’nin daha üst seviyelere çıkabileceği tahmin edilebilir. Türkiye, *Dünya Rekabet Gücü Sıralaması* adlı raporda, kendisiyle kıyaslama içinde olan Yunanistan, Brezilya, İtalya, Rusya ve Polonya’nın önüne geçmiştir¹³²

¹³² Hazine Müsteşarlığı, *Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu*, s.5

Türkiye'nin 2002 yılından sonraki yabancı sermaye çekmedeki potansiyelini; *Dünya Bankası* ile '*Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası*' tarafından ortaklaşa yayınlanan *İş Ortamı ve Girişimci Performans Anketi* değerlendirmesinde görmekteyiz. Türkiye'de faaliyet gösteren 559 şirketin katılımıyla gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre, 2002–2005 yılları arasında, Türkiye aşağıdaki konularda ilerleme sağlamıştır;

- Vergi,
- Makro ekonomi,
- Hükümet politikaları,
- Yolsuzluk, rekabeti önleyici uygulamalar
- Maliyetin finansmanı

Türkiye'nin 2002- 2005 yılları arasında bürokratik formalitelerin önemli derecede azaldığı belirtilmiştir. Dünya Bankası tarafından hazırlanan '*2006 İş Yapma Raporu'nda* Türkiye'nin iş kurma süresini 9 güne indirerek, Dünyadaki en kısa iş kurma sürelerinden biri olduğu belirtilmiştir¹³³.Görüldüğü üzere, Türkiye son 3 yıl içinde ilerleme sağlamıştır.

¹³³ a.g.e. s.5

3.TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN YABANCI SERMAYELİ FİRMALARIN SORUNLARI VE İSTEKLERİ

Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmalar Mart 2004'den önce, yatırım ile ilgili sorunlarını ve isteklerini kamuya YASED ile iletiyorlardı. YASED son zamanlarda daha çok yabancı sermaye ile ilgili danışmanlık hizmeti vermektedir. Yabancı sermayeli firmaların, hükümetle olan ilişkilerin daha aktif olabilmesi için 15 Mart 2004 tarihine İstanbul'da kurulan Yatırım Danışma Konseyi (YDK) toplantısına katıldılar. Bu danışma konseyinde; 19 uluslararası firma yöneticileri, Türkiye'nin 4 büyük iş örgütünün başkanları, Dünya Bankası ve IMF temsilcileri ile Başbakan, Ekonomiden Sorumludan Bakan ve Maliye Bakanı bulunmaktadır. Yabancı sermayeli firmalar, YDK sayesinde, en üst seviyedeki temsil gücü ile hükümetler sorunları ve isteklerini iletebilmektedirler.

Bu bölümde; YASED, TOBB ve (*Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyonu*) YOİKK tarafından belirlenen yabancı sermayeli firmaların Türkiye'deki sorunlarını ve yabancı sermayeli firmaların hükümetten istekleri sıralanmıştır.

3.1. Yabancı Sermayeli Kuruluşların Sorunları

Türkiye'de yatırımı bulunan dünyanın önde gelen firmaları, YASED üyesi olarak 2001 yılından yapılan *Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu* (YOİKK) çalışmalarında katılarak, çalışmalara destek vermişlerdir. Ancak yabancı firmaların bu çalışmaların karşılığını göremediklerinden dolayı, reform çalışmalarına olan inançlarını yitirmeye ve bekle-gör psikolojisiyle yatırımlarını askıya almışlardır. Bundan dolayı Türkiye'ye yeni yabancı sermayeli firmanın gelmesi beklenemez. Çünkü yatırım yapacak firmaların yöneticileri Davos benzeri toplantıda yaşadığı sorunlardan bahsetmesi sonucunda ülkeye yapılacak milyar dolarlık yatırımların önü kesilebilmektedir¹³⁴.

¹³⁴ Şaban Erdikler, *Türkiye'de Yabancı Yatırımlar, İlk 4 aylık Dönem ve Yabancı Yatırımcıların Öncelikli Sorunları*, TİSK, Temmuz 2004, s.1 (Erişim Tarihi:11.10.2005)
http://www.tisk.org.tr/isveren_yazdir.asp?yazi_id=1001&id=&baslik_id=&yapi=&gecerli_sayfa=

Genel olarak; Türkiye'nin vergi sisteminin sürekli olarak değiştirilmesi, ekonomideki yüksek oranlı kayıt dışılık, adalet sistemindeki yetersizlikten yakınmaları ve fikri hakların korunmaması yanında daha özele inerse, YASED başkanı tarafından belirtilen sorunlar şöyle sıralanabilir¹³⁵:

- **Gümrükler ve dış ticaret** konusunda, İthalatçı Birlikleri ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın (DTM) Türk sanayini başta Çin olmak üzere uzak doğu menşei ürünlere karşı korumaya çalışırken, bu tür faaliyetleri olmayan yabancı yatırımcının önüne de engeller çıkarmaktadır. Buna ilaveten, düzenlemelerin çok hızlı değişmesi gibi teknik engellerden dolayı yabancı yatırımcılar yatırım yapmaktan vazgeçmektedirler. Yatırımcı, ithalat ve ihracat işlemlerinde çok fazla kurum ile karşı karşıya kalmakta, karar alan birim olan DTM ile uygulaya birim olan Gümrük Müsteşarlığı farklı olması bürokratik iş yükünü artırmaktadır.

- **İlaç sektöründe** ise, 'veri koruması' veya 'veri imtiyazı' olarak bilinen Türkiye'de ilaç ruhsat verilerinin uluslararası hukuk kurallarına göre korunmamamsından doğan ve 3 yıldır çözülemeyen sorun, AB Komisyonu'nun soruşturmasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren çokuluslu ilaç şirketleri yıllardır fikri mülkiyet haklarıyla, ilgili koruma tedbirlerinin yetersizliğinden dolayı sıkıntı çekmektedirler. Yeni ilaç bulan şirketlerin, ruhsat onayı için yaptıkları başvuruları desteklemek üzere, T.C Sağlık Bakanlığı'na sundukları, bilgi ve verileri haksız ticari kullanım karşı koruyacak tedbirlerin alınmaması en önemli sorundur.

- **Marka hakları** konusunda ise, mevcut kanunların uygulanmasında sorunlar ve eksikler bulunmaktadır. Sonuçta, taklit veya sahte ürün üretmek, pazarlamak gerek tüketicinin korunmasını engellediği, gerekse de haksız rekabeti ve belki de en önemlisi kayıt dışı ekonomiyi teşvik ettiği için öncelikli sorunların içindedir.

- **Sektörel Lisanslar** alanında ise, yerli ve yabancı yatırımcı üretim tesisi ve üretim izinleri konusunda birçok farklı kurum ve kuruluştan izin almak ve bu izinleri yerel ve merkezi kurumlar arasında koordine etmek durumdadır. Yatırım için ön izin

¹³⁵ a.g.m, ss.1-4

alma zorunluluğunun kaldırılması yoğun ve yavaş işleyen bürokrasiyi bir nebze azaltmaktadır.

- **Gıda sektöründe** ise, yürürlüğe konulan ani ve öngörülemeyen karar ve uygulamalar, girdi maliyetlerinin yüksekliği, glikoz ile ilgili sorunlar yatırımcının önünde ciddi engeller olarak görülmektedir. Gıda İşleri Genel Müdürlüğü'nün kurulması sonucundan işlerin tek elden yürütülecek olması açısından önemlidir.

- **Perakendecilik sektöründeki**, *Büyük Mağazalar Kanun Tasarısı*'nın genel gerekçesi olan, toplumsal refah, şehircilik, trafik yoğunluğu ve rekabet koşullarının tümünü içermesine karşılık, Kanun maddelerinin ağırlıklı olarak şehircilik ve trafik yoğunluğu ile rekabete yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca Kanun tasarısının temel gerekçelerinden olan rekabetin korunması olmasına karşın Rekabet Kurumu ile daha sıkı bir iş birliğine gidilebilirdi.

- **Türkiye Yatırım Promosyon Ajansı**, yabancı yatırımcıların ülkeye gelmesinin ardından yatırım aşamasında yardımcı olması ve yapılan yatırımın ardından yatırımcının sorunlarıyla ilgilenilmesi için bu ajansın kurulumu süratle gereklidir¹³⁶.

YASED'in belirttiği sorunlara ilaveten Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından hazırlanan raporda, Türkiye'deki yatırımlarda, yatırım destekleri hukuken yok edildiği belirtilmektedir. Bu raporun 13 maddesine göre, *Teşvik alındıktan sonra yapılan vergi artışları ile çıkarılan yeni vergilerin söz konusu, daha önce teşvik almış yatırımları hukuken ve ahlaken etkilememesi gerekirken tersi yapılmakta ve böylece o yatırımın ekonomikliği yok etmektedir.* Diğer sorun ise, İşgücü maliyetlerinin yüksek olması ve sigorta primlerinde tüm yük işverene yüklenmesidir. Ayrıca kayıtlı işlemlerde aşırı vergi yükü bulunması ve kayıt dışılığın yüksek olmasından dolayı, vergilerin daha da arttırılmaması istenilmektedir¹³⁷.

YASED ve TOBB, Türkiye'deki yatırımlar konusundaki sorunları bu şekilde belirtmektedirler. Yukarıdaki yatırım sorunların ışığında, yabancı sermayeli firma yöneticilerinin, Türkiye'de gerçekleşmesini istedikleri düzenlemeleri, ilk önce 2004

¹³⁶ a.g.m. ss.2-4

¹³⁷ http://www.belgenet.com/eko/tisk_080201_e1.html (Erişim Tarihi: 28.08.2005)

yılında daha sonrada 2005 yılında gerçekleştirmiş oldukları *Yatırım Danışma Konseyi*'nde, 59. Hükümet'e bizzat söylemişlerdir.

3.2. Yabancı Sermayeli Kuruluşların İstekleri

Yatırım Danışma Konseyi üyeleri, Türkiye'nin sahip olduğu yabancı sermaye çekme potansiyelinin açığa çıkarılmasının önündeki engelleri ve üzerinde yoğunlaşılmasını istedikleri hususları birinci ve ikinci toplantılarda şöyle belirtmişlerdir¹³⁸:

- Sektörel düzeyde ihtiyaç duyulan işlerin basitleştirilmesi başta olmak üzere idari ve bürokratik engellerin kaldırılması,
- Yasaların daha etkin uygulanması ve uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin mekanizmaların geliştirilmesi,
- Kurumlar vergisi (özellikle çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları)= ve devlet yardımları (özellikle Ar-Ge yardımı) rakip ülkelerle rekabet edilebilir hale getirilmesi,
- Standartların ve ilgili düzenlemelerin Avrupa Birliği ile uyumlaştırılması,
- Gümrüklerin, özellikle ithalat ve lisanslama süreçlerinin etkinliğinin artırılması,
- İhracat potansiyelinin artırılması ve güçlü insan kaynakları kapasitesinden yararlanmak için, Ar-Ge altyapısının güçlendirilmesi,
- Ülkeye yeni yatırımcıların çekilmesi ve iş dünyasına Türkiye'nin güçlü yönlerini anlatacak bir *Yatırım Promosyon Ajansının* kurulması,
- Ülkenin, telekomünikasyon, enerji ve ulaşım gibi altyapı imkânlarını geliştirmesi,

¹³⁸ Yatırım Danışma Konseyi, **YDK Toplantısı Sonuç Bildirgeleri**, 15 Mart 2004 ve 29 Nisan 2005, ss.1-5

- Eğitim ve öğretime daha fazla yatırım yapılması,
- Yatırımlar için arazi ve arsa temin edilmesi,
- Fikri mülkiyet haklarının korunması,
- Özelleştirme programının hızlandırılması,
- Yargı sürecinin süratlendirilerek etkinliğinin artırılması,
- Enerji sektörünün serbestleştirilmesi programına devam edilmesi,
- Sosyal güvenlik sistemi reformuna hız kazandırılması,
- Vergi politikası reformları, AB normlarında uygun oluşturulması,
- Global rekabet güçlerini artırmak, yerli ve yabancı firmalar arasındaki çift taraflı etkileşimi sağlamak üzere Türkiye'deki firmalarda kurumsal yönetişimin güçlendirilmesi,
- Bir program dâhilinde KOBİ'lerin güçlendirilmesi ve tedarik zincirindeki fonksiyonların geliştirilmesi¹³⁹,

Yatırım Danışma Konseyi'nce istekleri ile **YOİKK** bünyesinde çalışmalarını sürdürmekte olan komitelerin faaliyet alanlarının örtüşmesi sebebiyle, *Konsey ve YOİKK* çalışmalarının birbiriyle bağlantılı sürdürülmesine karar verilmiştir¹⁴⁰.

Yatırım Danışma Konseyi'nin yılda bir kez aynı dönemlerde toplanmasına ve Hükümet tarafından yapılanların 6 veya 8 ay içinde bir rapor haline getirilerek sunulmasına karar verilmiştir. 15 Mart 2004 ve 29 Nisan 2005 tarihlerinde olmak üzere iki kez toplanılmış ve bu toplantıların ardından Hükümet tarafından yapılanlar açıklanmıştır¹⁴¹.

¹³⁹ T.C Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, **Türkiye Yatırım Danışma Konseyi İlerleme Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ocak 2005, ss.10–11

¹⁴⁰ Yatırım Danışma Konseyi, **II. YDK Toplantısı Sonuç Bildirgesi**, 29 Nisan 2005, s.4

¹⁴¹ Yatırım Danışma Konseyi, **I. YDK Toplantısı Sonuç Bildirgesi**, 14 Mart 2004, s.2

4. YENİ YABANCI SERMAYE KANUNU SONRASINDA ALINAN

TEDBİRLER

Yatırım Danışma Konseyi toplantısının da alınan kararlar, hükümet tarafından alınacak tedbirler kamuoyuna rapor halinde sunulacaktır. 15 Mart 2004 tarihinde toplanılmasının ardından, Hükümet tarafından bugüne kadar yapılanları şöyle sıralayabiliriz¹⁴²:

- Yatırımcıların yatırım ve işletmeye almakla yükümlü oldukları izin süreçlerine ait '*İşyeri açma ve çalışma ruhsatlarına ilişkin yönetmelik*' 10 Ağustos 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik sonucunda, işyeri açma ve çalıştırma ruhsatlandırmasında, yerel yönetimlerin yetkileri artırılırken ruhsat alımında bürokrasi azalmıştır.
- Şirketler Hukuku ile ilgili olarak AB'nin istekleri de dikkate alan yeni bir '*Türk Ticaret Kanunu*'nun hazırlanmasında son aşamaya gelinmiştir. Şirket kuruluşu işlemlerinden sonra, şirket tasfiye işlemlerinin de rasyonel bir şekilde getirilmesiyle ilgili çalışmalar devam etmektedir.
- Başvurunun eksiksiz olması durumunda, Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) raporunun alınması, yönetmeliklerde yapılan değişikliklerle, 6-7 ayı aşan bir süreden 33 güne indirilmiştir.
- 5 Haziran 2004 tarihinde yapılan yasal düzenlemeyle, Madencilik sektörü izinleri 3 ay içinde sonuçlandırılması hükme bağlanmış ve 8 Haziran 2004 tarihinde *Mera Kanunu'nda* yapılan değişiklikle meraların madencilik ve petrol arama faaliyetlerine tahsisi edilebilmesine ilişkin işlemler basitleştirilmiştir.
- 10 Haziran 2003 tarihinde yayınlanan İş Kanunu ile ilgili olarak ikincil mevzuat çalışmaları devam etmektedir. Bu çerçevede, 17 Aralık 2004 tarihinde yayınlanan *İşyeri Şirket Kurma İzni ve İşletme Belgesi Alınması* hakkında yönetmelikle, işyeri kuruluş işlemleri 18'den 3'e indirilerek 1 gün içinde şirket kurulabilmesi sağlanmıştır.

¹⁴² Hazine Müsteşarlığı, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu**, s.4

- 6 Mart 2003 tarihinde yürürlüğe giren ***Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun*** ile konuyla ilgili yasal düzenleme, önemli ölçüde AB ile uyumla hale getirilmiştir. İzin alma sürecinde uygulamaya yaşanan aksaklıklar ve kurumsal kapasite eksiklerinin giderilmesi konusunda çalışmalar yapılmaktadır.
- Gıda üretimi ile ilgili denetim ve izin işleri Sağlık Bakanlığı, Belediyeler ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yürütülürken, 5 Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe giren yeni düzenleme ile bu alanda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tek yetkili kurum haline getirilmiştir.
- 16 Nisan 2004 tarihinde yapılan mevzuat değişikliği ile kanatlı hayvan eti ve et ürünleri üretim tesislerinin izin alma süreci devam ederken deneme üretimi ve dağıtım imkânı sağlanmıştır¹⁴³.
- 10 Ağustos 2005 tarihinde ‘*Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliği*’ yürürlükten kaldırılmıştır¹⁴⁴.
- 31.07.2004 tarih ve 5228 sayılı Kanun ile ***Kurumlar Vergisi Kanunu***’na eklenen yeni hükümlerle, merkezi Türkiye’de bulunan şirketlerin yurtdışındaki iştirak ve şirketlerinden sağladıkları kazançlar açısından çifte vergilendirmeden kaynaklanan vergi yükünü azaltmak üzere kurumlar vergisi istisnasının kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca, şirketlerin 31.07.2004 ve 31.12.2004 tarihleri arasında yurtdışındaki iştirak ve şirketlerinden elde ettikleri kazançlar, 30.06.2005 tarihine kadar, Türkiye’ye transfer edilmek kaydıyla kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur.
- Yukarıdaki aynı düzenleme ile ödenmiş sermayesi en az 100 Milyon Dolar ı ya da muadili yabancı para karşılığı Türk Lirası ve sermayesinin %40’ı Türkiye’de bulunmayan kişilere ait olan işletmelerin muhasebe kayıtlarını, Bakanlar Kurulu İznini almak kaydıyla, Türk Lirası dışında başka bir para birimi ile tutmalarına imkân tanınmıştır.

¹⁴³ Hazine Müsteşarlığı, **Türkiye Yatırım Danışma Konseyi İlerleme Raporu**, ss.12–14

¹⁴⁴ Hazine Müsteşarlığı, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu**, s.4

- 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren %33 olan kurumlar vergisi oranından 3 puan düşürülmüştür. Ardından, 01 Ocak 2006 tarihinden geçerli olmak kaydıyla %30 oranı üzerinden 10 puanlık indirim düşünülmektedir.
- Türkiye bugüne kadar diğer ülkelerle akdetmiş olduğu *Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları*'ndan 60'ı yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Halen müzakereleri tamamlanmış ve yürürlüğe girmesi beklenen 12; müzakereleri devam eden 10 Anlaşma bulunmaktadır.
- Öncelikle istihdamın artırılması ve bölgesel kalkınmışlık farklarının azaltılması amacıyla 6 Şubat 2004 tarihinde yürürlüğe giren yasal düzenleme ile kişi başına gelir düzeyi 1500 Dolar altında olan 36 ilde yatırım ve üretim yapacak girişimcilere vergi ve sigorta priminde indirim, enerji desteği ve bedelsiz arsa sağlanması imkânı getirilmiştir. Daha sonra il sayısı 12.05.2005 tarihinde kanunlaşarak 49'a yükseltilmiştir.
- Gümrüklerde otomasyonu sağlanan BİLGE Sistemi'ne geçilerek 24 saat içinde sonuçlandırılan işlemlerin oranı, ihracat işlemleri içinde %96'ya, ithalat işlemlerinde de %77'ye ulaşmıştır.
- 31 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren yasal düzenleme kapsamında Ar-Ge harcamalarının gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirimine dayalı bir sistem getirilmiştir. Yeni düzenleme ile mükelleflerin, işlemleri bünyesinde gerçekleştirdikleri, münhasıran yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik Ar-Ge harcamaları tutarının %40'ının, yıllık beyanname ile bildirdikleri gelirinden indirilmesine imkân tanınmıştır.
- 2 Ocak 2004 tarihinde yapılan değişiklik ile Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yönetici Şirketine ve bölgede faaliyet gösteren firmalara çeşitli ilave vergi muafiyetleri sağlanmıştır.
- Endüstri Bölgeleri Kanunu uygulamada karşılaşılan aksaklıkları gidermek ve yatırım yeri temini konusunda getirilmek istenen tedbirlere etkinlik kazandırmak

amacıyla 1 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren yeni bir düzenleme ile değiştirilmiştir.

- Fikri mülkiyet hakları alanının dinamik yapısı, ilgili uluslararası sözleşmeler, AB Müktesebatı ve Sektörel talepler dikkate alınarak 12 Mart 2003 tarihinde ***Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu***'nda değişiklik yapılmıştır.
- 30 Nisan 2004 tarihinde Entegre Devre Topografyaları'nın uluslararası standartlarda korunmasını sağlayan yasal düzenleme yürürlüğe girmiştir.
- Türkiye, marka işlemleri ile ilgili dünya uygulamalarıyla uyum sağlanmasını ve idari işlemlerin basitleştirilmesini hedefleyen ***Marka Kanunu Anlaşması***'na 14 Nisan 2004 tarihinde taraf olmuştur.
- Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Tesciline Dair ***La Hay Anlaşmasına*** (Cenevre Metni) Türkiye'nin katılmasına ilişkin yasal düzenleme 14 Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁴⁵.
- Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliğini geliştirme, kaynakların etkin kullanımını sağlama, yerel potansiyeli kullanma, bölgesel gelişmeyi hızlandırma, sürdürülebilirliği sağlamak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere '***Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı***' hazırlanmıştır. Bölgesel kalkınma Ajansları'nın il birimleri, başvuruları yapılacağı, takip ve koordine edileceği tek mercii olacaktır. Anılan tasarı Meclis Genel Kurulu'ndadır.
- 16 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe giren '5331 sayılı Kanun' kapsamında; KOBİ tanımına ilişkin esaslar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na hazırlanacak ve Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konulan yönetmelikle belirlenecektir.
- 18 Kasım 2005 tarihinde, 'Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik' yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik sayesinde AB mevzuatına uyumlu bir KOBİ tanımı yapılmıştır.

¹⁴⁵ Hazine Müsteşarlığı, **Türkiye Yatırım Danışma Konseyi İlerleme Raporu**, ss.14- 44

- YOİKK kapsamında yapılan çalışmalara ivme kazandırmak amacıyla, Mayıs 2005 tarihinde, yatırım ve yatırımcılarla doğrudan ilgili bakanlıklar ve özel sektör temsilcilerinin daimi üye oldukları bir ‘Yönlendirme Komitesi’ kurulmuştur. Bu komite ayda bir toplanarak, Teknik Komite Başkanları ile istişare yapmaları sonucunda Teknik Komitelerinin çalışmalarını hızlandırmaktadır¹⁴⁶.
- 26 Haziran 1999 tarihinde imzaya açılan ‘‘Gümrük Rejimlerinin Basitleştirilmesi ve Uyumlaştırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme Hakkında Değişiklik Protokolü’’ne katılmamız 28.10.2005 tarihli 5426 sayılı kanunla uygun görülmüştür¹⁴⁷.

Son dönemde YOİKK ile YDK ve hatta Sivil Toplum Örgütleri’nin koordineli olarak çalışmaları, gerekli olan düzenlemelerin hızlanmasını sağlamaktadır. Yukarıdaki sıralamalardan başka dikkate alınması gereken diğer konular şöylece söylenebilir: Ülke güvenliği, sosyal rekabet ve tekelleşme sorunlarıdır. Buna karşılık kamuyu tarafından hassas kabul edilen konularda daha çok direnme yaşanmaktadır. Özellikle yabancılara mülk satımı konusunda, *Yabancı Sermaye Kanunu* ile verilen izin Anayasa Mahkemesi kararının ardından ancak yürürlüğü durdurulmuştur. Bu olumsuzluklara rağmen son dönemde çıkarılan düzenlemeler, hem AB müktesebatına hem de çağdaş hukuk normlarına uyduğu söylenebilir.

¹⁴⁶ Hazine Müsteşarlığı, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu**, s.4

¹⁴⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5426.html> (Erişim Tarihi:01.01.2006)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU ÜLKELERİNDEN TÜRKİYE'YE GELEN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE

Türkiye'ye gelen yabancı sermayeli firmaların çeşitli ülke yelpazelerine serpiildiği görülmektedir. Bunların ağırlıklı olanları, batı yanlısı ekonomilerden gelen yabancı sermayeli firmalar teşkil etmektedir. Türkiye'nin kalkınmasında gelen bu yabancı sermayenin büyük etkisi olduğu söylenebilir.

Bölgesel olarak bakıldığında, bilhassa Ortadoğu kökenli ülkelerin yabancı sermayelerinin son dönemde Türkiye'de yatırım yapmaya ilgi duydukları söylenebilir. Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye gelen yabancı sermaye hakkında birçok başlık altında bilgiler sunacağız.

1. GENEL OLARAK TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN ORTADOĞULU YABANCI SERMAYE

Aşağıdaki **Tablo 24**'te Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'de faaliyet gösteren firma adetleri ve sermaye yapıları hakkında bilgiler verilmiştir.

Tablo 24
Türkiye'de Faaliyette Bulunan Ortadoğu Kökenli Yabancı Sermayeli Kuruluşlar

	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye (Milyon \$)	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı (%)	Şirketlerin Toplam Sermayesi (Milyon \$)	Toplam Sermaye İçindeki Yabancı Sermaye Payı (%)
B.A.E	18	6.091.208	%0,07	11.838.189	%51,45
Bahreyn	4	513.705	%0,01	521.856	%98,44
Filistin	11	696.096	%0,01	820.450	%84,84
Güney Yemen	1	4.800	%0,00	6.000	%80,00
Irak	191	9.938.142	%0,12	11.753.438	%84,56
İran	389	18.209.851	%0,22	22.204.413	%82,01
İsrail	73	32.268.779	%0,40	68.127.653	%47,37
Katar	6	130.032	%0,00	255.090	%50,97
Kuveyt	16	74.349.095	%0,91	98.863.826	%75,20
Lübnan	61	2.417.611	%0,03	2.718.209	%88,94
S.Arabistan	88	77.628.854	%0,95	335.855.638	%23,11
Suriye	150	3.810.581	%0,05	4.635.576	%82,20
Ürdün	68	2.206.157	%0,03	2.745.623	%80,35
Yemen	11	268.254	%0,00	313.090	%85,68
	1.087	196.264.386		492.531.398	

Kaynak: Hazine Müsteşarlığının sitesindeki verilerinden derlenmiştir.
www.hazine.gov.tr/stat/yabser/faaliyet_ulkeler.xls (01.03.2006)

Yukarıdaki **Tablo 24**'te 2003 Haziran ayından önceki veriler gösterilmektedir. Hazine Müsteşarlığının en kapsamlı çalışması olarak sunulan bu veride, Ortadoğu kökenli firmaların adedini, toplam yabancı sermayelerini ve Türkiye'deki toplam yabancı sermaye içindeki payları verilmiştir.

Tablo 24'te verilen firma sayılarına bakıldığında, Türkiye'de faaliyet gösteren Ortadoğu kökenli firma sayısının çok az olduğu görülmektedir. Çünkü toplam 14 ülkeden sadece 1,087 adet firma kuruluş gerçekleştirmiştir. Ancak İran, Irak ve Suriye'nin, Türkiye'de kurulan çok fazla firma bulunmasına rağmen, firmalarının yapısına bakıldığı zaman, büyük çoğunluğunun sermayelerinin 50,000 \$'ların altında olduğu görülmektedir. Bu ülkelerden gelen yabancı sermayeli firmaların amaçları ise, uluslararası yabancı yatırımcıların hedeflerinden farklı olarak, Türkiye ile yapılan sınır ticaretinde sorun yaşamamaktır. Kurulan firmaların büyük çoğunluğu da hizmetler sektörünün ticaret alt başlığında faaliyet göstermektedir. Ülkeye getirdikleri yabancı sermaye miktarları düşük gerçekleşmektedir. Örnek vermek gerekirse; İran 389 firmasıyla 18 Milyon \$ yabancı sermaye getirmişken, İsrail sadece 73 firma ile 32 Milyon \$'lık yabancı sermayeyi ülkeye sokmuştur.

Yukarıdaki **Tablo 24**'te gösterilen Ortadoğu kökenli yabancı firmaların, Türkiye'ye gelen toplam yabancı sermaye içinde küçük bir paya sahip oldukları görülmektedir. Tüm Ortadoğu kökenli ülkelerin Türkiye'de faaliyet gösteren toplam yabancı sermaye içindeki payları %2,8 civarında iken, seçilen beş Ortadoğu ülkesinin payı ise % 2,3 civarında gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere geri kalan dokuz ülke sadece % 0,5'lik bir paya sahiptirler. Tabloda görülebileceği gibi, neden sadece bu bölgeden 5 ülkeyi seçtiğimiz daha iyi anlaşılmaktadır.

2. SEÇİLEN ORTADOĞU KÖKENLİ ÜLKELERİN TÜRKİYE’DE Kİ YABANCI SERMAYELİ FİRMALARI

2.1. Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Sayıları

Aşağıdaki **Tablo 25**’te, Ortadoğu ülkelerinden seçilen 5 ülkenin, Türkiye’de faaliyet gösteren firmalarının 1954–2005 yılları arasındaki rakamları gösterilmektedir.

Tablo 25
Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Sermayeli Firmaların Şirket Sayıları

	Toplam Şirket sayısı (1954-2006)	Yeni kanun öncesi (1954-2003)	Yeni Kanun Dönemi 2004	Yeni Kanun Dönemi 2005
B.A.E	31	18	4	13
Bahreyn	4	4	0	0
İsrail	150	73	33	29
Kuveyt	28	16	6	4
S.Arabistan	109	88	17	16
	322	199	60	62

Kaynak: EK- 4 Ortadoğu Kökenli Seçilen Beş Ülkenin, Türkiye’ye getirdikleri yabancı sermaye bilgilerinden derlenmiştir.

Tablo 25’de görülebileceği gibi, yeni yabancı sermaye kanunundan sonra, Ortadoğu kökenli yabancı sermayeli firma kuruluşunda büyük artışlar olmuştur Tablodaki ülkelerden, B.A.E, İsrail ve Kuveyt’te ki artışlar S.Arabistan’ı geçmiştir. Bu dönemde sadece Bahreyn, Türkiye’de yeni firma kurmamıştır. Firma sayısı bakımından en fazla şirkete İsrail sahiptir. Onu 109 adet firma ile S.Arabistan izlemektedir. Yeni kurulan firma sayılarında da bu iki ülke diğer ülkelere oranla daha yüksek paylara sahiptirler. Son dönemde firma kuruluşuna sahip olmayan Bahreyn’in dört şirketinin de, 1985–1990 yılları arasında Türkiye’de faaliyete başlamıştır. Seçilen beş ülkenin Türkiye’de faaliyet gösteren toplam yabancı sermayeli firmaları toplam adedi 322’dir.

Kuruluş yıllarının yoğunlaştığı dönemler ise, 2003 öncesi dönemde yoğunluk 1990–2002 yılları arasındadır. Yeni kanun öncesi elli yıllık dönemde 200’e yakın firma kurulmuşken, iki buçuk yıla yakın dönemde ise 120 civarında Ortadoğulu firma kurulmuştur. 5.6.2003 tarihinde 4875 sayıyla kabul edilen yeni *Doğrudan Yabancı Sermaye Kanunu* firma kuruluşu için amacına ulaştığı söylenebilir.

2.2. Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Sermaye Yapıları

Aşağıdaki **Tablo 26**’da seçilen beş Ortadoğulu ülke firmalarının, sermaye aralıkları ve her aralıkta ne kadar firmaya sahip oldukları gösterilmektedir.

Tablo 26
Seçilen Ortadoğu Kökenli Firmaların Sermaye Yapıları

Sermaye Aralığı	Bahreyn	B.A.E	İsrail	Kuveyt	Suudi Arabistan	Toplam Şirket Adedi
50,000 \$’dan Küçük	1	13	65	8	25	112
50,000–100,000 \$		2	43	7	24	76
100,000–2000,000 \$		8	19	6	22	55
200,000- 500,000 \$	1	5	13		8	27
500,000 \$’dan büyük	2	3	10	7	30	52
	4	31	150	28	109	322

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir. (Ek-4)

Yukarıdaki derlenen Tablo 26’da görüleceği üzere, sermaye yapıları analiz edildiğinde açısından beş farklı aralıkta incelenmektedir. 6224 sayılı yabancı sermaye kanunda 50,000 \$’lık bir sınırlama bulunurken, 4875 sayılı yeni yabancı sermaye kanunu ile bu sınırlandırmanın kaldırılmıştır. Hazine Müsteşarlığı yabancı sermaye değerlendirmesinde yeni bir sermaye aralığı tanımlamaktadır. Bu yeni sermaye aralığı tabloda görüleceği üzere en fazla şirket kurulmasına sahiptir. Teorik olarak, 50,000 \$’dan küçük sermayeli şirketlerin kuruluşu 2003 yılından sonra olarak kabul edilmiş sayılsa da EK-4’te görüldüğü üzere ortağın sermaye yapısı bakımından 50,000 \$’dan küçük firmaların 2003 yılından öncede kuruldukları görülmektedir. Çünkü Türkiye’de kurulan firmaların yabancı sermaye payları düşük olabilmektedir.

Tablo 26’da Hazine Müsteşarlığı’nın belirttiği sermaye aralıklarına bakıldığında; 50.000\$’dan küçük toplam 112 firma, 50,000–100,000 \$ arasında toplam 76 firma, 100,000-200,000 \$ arasında toplam 35 firma ve 200,000-500,000 \$ arasında ise toplam 27 firma bulunmaktadır. Sermayesi miktarı artıka firma sayısında nisbi bir azalış görölmektedir. Ancak en yüksek sermaye aralığında durum farklılık göstermektedir. Ortadoğu kökenli 500,000 \$’dan büyük sermayeli toplam 52 firma Türkiye’de faaliyet göstermektedir.

Hazine’nin sermaye aralığı görüşüne göre, Ortadoğu kökenli yabancı sermayeli firmalar içerisinde, S. Arabistan ilk sırada yer alırken diğeri ise; İsrail, Kuveyt, B.A.E ve Bahreyn olarak sıralanmaktadır. S. Arabistan’ın Türkiye’de faaliyet gösteren firma sayısı İsrail’den az olmasına rağmen, sermaye yapısı büyük firmaları bulunmaktadır. S. Arabistan’ın yüksek sermayeli firmalarının 2003 yılından önce kurulmuş olması, S. Arabistan’ın diğeri Ortadoğu ülkelerine göre, Türkiye’deki yerleşimi hakkında çok açık bir bilgi verdiği söylenebilir.

Ortadoğulu firmaların toplam sayısı 322’dir. Sermaye aralığının yüzdeleri ise sırasıyla 50,000 \$’dan küçük %34.78, 50,000-100,000 \$ arası %23.60, 100,000-200,000 \$ arası % 17.08, 200,000- 500,000 \$ arası %8.38 ve 500,000\$ ‘dan büyük sermayeye sahip firmalar %16,14 ‘lük paylara sahiptirler. 50.000 \$’dan küçük sermaye aralığındaki firmalar, Ortadoğu kökenli firmalar içinde en yüksek paya sahiptir. Diğeri dikkati çeken ise; en yüksek sermaye aralığının pay oranının 100.000-200.00.\$ sermaye aralığına yakın bir pay almasıdır.

2.3. Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Sektörel Dağılımları

Tablo 27'de seçilen Ortadoğu ülkelerinin, Türkiye'de faaliyette buldukları sektörleri ve bu sektörlerdeki firmalarını göstermektedir.

Tablo 27
Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Sektörel Dağılımları

Sektörler	Bahreyn	B.A.E	İsrail	Kuveyt	S.Arabistan	
İmalat	0	4	35	4	30	73
Hizmetler	4	26	107	24	77	238
Tarım	0	0	3	0	1	4
Madencilik	0	1	5	0	1	7
	4	31	150	28	109	322

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir. (Ek-4)

Tablo 27'de ki sektörel dağılıma bakıldığında zaman, en fazla sayıda firma, Hizmetler sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Ortadoğulu toplam firmaların % 74'nün faaliyet gösterdiği Hizmetler sektöründe, büyük çoğunluk "*Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıt, Makineler, Kişisel ve Ev Eşyaları*", "*İnşaat*" ve "*Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri*" alt grubunda faaliyet göstermektedirler¹⁴⁸.

Yine **Tablo 27**'de görülebileceği gibi, Tarım ve Madencilik sektörlerinde çok az firmanın faaliyet göstermesi, hem yabancı sermayenin geldiği bölgenin ekonomik ve sosyal yapısından, hem de Türkiye'nin bu alandaki mevzuatlarından kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle dikkat edilirse tarım ve madencilik alanındaki firmaların büyük çoğunluğu İsrail kökenli firmalardır. İsrail'in bu sektörler üzerindeki üstünlüğü Türkiye'de de görülmektedir.

Yukarıdaki tabloda, İmalat alanında ise İsrail ve S.Arabistan firmaları çoğunlukla faaliyet göstermekte ve özellikle İsraili firmaların (Hazine'nin daha önce

¹⁴⁸ EK- 4 Ortadoğu Kökenli Seçilen Beş Ülkenin, Türkiye'ye getirdikleri yabancı sermaye bilgilerinden derlenmiştir.

açıklamış olduğu firma bilgileri içinde) ortaklık yapısı yüksek oranlara sahiptir. Bahreyn'in sadece hizmetler alanında faaliyet göstermesi diğer farklılığı oluşturmaktadır. Bahreyn kökenli firmalar Bankacılık, Otel işletmeciliği, Hava taşımacılığı ve Sağlık hizmetlerinde faaliyet göstermektedirler.

Türkiye'de faaliyet gösteren seçilmiş Ortadoğu kökenli firmalarının sektörel alt başlıklarına bakıldığında; “ Toptan ve Perakende” başlığı altında İsrail'in 52 adet firması, S.Arabistan'ın ise 46 adet firması, B.A.E'nin 9 adet firması ve Kuveytli de 9 adet firma faaliyet göstermektedir. “Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama” başlığı altında ise İsraili 10 adet firma, S.Arabistanlı 16 adet firma, B.A.E'li 4 firma, Kuveytli 4 firma ve Bahreynli 1 firma faaliyette bulunmaktadır.

2.4. Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Fiili Yabancı Sermaye Girişleri

Aşağıda sunulan **Tablo 28**'de seçilen Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye gelen fiili doğrudan yabancı sermaye miktarı, yıllara ve ülkelere göre verilmiştir.

Tablo 28
Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Fiili Yabancı Sermaye Girişleri

Yıl	Ülke	Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon \$)
2002	Bahreyn	3,8
2002	Birleşik Arap Emirliği	0,6
2003	Birleşik Arap Emirliği	0,1
2003	Suudi Arabistan	0,3
2004	Birleşik Arap Emirliği	0,1
2004	Kuveyt	37,1
2004	Suudi Arabistan	4,7
2004	İsrail	0,5
2005	Bahreyn	0,2
2005	Birleşik Arap Emirliği	124,7
2005	Kuveyt	2,5
2005	Suudi Arabistan	2,2
2005	İsrail	0,7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Daha önceden Tablo 24'de görüldüğü gibi, Türkiye'de faaliyet gösteren Ortadoğulu firmaların izin miktarları verilmişti. Bu tablodaki Ortadoğulu ülkelere verilen izinlerin gerçekleşip gerçekleşmediği tam olarak belirlenememiştir. Tablo 28'de ise, Ortadoğu kökenli ülkelerinden 2002–2005 aralığında Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin fiili olarak gerçekleşen rakamları sunulmuştur.

Tablo 28'de ki verileri ülkeler bazında sıralarsak; *Bahreyn'den 4 Milyon \$, B.A.E'den 125,5 Milyon \$, İsrail'den 1,2 Milyon \$, Kuveyt 39,6 Milyon \$ ve S.Arabistan'dan 7,7 Milyon \$'lık yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir. Giren yabancı*

sermaye miktarına bakıldığında 2003 sonrasında büyük oranlı girişler gerçekleştiği görülmektedir.

Daha önce sunulan tablolardaki verilerle bir karşılaştırmalı analiz yapıldığında, özellikle ilk göze çarpan İsrail kökenli çok firma olmasına rağmen seçilen beş ülke içinde en az miktarda girişi gerçekleştirmiştir. Buna karşılık son yıllardaki ve hatta Ortadoğulu ülkeler içinde en yüksek girişi sağlayan B.A.E'dir. Özellikle, Dubai Emir'inin Türkiye'de birçok sektöre girmek istemesi ve yapılan yatırım sözleşmesi sonucunda gelecekte de B.A.E'nin, Ortadoğu ülkeler arasındaki üstünlüğünün devam edeceği söylenebilir.

2002-2005 yılları arasında, seçilen beş Ortadoğu ülkesinden Türkiye'ye giren fiili yabancı sermaye miktarı **175,5 Milyon \$**'dır. **Tablo 24**'te verilen rakamlara bakılırsa 50 yıllık dönemde Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarı 196 milyon \$ dolar olarak verilmektedir. Görüldüğü üzere, kısa dönemde giren yüksek miktarda yabancı sermaye çoğunlukla 2003 yılındaki 4875 sayılı kanunla çıkarılan yeni yabancı sermaye kanunundan sonra gerçekleştiği söylenebilir. Buna ilaveten, konjonktürel, mevzuatsal ve tanıtımsal nedenleri de ilave edebiliriz.

2.5. Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Dış Ticarete Etkileri

Aşağıdaki **Tablo 29**'da seçilen Ortadoğulu ülkelerin yapmış oldukları ihracat ve ithalat miktarları 1996 – 2002 yılları aralığında sunulmuştur.

Tablo 29
Seçilen Ortadoğu Kökenli Yabancı Firmaların Dış Ticarete Etkileri

Yıl	İşlem Tipi	Tutar (\$ Doları)	Tüm Yabancı Sermayeli Şirketler	Yüzde
1996	İhracat	249.855.307	4.259.378.331	5,86
1997	İhracat	215.398.115	4.239.006.980	5,08
1998	İhracat	233.181.885	4.186.806.410	5,56
1999	İhracat	246.696.877	5.404.387.465	4,56
2001	İhracat	416.720.598	5.709.001.947	7,29
2000	İhracat	285.008.965	7.286.931.488	3,91
2002	İhracat	560.541.881	8.544.583.025	6,55
	Toplam	2.207.403.628		
Yıl	İşlem Tipi	Tutar (\$ Doları)	Tüm Yabancı Sermayeli Şirketler	Yüzde
1996	İthalat	61.704.049	11.362.385.144	0,54
1997	İthalat	68.742.766	14.541.655.786	0,47
1998	İthalat	81.836.186	14.739.397.902	0,55
1999	İthalat	78.585.318	14.048.938.190	0,55
2000	İthalat	130.349.532	18.043.284.577	0,72
2001	İthalat	94.873.226	12.679.413.525	0,74
2002	İthalat	92.208.544	15.181.775.311	0,61
	Toplam	608.299.621		

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Seçilen Ortadoğulu ülkelerin dış ticaret verileri olarak 1996–2002 aralığı, Hazine Müsteşarlığı'nın yapmış olduğu çalışma sonucunda çıkarılmıştır. Bu veriler ile hem Türkiye'deki tüm yabancı sermayeli şirketlerin gerçekleştirdikleri ihracat ve ithalat rakamları hem de Ortadoğulu firmaların toplam yabancı sermayeli firmalar içinde dış ticaret oranları açısından ne kadar paya sahip olduklarını rahatlıkla bulabiliriz.

İhracat rakamları açısından, Ortadoğulu firmalar Türkiye'deki yabancı sermayeli firmaların gerçekleştirdiği ihracatta % 6'lık bir paya sahiptirler. Ancak bu rakam sürekli dalgalanmalar göstermekte yani istikrar bulunmamaktadır.

İthalat oranlarına bakıldığında ise; Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin gerçekleştirdiği toplam ithalat içinde, Ortadoğulu firmaların payı % 1'e bile ulaşmamaktadır. Yukarıdaki veriler sonucunda, Ortadoğulu firmalar, ithal maldan çok iç piyasadaki malları tüketmekte ya da diğer firmaların ithal ettiği malları iç piyasadan satın almaktadırlar. Çünkü ihracat payları ithal paylarına oranla daha yüksek ve gerçekleştirdikleri ithalat miktarları düşüktür.

1996-2002 verilerinde Ortadoğulu firmaların gerçekleştirdiği toplam ihracat 2,2 Milyon Dolar, İthalat ise 0,608 Milyon \$'dır. Rakamlar küçük olsa da ihracat-ithalat dengesinde Türkiye'nin lehine bir durum görülmektedir. Ortadoğulu firmaların dış ticaret verileri sürekli dalgalanma göstermektedir. Bu dalgalanmalardaki %100 oranında artış ve azalışlar, aslında ekonomik açıdan istikrarlı ve köklü firmaların var olmadığını gösterdiği söylenebilir.

3. YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ

Aşağıdaki **Tablo 30**'de Türkiye'de yatırım yapmak amacıyla devletten alınan yatırım teşvik belgelerinin, hangi ülkeler tarafından kaç adet alındığı ve sonucunda ne kadar yatırım yapılacağı hakkında öngörüler vermektedir.

Tablo 30
Yatırım Teşvik Belgesinin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (2003- 2006)

Ülke Grubu	Belge Adedi	Sabit Yatırım Toplamı (YTL)	Sabit Yatırım Toplamı (\$)
Avrupa Birliği(25)	353	8.060.506.533	5.879.047.063
Kuzey Amerika	54	374.304.111	262.897.046
Diğer Avrupa	44	1.000.505.237	731.550.286
Diğer Asya	30	841.712.927	591.155.272
Ortadoğu	27	235.586.514	175.026.239
Diğer Ülkeler	26	110.277.521	79.030.786
Diğer Okyanusya	7	121.372.942	84.237.360
Diğer Afrika	2	23.847.468	17.357.635
Avustralya ve Y.Zelanda	1	1.877.816	1.390.975
Kuzey Afrika	1	3.254.288	2.503.298
Orta Amerika	1	10.300.000	7.357.143
TOPLAM	546	10.783.545.357	7.831.553.103

Kaynak: <http://www.hazine.gov.tr/yatirimtesvik.htm> (erişim tarihi: 05.01.2006)

Yukarıdaki tabloda, 4875 sayılı yeni yabancı sermaye kanunundan sonra alınan yatırım teşvik belgeleri verilmektedir. Bu tabloyu kullanmamızın sebebi, diğer ülkelere göre Ortadoğulu firmaların ne kadar yatırım yapmayı öngördüklerini belirlemek ve yapılan yatırımlarla ilgili bilgi sahip olmaktır.

Tablo 30'de toplam 546 yatırım teşvik belgesi hazırlanmış ve bu belgelerin % 5'ine Ortadoğulu ülkelere sahiptir, toplam yatırım oranlarında payları sırasıyla (YTL, \$) % 2,2 ve % 2,23'dür. Sonuçta görüleceği üzere toplam alınan teşviklerden çok az bir miktarını Ortadoğulu firmalar tarafından kullanılmaktadır. Teşvik belgelerinde, bütün bilgiler tam olarak güvenilir olmasa da, Ortadoğulu ülkelerin yapmayı düşündükleri yatırımların, diğer ülkelerle kıyaslanması açısından çok önemli bir parametredir.

3.1. Ortadoğu Ülkelerinin Aldığı Yatırım Teşvik Belgeleri

Aşağıdaki **Tablo 31**'de tüm Ortadoğulu ülkelerin Türkiye'de almış oldukları yatırım teşvik belgeleri ve her ülkenin, bu belgelerdeki öngörülen istihdam ve yatırım miktarları verilmektedir.

Tablo 31
Ortadoğu Ülkelerinin Türkiye'de Aldıkları Yatırım Teşvik Belgeleri

	SABİT YATIRIM YTL	SABİT YATIRIM \$	İSTİHDAM	BELGE SAYISI
B.A.E	3.605.148	6.266.378	43	3
BAHREYN	1.067.748	284.396.967	129	12
İRAK	2.373.147	52.096.940	383	4
İRAN	14.201.347	593.346.557	647	15
İSRAİL	10.039.329	14.089.213	599	14
KATAR	5.359	3.511.634	88	2
KUVEYT	5.556.094	12.556.781	752	11
LÜBNAN	21.094.621	31.192.926	625	11
S.ARABİSTAN	238.835.833	858.321.679	11.482	126
SURİYE	5.263.195	27.245.135	652	13
ÜRDÜN	14.151.778	14.177.467	90	4
TOPLAM	316.193.599	1.897.201.677	15.490	215

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Belge sayısı bakımından, S. Arabistanlı firmalar 126 adet yatırım teşvik belgesiyle en fazla belgeye sahiptirler. Ancak bu belgelerin ayrıntısına bakıldığında büyük çoğunluğunda bir Türk firmasının var olması ve var olan yatırımlarına sürekli eklenti yapmak için Suudi firmalarla bu belgeyi aldığı görülmektedir. İstihdam açısından ise, belgede 1000 kişi istihdam eklenmektedir ki, bu sayılar çok belirleyici olmasa da genel bir kanı oluşmasında faydası bulunmaktadır. Unutulmaması gereken konu ise, bu belgelerin tamamıyla öngörülerden oluşması ve bazılarının gerçekleşmemiş veya vazgeçilmiş olmasıdır.

Verilen yatırım teşviklerinde, toplam gerçekleşmesi öngörülen yatırım tutarı **2 Milyar \$** civarında, öngörülen istihdam ise **15 bin** civarındadır. 215 yatırım belgesinin % 58 sadece S.Arabistanlı firmalar tarafından alınmıştır. Seçilen beş Ortadoğulu ülke ise, Türkiye'de toplam alınan yatırım teşvik belgelerinin % 77'sine sahiptirler. Seçilen

beş Ortadoğulu ÷lke firmalarının, toplam yapılması öngör÷len yatırımlarda payları ise % 65 civarındadır.

3.2. Ortadoğu ÷lkelerinin Aldığı Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

Aşağıdaki **Tablo 32**'de, Türkiye'de alınan yatırım teşvik belgelerinin hangi sektörler için, kaç adet, her sektörde ne kadar yatırım yapılacağı ve ne kadar istihdam oluşturacağı ile ilgili öngör÷ler verilmiştir.

Tablo 32
Ortadoğu ÷lkelerinin Aldığı Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

SEKTÖR	BELGE ADEDİ	SABİT YATIRIM TOPLAMI YTL	SABİT YATIRIM TOPLAMI (\$)	İSTİHDAM
İMALAT SANAYİİ	164	249.848.575	1.450.205.185	13.844
ULAŞTIRMA, HABERLEŞME HİZMETLERİ	13	17.768.024	48.206.372	511
TARIM, AVCILIK VE ORMANCILIK	6	17.043.424	18.261.711	211
SAĞLIK İŞLERİ VE SOSYAL HİZMETLER	5	877.524	3.454.918	47
OTELLER VE LOKANTALAR	6	3.511.984	55.539.077	494
MALİ ARACI KURULUŞLARIN FAALİYETLERİ	1	865	421.951	5
MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI	5	8.283.623	8.498.598	144
İNŞAAT	3	17.461.075	12.573.170	132
GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ	8	520.202	281.093.081	48
ELEKTRİK, GAZ VE SU	2	343.364	2.733.834	4
DİĞER TOPLUMSAL FAALİYETLERİ	2	480.960	487.086	50
TOPLAM	215	316.139.620	1.881.474.983	15.490

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Ortadoğulu firmaların hangi sektörlerde faaliyet gösterdikleri hakkındaki bilgilerde, Hizmet sektörünün büyük çoğunluğa sahip olduğunu söylemiştik. Ancak yatırım teşvik belgelerinde ise, durum farklılık göstermekte ve toplam alınan yatırım teşvik belgelerinin % 76'lık oranını İmalat sektörü oluşturmaktadır. Hizmetler sektörü içinde yer alan “Otel ve Lokantalar”, “Ulaştırma, Haberleşme” diğer dikkate değer sektörlerdir. Özellikle istihdama bakıldığında zaman % 89'u imalat sektörü için

öngörülmüştür. Toplam yatırımın %78'inin de İmalat sektöründe gerçekleştirileceği belgeler ışığında söylenebilir.

4. TÜRKİYE'NİN SERMAYE İHRACI

4.1. Türkiye'nin seçilen Ortadoğu Ülkelerine Olan Sermaye İhracı

Çalışmamızda seçilen Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarları daha önce verilmiştir. Burada tahmini olarak beş Ortadoğu ülkesinde Türkiye'ye toplam **330 Milyon \$**'lık bir yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir. Ancak net girişi söyleyebilmemiz için, Türkiye'den o bölgelere giden, yani Türkiye'nin ihraç ettiği yabancı sermaye miktarını gösterip, Türkiye'ye Ortadoğu ülkelerinden gelen toplam rakamdan düşmemiz gerekmektedir.

Aşağıdaki **Tablo 33**'te ise Türkiye'nin, seçilen beş Ortadoğulu ülkeye yönelik gerçekleştirdiği sermaye ihracı ve firma sayısı gösterilmektedir.

Tablo 33
Türkiye'nin Ortadoğu Ülkelerine Sermaye İhracı

Ülkeler	Firma Sayısı	İhraç Edilen Sermaye (\$)
Bahreyn	12	39.380.750
B.A.E	10	1.280.457
İsrail	3	135.220
Kuveyt	2	2.980.000
S.Arabistan	7	4.030.093
Toplam	34	47.806.520

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı sermaye 2006 raporundan derlenmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere, toplam 34 firma ile birlikte, 47 Milyon \$'lık bir sermaye ihracı gerçekleşmiştir. Burada ilk dikkati çeken Bahreyn olmaktadır. Çünkü Türkiye'de sadece 4 firması bulunmasına rağmen, Türkiye'den Bahreyn'e 12 firma sermaye ihracı gerçekleştirilmiştir. Bahreyn'e ihraç edilen sermayenin büyük çoğunluğu 1998 yılı öncesinde gerçekleşmiştir. Diğer farklılık ise Türkiye'de bu seçilen

ülkeler arasında en fazla şirkete sahip ülke olan İsrail'e sadece 3 firma gitmiş ve çok küçük bir miktarda sermaye ihracı gerçekleşmiştir. Burada siyasal, sosyal ve kültürel faktörler etken olduğu söylenebilir.

Seçilen Ortadoğu ülkelerinden gelen yabancı sermaye miktarı toplam olarak 330 Milyon \$ civarında, giden sermaye ise 48 Milyon civarında olması sonucunda net olarak sermaye yatırımı 282 Milyon \$ civarında gerçekleştiği söylenebilir.

4.2. Seçilen Ortadoğu Ülkelerine İhraç Edilen Sermayenin Sektörel Dağılımı

Aşağıdaki **Tablo 34**'te, Türkiye'nin seçilmiş beş Ortadoğu ülkesine gerçekleştirdiği sermaye ihracatının sektörel ayrıntısı verilmektedir.

Tablo 34
Ortadoğu Ülkelerine İhraç Edilen Sermayenin Sektörel Dağılımı

Ülkeler	Bankacılık	Diğer Mali Hizmetler	İnşaat	Telekom	Ticaret
Bahreyn	37.958.250	1.422.500	0	0	0
B.A.E	0	216.757	0	30.000	1.033.700
İsrail	0	0	0	0	135.220
Kuveyt	0	0	0	0	2.980.000
S.Arabistan	0	0	4.030.000	0	0
Toplam	37.958.250	1.639.257	4.030.000	30.000	4.148.920

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı sermaye 2006 Raporundan derlenmiştir.

Tabloda ülkelerin tek tek analizini yaparsak; Bahreyn'e gerçekleştirilen sermayenin büyük çoğunluğu Bankacılık sektöründe gerçekleşmiştir ki, bu ülkenin genel özelliğine çok uygun bir yatırım şeklidir. S.Arabistan'a yapılan sermaye ihracında özellikle Mekke bölgesinde ki yoğunluktan kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü o bölgeye Müslüman ülkenin inşaat firmaları girebilmektedir. Özellikle Bahreyn ve S.Arabistan dışındaki diğer ülkelerde ticaret amacıyla sermaye ihracı gerçekleşmiştir. Sadece B.A.E Telekom sektörüne yatırım yapılmıştır. İsrail'de ise ticaret alanında küçük bir meblağda sermaye ihracı olmuştur.

Sektörel olarak bakıldığında, Bankacılık alanında, Basra körfezinin finans piyasası olan Bahreyn'e en yüksek sermaye ihracı gerçekleşmiştir. Diğer yüksek meblağlı sermaye ihracı, inşaat sektöründe gerçekleşmiş ve sadece S.Arabistan'a yönelmiştir.

5.KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Elde edilen tüm verileri kapsamlı bir şekilde toplanarak, çalışmanın amacına ulaşmak için, Ortadoğulu seçilen beş ülkenin Türkiye ekonomisindeki yerini belirtmek gerekmektedir.

Ortadoğulu seçilen beş ülke, Türkiye'ye gelen yabancı sermaye yatırımının %1,06'sını (330 Milyon \$) oluşturmaktadır. Bu rakamın Türk ekonomisi için çok önemli bir değeri bulunmamaktadır. Ancak, Arap dünyasından Türkiye'ye karşı son dönemde ilgi artmıştır. Örnek olarak, Dubai Emir'in 5 milyar \$'lık yatırım yapma anlaşması, S.Arabistan'ın işadamlarını Türkiye hakkında bilgilendirilmesidir. *Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen*'in ifadesi ile gelecek 5 yıl içinde tahmini olarak 80–100 Milyar \$'lık Arap sermayesi Türkiye'ye çekilmeye çalışılmaktadır. Çünkü Türkiye artık, Endonezya ve Malezya gibi “*Ekonomik Derinliğe*” sahip ülkeler sınıfına girmiştir. Özellikle bu tür yatırımların, kredi ve portföy yatırımlarından farkı ise, istihdam artırıcı ve ileri teknolojiyi ülkeye getirmesidir. Şu ana kadar, Türkiye yabancı sermaye açısından bu iki olanaktan yararlanamamıştır. Bu dönemden sonra, Ortadoğulu firmaların toplam yabancı sermaye içindeki paylarının artacağı söylenebilir.

Ancak şu anki durumu göstermek amacıyla, Ortadoğulu firmaların bilgilerini, Türkiye'de faaliyet gösteren tüm yabancı sermayeli firmalarla karşılaştırmak gerekmektedir. Daha önce belirtildiği üzere, sermaye açısından toplam yabancı sermaye yatırımlarının içinde %1'lik bir pay almaktadırlar. Ülkede faaliyet gösteren tüm yabancı sermayeli şirketlerin içinde payları ise %2,75'tir. Ortadoğulu şirketlerin Türkiye'deki sektörel dağılımlarına bakılırsa; imalat sektöründe %2,88, Hizmetler sektöründe %2,72 ve Diğer sektörlerde %2,87'lik payları mevcuttur.

Ülkede kurulan şirketlerin, kurulduğu ülkeye getirisinin en önemli göstergesi, sahip oldukları *sermaye büyüklüğüdür*. Türkiye'nin sınır komşularımızdan birçok firma girişi olmasına rağmen, firmaların büyük çoğunluğunun sermayesi 50,000 \$'dan küçük kuruluşlardır. Seçilen Ortadoğulu firmaların yapıları bu yönüyle farklılık göstermektedir. 2004 ve 2005 yıllarında Türkiye'de kurulan tüm yabancı sermaye şirketlerin içindeki sahip oldukları sermaye aralık payları şu şekildedir; 50.000 \$'dan küçük firmalar içinde **%2,36**, 50.000-200.000 \$ arasında sermaye sahip firmalar arasında **%2,83**, 200.00-500.000 \$ arasındaki firmalar arasında **%4,02** ve 500.000 \$'dan büyük sermayeli firmalar arasında **%4,71**'lik paya sahiptirler.

Yukarıdaki rakamlar sonucunda söylenebilir ki, seçilen beş Ortadoğu kökenli firmaların sermayeleri, diğer ülkelere oranla daha yüksek sermayeli firmalardan oluşmaktadır. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmalar içinde en yüksek sermaye aralığında yüksek paya sahiptirler. Bu oranın özellikle birkaç yıl içinde, özelleştirme ve yapılan anlaşmalar sonucunda daha da yükseleceğini söyleyebiliriz.

Diğer karşılaştırma alanı ise, seçilen beş Ortadoğulu firmaların, *dış ticaret verilerinin* 1996–2002 yılları arasında Türkiye'nin ve toplam yabancı sermayeli şirketlerin yaptıkları ihracat ve ithalata içindeki paylarıdır. Ortadoğulu firmalar, Türkiye'nin 1996–2002 yılları arasında gerçekleştirdiği ihracattan % 1,11'lik, ithalattan ise %0,18'lik bir paya sahiptirler. Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin gerçekleştirdikleri ihracattan %5,62, ithalattan ise %0,6'lık pay almışlardır.

Ortadoğu kökenli firmaların, ihracata katkıları çok fazla bulunmamasına karşın, ülkeye yapmış oldukları ithalatın azlığı sebebiyle; ülke lehine dış ticaret dengesi oluşturmaktadırlar. İthalat oranının ihracattan düşük olması sonucunda, üretim için mal ihtiyacını iç piyasadan temin edildiğini gösterir ancak iç kaynakları mı yoksa dışardan ithal edilen kaynakları mı kullandıkları hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Seçilmiş Ortadoğu kökenli ülkelerden gelen yabancı sermayenin 2005 yılı dâhilinde Türk ekonomisine çok büyük katkıları bulunmamaktadır. Ancak son dönemdeki, istihdam artırıcı yatırımların çekilmesiyle bu bölge sermayesinin, Türk

ekonomisi içinde etkili olacağı söylenebilir. İstihdam artırıcı yatırımların çekilmesi hem dış ticarete hem de ülke ekonomisinin istikrarına katkıları olacağı söylenebilir.

Türkiye ekonomisinde yabancı sermayenin reel etkilerini, Ortadoğulu firmaların katkısı ile incelememiz gerekmektedir. İktisadi teorilerde yabancı şirketlerin ev sahibi ülkeye sağladıkları yararlar bulunmaktadır. Bu sayılan faydaların Türk ekonomisinde gerçekleşen yaralı ve zararlı etkilerini başlıklar halinde sunacağız.

Yabancı sermaye ev sahibi ülkenin toplam tasarruf oranını yükseltmektedir. Sermaye açığını kapatır. Yatırım oranının ve üretim kapasitesini artırıcı etkileri olur.

Türkiye’de bu beklenen fayda gerçekleşmemiştir. Bu faydadan gerçekleşmemesinin nedeni olarak, Türkiye’ye gelen yabancı sermaye, doğrudan yatırım adı altında olsa da büyük çoğunluğunun **Plasman** yatırım şeklinde olmasıdır. Bunun anlamı, mevcut üretim tesislerinin sadece sahip(el) değiştirmesi yani sıfırdan yatırım yapılamamasıdır. Bunun sonucunda, tasarruf artırıcı, yatırım ve üretim artırıcı bir etki oluşmamaktadır. *Türkiye’ye gelen toplam yabancı sermayenin sadece %10’luk kısmı doğrudan bir yatırım (sıfırdan üretim) şeklindedir.*

Ortadoğulu firmalar bazında bakıldığında, her iki yatırım türünün de kullanıldığı görülmektedir. Sektörel olarak, Hizmetler sektöründe Mali kurumlar, Bankacılık ve Ticaret alanlarında yoğunlaşmalarından dolayı, yeni yatırım yapma zorunlulukları bulunmaktadır. Ancak, Türk Telekom gibi kurumların satın alınması da gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Ülkeye ileri teknoloji ve işletmecilik bilgisi getirmeleri.

Ülkeye ileri teknolojinin gelmesi için, yeni yatırımların yapılması gerekmektedir. Yukarıda belirtilen olaylardan ötürü ileri teknoloji ülkeye girmesi az miktarlarda gerçekleşmektedir. Ortadoğulu firmaların son dönemlerde hizmetler alanında gerçekleştirdikleri ve gerçekleştirecekleri (Dubai Tower, Liman inşası) yatırımlar sonucunda ülkeye ileri teknoloji girişi olacağı söylenebilir. İşletmecilik bilgisi açısından, hali hazırda çok büyük katkıları bulunmamaktadır. Ancak, Ortadoğulu

ülkeleri teknik ve teknolojiye dışa bağımlı olması sonucunda, ülkeye sokulacak transferin olumsuz etkileri ilerde görülebilir.

İthal ikamesi ve ihracatı artırma etkinliği, dış açığı azaltır.

Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların büyük çoğunluğunun yoğunlaştığı sektörler bakılırsa; *Grosmarket-Perakende, Elektrik üretim-Dağıtım, Bankacılık, Telekom-İletişim* oldu görülmektedir. Bu sayılan sektörlerin hepsinin temel özelliği ise, gelirinin tümünün yurtiçinde oluşturulmasıdır. Yani ihraç edici bir özelliği bulunmaması yanında ülke içinde gerçekleştirdiği geliri yurt dışına transfer ederek, cari açığın büyümesine neden olacağı söylenebilir. Ülkeden yapılan kar transferleri, 2003 yılından önceki dönemde gelen yabancı sermaye miktarı olan 17,2 Milyar \$’ın içinden 5 milyar \$ civarında gerçekleşmiştir¹⁴⁹. Yeni yabancı sermaye kanunu ile transferler tamamen serbest bırakılması ve gelen yabancı sermayenin 30 milyar \$ aşması sonucunda, yeni kar transferleri artacağı muhtemeldir. Ortadoğulu firmaların büyük çoğunluğu Toptan-Perakende ve Bankacılık alanlarında yoğunlaşmasından ötürü bu kar transferlerinde muhtemel etkileri bulunduğu söylenebilir.

Yurt içi rekabet artırır, tekelciliği kırar.

Türkiye’de yapılan özelleştirmelere bakıldığı zaman, var olan devlet tekellerinin sadece el değiştirdiği görülmektedir. Böylece sadece iç piyasadaki devlet tekeli yerine artık yabancı tekeli aldığı söylenebilir. Türkiye’de sabit yatırım oranını düşük olması bu öngörüye etkisiz hale getirmektedir. Ortadoğu kökenli firmaların son dönemde, özelleştirmeler ihalelerine katılmaları ve özellikle Türk Telekom’u almaları bu söylemi güçlendirmektedir.

İşsizlik sorununun çözümüne katkıda bulunur.

Türkiye’deki yabancı sermayenin istihdam verileri hakkında İSO yapmış olduğu *500 Büyük Şirket* araştırmasında, yabancı sermayeli şirketler toplam 500 şirketin gerçekleştirdiği ihracattan %26’lık, kardan %22’lik pay almasına karşın, istihdam oranlarının sadece %14’lük payları bulunmaktadır. Bu rakamların ışığında, yabancı

¹⁴⁹ <http://www.milliyet.com.tr/2005/07/14/yazar/uras.html> (01.12.2005)

sermayeli firmalar daha çok kar getiren ve az emek isteyen sektörlerde yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Ortadoğulu firmalar açısından bu durum farklılık göstermektedir. Çünkü hem imalat hem de hizmet sektöründe yoğunlaştıkları alanlar daha çok emek isteyen iş kollarıdır.

Sağladığı karlar yoluyla, vergi gelirlerini artırır.

Ülkeye gelen yatırımcılar çoğunlukla var olan tesisleri alması sonucunda vergi karlarını çoğaltmamaktadır. Buna ilaveten 2006 yılında çıkarılması düşünülen, kurumlar vergisi indirimi sonucunda, kurumlar vergisinin yaklaşık %52'sini ödeyen yirmi firmaya toplam 2 Milyar YTL'lik kaynak aktarılmış olacaktır¹⁵⁰. Bu 20 firma içinde ve kurumlar vergisi olan birçok yabancı sermayeli firma bu avantajdan yararlanacaktır. Bunlara ilaveten, ülke içinde elde edilen gelirin transferi ülkeye olumsuz etkisi bulunduğu da eklenebilir.

¹⁵⁰ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4183442&yazarid=82> (03.04.2006)

SONUÇ

Bir ülkenin kalkınması ve gelişmesini sağlayan en önemli faktör sermayedir. Sermayenin ülke içinden sağlanamaması sonucunda, dış kaynak olan yabancı sermayeden yararlanılmaya çalışılmaktadır. Ülke içindeki mevcut sermaye stokuna yada yetersiz sermaye stokuna ilave için, yabancı kaynak arasında en çok doğrudan yabancı sermaye yatırımı tercih edilmektedir. Çünkü doğrudan yabancı sermaye yatırımı, ülkenin GSMH' sına, istihdamına, teknolojik gelişmesine ve diğer ekonomik gelişimlerine önemli katkıları bulunmaktadır. Diğer yabancı sermaye kaynaklarına göre maliyeti de daha azdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımının ülkeye çekilmesi için; ekonomik, siyasal ve hukuk alanlarında birçok değişiklikler yapılması gerekmektedir. Türkiye'de 1954 yılında ilk yabancı sermaye teşvik kanunu hayata geçirmesinin ardından yıllar boyunca birçok mevzuat değişiklikleri yapmıştır. 1970'li yıllarda özellikle gerçekleşen mevzuat değişiklikleriyle yaklaşık elli yıllık süreçte Türkiye'ye toplam 14 Milyar \$ doğrudan yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir. 2003 yılında yabancı sermaye kanunu tamamen güncellenmesinin ardından, iki yılı aşkın dönemde ise 16 Milyar \$ gerçekleşmesi ile 4875 sayılı *Doğrudan Yabancı Sermaye Kanununun*, eski yabancı sermaye kanununa göre daha işlevsel ve etkili olduğu söylenebilir.

Seçtiğimiz Ortadoğu ülkeleri olan B.A.E, Bahreyn, İsrail, Kuveyt ve S.Arabistan; Türkiye'ye getirdikleri yabancı sermaye yatırım miktarı, ülkeye gelen toplam yabancı sermayenin % 1,06 sına tekabül eden 330 Milyon \$ civarındadır.

Son yıllarda dünya genelinde artan huzursuzluklar, ekonomilerin artan tüketim talepleri, hızlı ekonomik büyüme oranları, beklenen savaş senaryoları ve diğer olumsuz beklentiler sonucunda; üretimin ve tüketimin ana maddesi olan petrolün fiyatı 70 \$ sınırını aşmıştır. Petrol fiyatlarındaki artıştan son altı yıllık dönemde petrol ihracatçıları olan Ortadoğu ülkeleri büyük miktarlarda kazanç sağlamaya devam etmektedirler.

Artan petrol fiyatlarının sonucunda, Ortadoğulu, petrol ihracatçısı olan ülkelerde ciddi miktarlarda sermaye birikimi oluşmaktadır. Türkiye öncelikle hem bölgesel yakınlıktan dolayı hem de ekonomik çeşitliliğe sahip olmasından dolayı bu ülkelere yönelmesi gerektiği söylenebilir. Buna ilaveten çalışmamızın dışında kalan İran ve

Irak'tan son yıllarda büyük miktarlarda sermaye girişi gerçekleşmektedir. Ancak gerçekleşen sermaye girişi doğrudan yabancı sermaye yatırımı olmasından çok *sıcak para* tabir edilen sermaye şeklindedir. Komşu ülkelerden Türkiye'ye giren sermaye, Türkiye'deki döviz kurlarının düşüklüğüne sebep olduğu ve bu dövizlerin son üç yıllık dönemde cari açığın finansmanında kullanıldığı söylenebilir.

Ortadoğu bölgesinde petrol sayesinde biriken yüksek meblağdaki sermaye Türkiye'ye çekilebilir. Çünkü Türkiye yabancı sermaye çekmede birçok avantaja sahiptir. Bu avantajları sıralarsak; Ekonomik derinliğe sahip olması, gelişmiş haberleşme ve ulaşım altyapısı ve sürekli geliştirilmesi, transit geçiş yolları, yetiştirilmiş işgücü(kalifiyeli eleman), dinamik ve genç nüfus, enerji koridorunda bulunması, etkin pazar olan AB yakınlığı ve AB adaylığı, son yıllardaki ekonomik ve siyasal istikrarı ve ağır sanayi altyapısıdır.

Türkiye'nin birçok avantajı bulunmasına rağmen, yabancı sermaye çekmedeki yetersizliğinin birkaç nedeni bulunduğu söylenebilir. Öncelikle Türkiye'nin yabancı sermaye çekmede rakip olduğu ülkelere göre bir çok yönden daha iyi olmasına rağmen, Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla sorunlar çıkmaktadır. Çünkü Türkiye son yarım yüzyılda dünyanın en sıcak bölgesine komşu bulunmaktadır. Diğer neden ise, uluslararası stratejiler açısından bu bölgede güçlü bir ülkenin bulunması, dünyada güçlü aktör olan ülkelerin çıkarlarını zedeleyeceğinden dolayı yatırım çekemediği söylenebilir. Çünkü Türkiye yıllık olarak 30 Milyar \$ civarında yatırım çekse, sadece Ortadoğu bölgesinin değil Avrupa kıtasının da en güçlü ülkesi olmaya adaydır.

Türkiye siyasi nedenlerden dolayı, kendi avantajlarını ve potansiyelini, kültürel geçmişe ve bölgesel yakınlığa sahip olan Ortadoğu ülkelerine karşı iyi şekilde tanıtmaması şarttır. Türkiye'nin kendi tanıtımını gerçekleştirebilmesi için acilen *Yatırım Promosyon Ajansı*'nin kurulması, projeler ve teşviklerle birlikte bu bölgedeki sermayeyi ülkeye çekmek için atılım yapması gerektiği söylenebilir.

B.A.E ve S.Arabistan'da biriken ciddi miktarlarda Petrodolar sermayesi bulunmaktadır. Şu ana kadar Türkiye'ye gelen Ortadoğu kökenli yatırımcılar içinde, bu iki ülke yatırımcıları, kurdukları firmalarının sermayeleri açısından da önemli bir yere

sahiptirler. Petrol ihracatçıları olan Körfez ülkelerinin sermaye yapılarından dolayı Türkiye'ye yıllık ortalama olarak 20 Milyar \$ yatırımının çekilebilmesi muhtemel olarak görüldüğü söylenebilir. Tahmini olan bu rakam, Türkiye'ye gelen toplam yabancı sermayenin yanında ne kadar önemli bir miktar olduğu açıkça görüldüğü söylenebilir.

Türkiye'nin yabancı sermaye konusundaki beklentilerine ulaşabilmesi için şu öneriler sıralanabilir:

- Yatırım Promosyon Ajansı'nın kurulması,
- Değişen mevzuatın yanında bürokratik anlayışın değişmesi,
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımının çekilmesi yatırım indirimini tekrar uygulanması,
- Ülkeye çekilmek istenilen yabancı sermaye için projeler oluşturulması,
- İç piyasanın mali denetimlerinin artırılması,
- Vergi yapısının düzeltilmesi,
- En önemli maliyetlerden biri olan sosyal güvenlik primlerinin indirilmesi ,
- Asgari ücretten vergi alınmaması,
- Fikri ve Sanayi Mülkiyet haklarının korunması,
- Araştırma- Geliştirme kapasitesinin artırılması,
- Gelen yabancı sermayeye yeniden yatırımda kullanılacak kazanımlar teşvik edilmeli,
- Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları arttırılmalı,
- Yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmaları arttırılmalı,

- Yatırım teşvik çeşitlerinin artırılması,
- Kayıt dışılığın gelişmiş ülkeler seviyesine çekilmesi zorunludur.

Öngörü olarak bakıldığında, Ortadoğu ülkelerinden 10 yıllık dönemde 1 Trilyon \$ civarında yatırım için *Petrodolar* sermayesi çekilebilir. Ancak ülkeye getirilmesi düşünülen sermayenin *plasma* yatırım türünde değil daha çok istihdam artırıcı, GSMH katkısı olacak, vergilerin artmasını sağlayacak ve ülkeye yeni teknoloji getirecek doğrudan yabancı sermaye yatırımı diğer adıyla yeni yapılacak sabit yatırım olması gerekmektedir. Bu durum Türkiye'nin yabancı sermaye çekmesindeki en önemli sorunu olmakta ve gelecekte birçok sorununda başlangıcı olacağı söylenebilir.

Türkiye ekonomisinde, iç tasarruf oranlarını artırıcı önlemler alınmadığı, yabancı sermaye çekiminde sadece var olan tesislerin satılması ve ülkeye gelen yabancı sermayenin kar transferleri hakkında her hangi bir yasal kontrol alınmaması sonucunda; iktisadi teorilerde bahsedilen faydaları Türkiye ekonomisinde göremeyeceğimiz söylenebilir. Ortadoğu kökenli firmaların şu anda Türk ekonomisi üzerinde çok büyük etkileri olmasa da, son dönem yaptıkları ve yapmayı taahhüt ettikleri yatırımlar ve gelecek vadeden projeler sonucunda, Türk ekonomisine büyük etki gösterebilirler.

EKLER

EK-1 Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu

YABANCI SERMAYEYİ TEŞVİK KANUNU

Kanun No:6224

Tarih:18.1.1954

KANUNUN MEVZUU

MADDE 1- Bu kanun, yatırım yapılacak teşebbüsün,

a)Memleketin iktisadi inkişafına yararlı olması,

b) Türk hususi teşebbüslerine açık bulunan bir faaliyet sahasında çalışması,

şartıyla ve Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesinin kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasvibi ile Türkiye'ye ithal edilecek yabancı sermaye ve dışardan yapılacak istikrazlara tatbik olunur.

Ancak, Türkiye'ye ithal edilecek yabancı sermaye, ülke çapında tekel teşkil edecek faaliyetlerde bulunan kuruluşlarsa çoğunluk hissesine sahip olamaz(*)

Bu maddede derpiş edilen ve 8'inci madde ile kurulmuş olan "Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi" bundan böyle "Komite" diye zikredilecektir.(**)

ANA YABANCI SERMAYE

MADDE 2- Bu Kanunun tatbikatı bakımından ana yabancı sermaye tabiri aşağıda gösterilen şekilde takdir ve tesbit olunan kıymetlerin mecmuunu ifade eder.

* 4105 sayılı Kanunla, bu Kanuna ilave edilmiştir.

** Bu Kanunla Yabancı Sermaye Komitesine verilmiş olan görevler 4059 sayılı Kanun ile Hazine Müsteşarlığına devredilmiştir.

a) Bu kanun mevzuuna giren bir teşebbüsün verimli bir şekilde kurulması, tevsii veya yeniden faaliyete geçirilmesi için hariçten ithal edilen:

1-Yabancı Para şeklinde sermaye,

2-Makine, Teçhizat, alet ve bu mahiyetteki mallar, makine aksamı, yedek parçalar ve malzeme ile komitenin kabul ettiği sair lüzumlu mallar,

3-Lisanlar, patent hakları ve alâmetifarika gibi fikri haklar ve hizmetler,

4- 3 üncü madde gereğince yeniden yatırılmak suretiyle sermayeye kalbedilen karlar,

b)Mal, hizmet veya fikri haklar şeklinde ithal edilen sermayenin kıymeti ve

Komiteye kabul edilen teşebbüs mevzuu mallar ve kıymetler olup olmadığı Komitece seçilen eksperler tarafından takdir olunur.

Eksperlerce takdir olunan kıymet, Komite tarafından yeniden tetkik ve tadil edilebilir.

Kıymet takdiri, hem menşe memleket parasiyle, hem de ithal zamanında cari resmi kambiyo rayicine göre Türk parasiyle yapılır.

8'inci maddede derpiş olunan itiraz yolu mahfuz kalmak şartıyla Komitenin kıymet takdiri hususundaki kararı nihaidir.

KARLARIN SERMAYEYE KALBI

MADDE 3- Bu Kanuna tabi bir teşebbüsün yürürlükteki vergi kanunları hükümlerine göre elde ettiği karlardan ana yabancı sermayenin sahiplerine isabet eden net miktarların tamamı veya bir kısmı Komitenin kararı ile ana yabancı sermayeye ilave edilebileceği gibi 1 inci maddedeki şartları haiz diğer bir teşebbüse de yatırılabilir.

KARLARIN VE ANA SERMAYENİN TRANSFERİ

MADDE 4- a) Aşağıda yazılı kar ve sermayeler, bu maddenin (c) fıkrası hükümlerine tabi olarak ana yabancı sermayenin mensup olduğu menşe memleket para cinsiyle ve cari resmi kambiyo rayici üzerinden harice transfer edilir.

1- 31 Aralık 1953'den sonra elde edilmiş bulunana ve yürürlükteki vergi Kanunlarına göre taayün eden kazançlardan ana yabancı sermaye sahiplerine isabet eden net karlar,

2- bu Kanuna tabi bir teşebbüsün, kısmen veya tamamen tasfiyesi halinde; makul fiyatla satış neticesi elde edilen hâsılattan, ana yabancı sermayenin sahiplerine isabet eden hisse,

3- Bu Kanuna göre kurulmuş veya çalışmakta olan bir teşebbüsteki ana yabancı sermayenin kısmen veya tamamen, makul fiyatla satışı neticesi elde edilen hâsılat,

4- Bu Kanunun 6'ncı maddesi hükümleri sahilinde akdedilen bir dış istikrazın, istikraz mukavelesi hükümlerine göre hülul eden resülmal ve faizleri,

b) Maliye Vekâleti veya Komite lüzum gördükleri takdirde:

1- Bu maddenin (a) fıkrasının 1 inci bendine göre transferi istenebilecek miktarları tayin etmek üzere, bu Kanuna tabi teşebbüsün defterlerini ve vergi beyannamelerini,

2- Hisselerin ve mevcutların satışının, istikrazların, hüsünüyete makrun olup olmadığını tetkik ettirebilirler.

HİSSELERİN TRANSFERİ

MADDE 5- a) Maliye Vekâleti talep vukuunda 2'nci maddede tarif edilen ana yabancı sermayeyi temsil eden ve bir Türk şirketinin defterlerinde mukayyet bulunan hisse senetleri veya muvakkat makbuzlarına aşağıdaki metinde ifade edildiği şekilde garanti verir:

(Bu hisse senedine isabet eden temettüleri, transfer zamanında cari olan resmi kambiyo rayici üzerinden hisse senedi veya muvakkat makbuzun Türkiye Cumhuriyet

Merkez Bankası veya onun yabancı memleketlerdeki yetkili mümessillerine ibrazı üzerine, derhal... (Menşeyabancı Para) olarak transfer edilir. Bu hisse senedi veya muvakkat makbuzun, satış hâsılatı veya tasfiye neticesi elde edilen hâsılattan bu hisse senedi veya muvakkat makbuz sahibine isabet eden miktar transfer zamanında cari olan resmi kambiyo rayici üzerinden... (Menşeyabancı Para) olarak Türkiye Cumhuriyetinin 6224 numaralı Kanununun 4'üncü maddesi mucibince transfer edilir.)

Maliye Vekili

Veya

Salahiyetli Kılacağı Memur

b) Bu garantileri haiz bulunan nama muharrer hisse senetleri veya muvakkat makbuzlar gerek Türkiye'de, gerekse hariçte her tabiiyetten kimseler arasında serbestçe tedavül eder. Bu hisse senetlerinin veya muvakkat makbuzların Türkiye'de yerleşmiş hakiki veya hükmi şahıslara satışından önce, yerlerine kaim olmak üzere yeniden hisse senedi veya makbuz çıkarılsın veya çıkarılmasın garantilerinin iptali için Maliye Vekâletine ibrazı mecburidir.

İSTİKRAZLARIN GARANTİ EDİLMESİ

MADDE 6- a) Maliye Vekâleti bu Kanununun 1 inci maddesinde yazılı vasıfları haiz bir teşebbüsün yapacağı dış istikrazların resülmal ve faizleri için teminat veya kefalet mukabilinde bir milyar Türk Lirasını geçmemek üzere, Vekiller Heyeti karar ile kefalet verebilir.

b) Bu kefalet, istikrazın resülmal veya faizlerinin ödenen kısımları için kendiliğinden kalkar.

YABANCILARIN İSTİHDAMI

MADDE 7- a) Bu Kanun gereğince kurulan bir teşebbüsün etüd, kurulma ve işletme devrelerinde 2007 ve 2818 sayılı kanunların koydukları şartlar ve memnuiyetler böyle bir teşebbüse para yatıran yabancılara, para yatıranların mümessili olan yabancılara, mütehasıs, ustabaşı ve diğer yetişkin personele, Komitece teşebbüsün verimli surette kurulması, genişletilmesi, yeniden faaliyete geçirilmesi veya işletilmesi için gerekli bir devre zarfında tatbik olunmaz.

b) Yukarıdaki hüküm, Komitece, bu kanunun 1'inci maddesinin koyduğu şartlara uygun olduğu kabul edilen yerli teşebbüslerin istihdam edecekleri yabancı mütehasıs, ustabaşı ve diğer yetişkin personel hakkında da tatbik olunur.

c) Bu madde hükümleri gereğince istihdam edilen yabancılar, Maliye Vekâletinin önceden istihsal edilmiş muvafakati şartıyla, ailelerinin maişeti maksadıyla veya normal tasarruflarının harice gönderilmesi için kazançlarının hizmet mukavelelerinde derpiş edilen kısmını, cari resmi kambiyo rayici üzerinden, kendi memleketleri parasiyle transfer edebilirler.

YABANCI SERMAYEYİ TEŞVİK KOMİTESİ

MADDE 8- a) Bu Kanunun verdiği vazifeleri görmek üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Umum Müdürünün Reisliğinde, Hazine Umum Müdürü, İç Ticaret Umum Müdürü, Sanayi İşleri Umum Müdürü, İşletmeler Vekâleti Etüd ve Plan Dairesi Reisi, Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Umumi Kâtibinden müteşekkil bir Komite kurulmuştur. Bu Komite lüzum gördüğü hallerde istişare mahiyette olmak üzere diğer vekâlet ve müesseseler intikal ettiren müracaatları en geç 15 gün içinde karara bağlar.

Komitenin Umumi Kâtipliği İç Ticaret Umum Müdürü tarafından ifa ve İcabında Komite Umumi Kâtip tarafından toplantıya davet olunur.

Komite Reis ve üyelerine verilecek ücret, İcra Vekilleri: Heyetince tesbit edilir.

b) Komite kararlarına, ilgililerce kararın kendilerine tebliğ tarihinden itibaren

(30)gün içinde itiraz edebilir. İtiraz mercii Maliye, Ekonomi ve Ticaret ve İşletmeler Vekillerinden terekküp eder. Bu merciin kararı nihaidir. (**)

MADDE 9- a) Bu Kanun tatbikatında mercii Ekonomi ve Ticaret Vekâletidir.

b) Ekonomi ve Ticaret Vekâleti, Komitenin vereceği karar üzerine aynı sermayenin memlekete ithali hususunda ilgili giriş gümrüğüne emir verir.

YERLİ VE YABANCI SERMAYENİN MÜSAVİ MUAMELE GÖRMESİ

MADDE 10- Yerli sermayeye ve teşebbüslere tanınan haklar, muafiyetler ve kolaylıklardan, aynı sahalarda çalışan yabancı sermaye ve teşebbüsler de aynı şartlar dâhilinde istifade ederler.

MADDE 11 -a) 1567 sayılı Kanunun verdiği salahiyyete istinaden çıkarılmış olan 13 sayılı Kararın 31'inci maddesi gereğince yatırım yapmış olanlara tanınmış bulunan haklar ile 5583 ve 5821 sayılı Kanunlarla tanınmış olan haklar mahfuzdur.

b)1 Ağustos 1951 tarihi ile bu Kanunun meriyete girdiği tarih arasında 5821 sayılı Kanuna göre yapılmış yatırımlar da bu Kanunun hükümlerinden faydalanır.

ESKİ KANUNUN YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI

MADDE 12- 5821 SAYILI Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

KANUNUN MER'İTEYE GİRMESİ

MADDE 13- Bu Kanun neşri tarihinde itibaren mer'idir.

MADDE 14- Bu Kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

(24.1.1954 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.)

*** 933 sayılı Kanunun 6. maddesinde, "Bu fıkrada zikredilen itiraz mercii Yüksek Planlama Kuruludur" demek suretiyle 8. maddenin (b) fıkrası tadil edilmiştir.

EK 2-İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Dağılımı

Ülkeler	1980-1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
FRANSA	1.045,61	249,18	353,75	223,15	255,29	476,05	2.370,35
HOLLANDA	322,4	280,3	272,9	179,42	194,02	559,32	338,61
ALMANYA	696,43	196,41	202,46	145,37	223,46	392,13	226,47
A.B.D.	770,59	460,87	197,55	248,34	158,32	231,37	179,44
İNGİLTERE	877,44	80,82	109,34	120,49	47,42	161,37	164,8
İSVİÇRE	799,61	109,08	203,51	136,11	54,29	327,75	156,84
İTALYA	214,06	180,66	119,66	419,29	164	98,57	43,24
JAPONYA	363,33	54,59	36,6	237,06	125,92	283,84	21,14
DİĞER ÜLK.	582,16	38,07	52,02	43,85	67,5	63,74	74,88
BELÇİKA	87,54	8,27	20	21,1	13,43	36,2	70,18
G.KORE	20,59	0,94	10,29	93,3	0,53	15,94	30,99
S.ARABİSTAN	125,35	43,95	34,07	15,08	8,44	11,81	8,98
LUKSEMBURG	27,95	23,2	24,73	9,81	19,85	33,29	0,8
PANAMA	46,83	1,74	2,55	3,58	2,11	17,53	0,13
CAYMAN ADALARI	14,86	21,42	0	0	0	0,59	0
KANADA	31,85	51,26	22,63	58,31	37,37	41,33	1,42
DANİMARKA	82,96	4,73	3,66	5,21	8,57	3,63	0,44
AVUSTURYA	24,47	8,36	8,83	5,55	3,59	32,92	11,2
İSVEÇ	41,05	13,96	14,39	6,25	8,7	11,84	22,09
BAHREYN	16,32	6,92	49,7	25,92	11,95	6,44	18,44
İSPANYA	8,26	9,16	8,84	4,39	5,79	2,8	10,72
SİNGAPUR	55,61	9,67	14,07	15,03	1,32	18,13	6,17
JERSEY ADALARI	9,92	29,51	12,51	0,4	5,41	0,18	0,06
İRAN	59,21	3,23	8,95	5,8	3,96	5,63	5,35
VİRGİN ADALARI	0	0,23	0,41	0,09	0,62	6,17	26,71
I.F.C.	21,72	6,09	10,47	1,7	20,98	9,76	7,3
K.K.T.C.	1,56	4,98	9,81	2,49	5,17	3,57	10,14
BERMUDA	0	38,35	0,38	14,13	3,2	20,11	0
İRLANDA	0,36	0,59	0,39	0,12	4,46	6,58	0,71
FİNLANDİYA	3,4	1,22	0,63	0,74	12,19	25,88	2,84
SURİYE	31,35	3,56	0,99	2,69	1,69	1,49	10,47
RUSYA FED.	1,79	3,82	2,66	9,54	6,56	11,29	5,78
YUNANİSTAN	0,42	1,34	2,75	4,22	0,35	2,97	1,2
LIECHTENSTEIN	1,03	11,37	4,17	0,78	0,72	17,67	0,76
B.A.E.	34,59	8,04	0,32	3,39	0,31	0,23	0,6
İZLANDA	0	1,17	3,04	0,03	0,09	0	0,06
İSRAİL	0,74	0,2	0,93	0,66	0,03	0,2	7,39
TOPLAM	6.422	Oca.96	1.820	2.063	1.478	2.938	3.837

İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYENİN ÜLKELERE DAĞILIMI

Ülkeler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Toplam
FRANSA	103,94	135,5	146,72	33,7	137,71	134,06	5.665,01
HOLLANDA	206,35	352,05	234,57	1.381,34	635,47	379,27	5.336,02
ALMANYA	281,5	329,8	407,31	636,84	319,31	271,99	4.329,47
A.B.D.	174,48	297,2	292,51	291,3	316,06	310,75	3.928,78
İNGİLTERE	122,25	44,43	88,4	98,15	506,53	247,66	2.669,11
İSVİÇRE	50,28	101,58	50,89	35,26	86,1	149,3	2.260,60
İTALYA	124,5	128,69	95,22	17,86	33,63	243,51	1.882,89
JAPONYA	126,68	17,54	13,85	150,78	258,6	128,76	1.818,69
DİĞER ÜLK.	297,62	40,4	198,16	62,15	71,33	82,77	1.674,65
BELÇİKA	7,61	17,82	23,41	161,79	7,98	10,08	485,41
G.KORE	17,88	2,51	13,62	113,52	1,96	3,56	325,63
S.ARABİSTAN	11	17,14	14,47	9,01	13,59	8,05	320,94
LUKSEMBURG	16,07	10,64	4,2	31,85	72,12	45,95	320,46
PANAMA	0	0,67	0	50,67	133,08	28,38	287,28
CAYMAN ADALARI	0,12	0,1	0,13	246,58	0,05	0,93	284,79
KANADA	0,41	12,86	1,91	2,61	0,67	4	266,63
DANİMARKA	13,68	4,15	11,28	10,05	69,86	4,89	223,11
AVUSTURYA	8,42	6,1	16,41	27,86	2,31	19,89	175,91
İSVEÇ	7,52	19,42	6,88	8,73	2,06	7,74	170,63
BAHREYN	4,46	25,16	0	0	0,06	1,36	166,73
İSPANYA	1,74	9,14	30,95	6,31	12,28	42,89	153,26
SİNGAPUR	8,35	0	0,16	2,79	0	0,02	131,32
JERSEY ADALARI	15,64	0,16	0,16	0	0,21	50,61	124,77
İRAN	9,58	5	1,58	1,98	4,62	4,08	118,97
VİRGİN ADALARI	1,2	0,31	15,2	22,16	2,14	32,83	108,06
I.F.C.	3,62	3,36	0,03	0,05	10,41	0	95,49
K.K.T.C.	8,3	0,41	3,54	28,78	0	0,02	78,77
BERMUDA	1,33	0,09	0	0,03	0	0,05	77,67
İRLANDA	36,23	14,39	1,18	0,4	1,26	2,84	69,51
FİNLANDİYA	3,05	1,56	0,21	3,13	0,64	10,59	66,07
SURİYE	4,58	0,72	1,87	0,51	0,7	1,97	62,6
RUSYA FED.	5,29	3	4,13	2,26	4,36	1,77	62,27
YUNANİSTAN	1,99	1,56	2,64	32,7	3,47	4,85	60,46
LIECHTENSTEIN	0,43	0,06	17,5	0	0,07	0,44	55
B.A.E.	0,58	0,31	0,17	0	2,97	1,18	52,69
İZLANDA	0	41,98	0	0,29	0,14	0,05	46,85
İSRAİL	1,53	1,63	1,31	3,48	14,39	5,84	38,33
TOPLAM	1.678	1.648	1.701	3.475	2.726	2.243	33.995

EK-3 DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR KANUNU

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR KANUNU

Kanun No. 4875

Kabul Tarihi: 5.6.2003

Amaç ve kapsam

MADDE 1.- Bu Kanunun amacı, doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesine, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulmasına, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesine ve tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların artırılmasına ilişkin esasları düzenlemektir. Bu Kanun, doğrudan yabancı yatırımlara uygulanacak muameleyi kapsar.

Tanımlar

MADDE 2.- Bu Kanunda geçen;

a) Yabancı yatırımcı: Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapan,

1) Yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarını,

2) Yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları,

b) Doğrudan yabancı yatırım: Yabancı yatırımcı tarafından,

1) Yurt dışından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,

- Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),

- Makine ve teçhizat,

- Sınaî ve fikrî mülkiyet hakları,

2) Yurt içinden sağlanan;

- Yeniden yatırımda kullanılan kâr, hâsılat, para alacağı veya malî değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,

- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar,

Gibi iktisadî kıymetler aracılığıyla;

i) Yeni şirket kurmayı veya şube açmayı,

ii) Menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az % 10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı,

c) Müsteşarlık: Hazine Müsteşarlığını,
İfade eder.

Doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin esaslar

MADDE 3.- a) Yatırım serbestisi ve millî muamele

Uluslararası anlaşmalar ve özel kanun hükümleri tarafından aksi öngörülmedikçe;

1-Yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapılması serbesttir.

2- Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muameleye tabidirler.

b) Kamulaştırma ve devletleştirme

Doğrudan yabancı yatırımlar, yürürlükteki mevzuat gereğince; kamu yararı gerektirmedikçe ve karşılıkları ödenmedikçe kamulaştırılmaz veya devletleştirilemez.

c) Transferler

Yabancı yatırımcıların Türkiye'deki faaliyet ve işlemlerinden doğan net kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri, lisans, yönetim ve benzeri anlaşmalar karşılığında ödenecek meblağlar ile dış kredi ana para ve faiz ödemeleri, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına serbestçe transfer edilebilir.

d) Taşınmaz edinimi

Yabancı yatırımcıların Türkiye'de kurdukları veya iştirak ettikleri tüzel kişiliğe sahip şirketlerin, Türk vatandaşlarının edinimine açık olan bölgelerde taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı aynî hak edinmeleri serbesttir.

e) Uyuşmazlıkların çözümü

Özel hukuka tabi olan yatırım sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü ile yabancı yatırımcıların idare ile yaptıkları kamu hizmeti imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden kaynaklanan yatırım uyuşmazlıklarının çözülmesi için; görevli ve yetkili mahkemelerin yanı sıra, ilgili mevzuatta yer alan koşulların oluşması ve tarafların anlaşması kaydıyla, milli veya milletlerarası tahkim ya da diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulabilir.

f) Nakit dışı sermayenin değer tespiti

Nakit dışındaki sermayenin değer tespiti, Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde yapılır. Yabancı ülkelerde kurulu bulunan şirketlerin menkul kıymetlerinin yatırım aracı olarak kullanılması halinde, menşe ülke mevzuatına göre değer tespitine yetkili makamların veya menşe ülke mahkemelerince tespit edilecek bilirkişilerin ya da uluslararası değerlendirme kuruluşlarının değerlendirmeleri esas alınır.

g) Yabancı personel istihdamı

Bu Kanun kapsamında kurulan şirket, şube ve kuruluşlarda istihdam edilecek yabancı uyruklu personele, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çalışma izni verilir.

27.2.2003 tarihli ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanununun 23 üncü maddesi uyarınca Hazine Müsteşarlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca müştereken hazırlanacak yönetmelikte; yabancı sermayeli şirket ve kuruluşlardan hangilerinin bu kapsama gireceği ile söz konusu yönetmelik kapsamında izin verilecek kilit personelin tanımı ve çalışma izinlerine ilişkin özel nitelikteki diğer esas ve usuller belirlenir.

Bu kapsamda istihdam edilecek personele, 4817 sayılı Kanununun 14 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uygulanmaz. İstihdam edilecek yabancı uyruklu kilit personele, 4817 sayılı Kanununun 13 üncü maddesinin birinci fıkrasının hangi durumlarda uygulanacağı hazırlanacak yönetmelikte belirlenir.

h) *İrtibat büroları*

Müsteşarlık, yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş şirketlere, Türkiye'de ticarî faaliyette bulunmamak kaydıyla irtibat bürosu açma izni vermeye yetkilidir.

Politika belirleme ve bilgi isteme

MADDE 4.- Müsteşarlık; kalkınma plân ve yıllık program hedeflerini, ülkenin genel ekonomik durumunu, dünyadaki yatırım eğilimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim meslek kuruluşlarının görüşlerini dikkate alarak, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin politikaların genel çerçevesini belirlemeye, bu amaçla diğer kuruluşların faaliyetlerine katılmaya yetkilidir. Doğrudan yabancı yatırımları ilgilendiren mevzuatta yapılacak değişiklik ve yeni mevzuat tasarımları hakkında Müsteşarlığın uygun görüşü alınır.

Müsteşarlık, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin bilgi sistemini kurmak ve geliştirmek amacıyla, yatırımlar hakkındaki istatistikî bilgileri, her türlü kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim meslek kuruluşlarından istemeye yetkilidir.

Yabancı yatırımcılar, yatırımları ile ilgili istatistikî bilgileri Müsteşarlıkça hazırlanacak yönetmelikle belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde Müsteşarlığa bildirirler. Söz konusu bilgiler istatistik amaçları dışında ispat aracı olarak kullanılamaz.

Çeşitli hükümler

MADDE 5.- a) *Mevcut yabancı sermayeli kuruluşlar*

18.1.1954 tarihli ve 6224 sayılı Kanun kapsamında kurulan şirketler, kazanılmış hakları saklı kalmak kaydıyla bu Kanuna tabidirler.

b) *Yönetmelik*

Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin esaslar Kanunun yayımını izleyen bir ay içerisinde Müsteşarlıkça hazırlanacak yönetmelikle düzenlenir.

c) Yürürlükten kaldırılan hükümler

18.1.1954 tarihli ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.

Mevzuatta, 6224 sayılı Kanuna yapılan atıflar bu Kanunun ilgili hükümlerine yapılmış sayılır.

d) Bu Kanun hükümlerine ilişkin değişiklikler, ancak bu Kanuna hüküm eklenmek veya bu Kanunda değişiklik yapılmak suretiyle düzenlenir.

GEÇİCİ MADDE 1.- Bu Kanunun uygulanmasını göstermek üzere hazırlanacak yönetmelikler yürürlüğe girinceye kadar, mevcut kararname, tebliğ ve genelgelerin bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.

Yürürlük

MADDE 6.- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 7.- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**EK- 4 Ortadoğu Kökenli Seçilen Beş Ülkenin, Türkiye'ye Getirdikleri Yabancı
Sermaye Bilgileri**

SUUDİ ARABİSTAN

YIL	Sayı	Sermaye Aralığı	Sektör
1954	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1981	2	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1981	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1981	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İMALAT SANAYİİ
1982	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1982	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1982	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1983	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1984	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1985	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1985	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1985	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İNŞAAT
1985	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
1986	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
1986	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	OTELLER VE LOKANTALAR
1986	2	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT
1987	1	50.000 \$'dan küçük	OTELLER VE LOKANTALAR
1987	1	50.000 \$'dan küçük	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
1987	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1987	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1987	1	500.000 \$'dan büyük	TARIM, AVCILIK VE ORMANCILIK
1987	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1988	2	500.000 \$'dan büyük	MALİ ARACI KURULUŞLARIN FAALİYETLERİ
1988	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1988	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	İMALAT SANAYİİ
1988	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1989	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1989	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1989	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1990	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1991	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1991	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1991	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İNŞAAT
1991	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1992	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
1993	1	500.000 \$'dan büyük	OTELLER VE LOKANTALAR
1993	2	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1994	1	50.000 \$'dan küçük	MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI
1994	1	500.000 \$'dan büyük	İNŞAAT
1994	2	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1994	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	İNŞAAT
1995	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1995	1	500.000 \$'dan büyük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,

1995	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İMALAT SANAYİİ
1995	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
1996	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1996	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1996	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1996	1	500.000 \$'dan büyük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1997	1	50.000 \$'dan küçük	İNŞAAT
1997	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	ELEKTRİK , GAZ VE SU
1997	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1997	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
1997	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1997	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	OTELLER VE LOKANTALAR
1997	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1998	1	50.000 \$'dan küçük	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
1998	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İMALAT SANAYİİ
1999	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1999	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2000	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2000	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2001	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2002	2	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2002	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İNŞAAT
2003	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2003	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2003	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2003	1	500.000 \$'dan büyük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2003	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2004	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2004	2	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2004	4	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2004	1	500.000 \$'dan büyük	İNŞAAT
2004	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2004	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	İNŞAAT
2004	3	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2004	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İNŞAAT
2004	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2004	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	İNŞAAT
2005	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2005	5	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2005	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2005	1	500.000 \$'dan büyük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2005	3	50.000 \$ ile 100.000 \$	İNŞAAT
2005	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2005	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2005	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2005	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2005	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
	109		

İSRAİL

Yıl	Sayı	Sermaye Aralığı	Sektör
1984	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI
1986	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
1987	2	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1988	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1988	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	İMALAT SANAYİİ
1990	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
1992	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
1993	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1993	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İMALAT SANAYİİ
1994	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1994	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1996	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1996	1	500.000 \$'dan büyük	OTELLER VE LOKANTALAR
1996	1	500.000 \$'dan büyük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1996	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
1996	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1996	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI
1996	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	OTELLER VE LOKANTALAR
1997	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
1997	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
1997	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1997	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1997	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	İMALAT SANAYİİ
1998	1	50.000 \$'dan küçük	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
1998	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
1998	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
1998	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1999	1	50.000 \$'dan küçük	İNŞAAT
1999	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
1999	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
1999	1	500.000 \$'dan büyük	TARIM, AVCILIK VE ORMANCILIK
1999	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	DİĞER TOPLUMSAL, SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER
1999	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İNŞAAT
2000	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2000	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2000	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2000	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2000	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2000	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2000	2	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2000	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2001	1	50.000 \$'dan küçük	İNŞAAT
2001	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	İNŞAAT
2001	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2001	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,

2001	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2001	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2001	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	DİĞER TOPLUMSAL, SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER
2002	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2002	1	500.000 \$'dan büyük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2002	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	İNŞAAT
2002	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2002	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI
2002	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2002	3	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2002	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	MALİ ARACI KURULUŞLARIN FAALİYETLERİ
2002	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2002	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2002	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2003	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2003	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2003	1	50.000 \$'dan küçük	MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI
2003	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2003	3	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2003	1	500.000 \$'dan büyük	OTELLER VE LOKANTALAR
2003	1	500.000 \$'dan büyük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2003	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2003	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2003	2	50.000 \$ ile 100.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2003	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2003	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2003	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	DİĞER TOPLUMSAL, SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER
2003	4	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2003	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2003	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	ELEKTRİK , GAZ VE SU
2003	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2003	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2003	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2004	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2004	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2004	2	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2004	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2004	1	50.000 \$'dan küçük	OTELLER VE LOKANTALAR
2004	2	50.000 \$'dan küçük	TARIM, AVCILIK VE ORMANCILIK
2004	1	50.000 \$'dan küçük	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2004	1	50.000 \$'dan küçük	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2004	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2004	2	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2004	10	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2004	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2004	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	SAĞLIK İŞLERİ VE SOSYAL HİZMETLER
2004	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2004	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2004	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,

2004	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2004	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2004	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2004	2	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2005	1	50.000 \$'dan küçük	İNŞAAT
2005	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2005	2	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2005	2	50.000 \$'dan küçük	OTELLER VE LOKANTALAR
2005	1	50.000 \$'dan küçük	MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI
2005	1	50.000 \$'dan küçük	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMETLERİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	KAMU YÖNETİMİ VE SAVUNMA, ZORUNLU SOSYAL GÜV
2005	4	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2005	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2005	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2005	2	50.000 \$ ile 100.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2005	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2005	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2005	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	ELEKTRİK , GAZ VE SU
2005	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2005	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	BALIKÇILIK
2005	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	İMALAT SANAYİİ

150

BAHREYN

Yıl	Şirket	Sermaye Aralığı	Sektör
1985	1	500.000 \$'dan büyük	MALİ ARACI KURULUŞLARIN FAALİYETLERİ
1987	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMET
1987	1	500.000 \$'dan büyük	MALİ ARACI KURULUŞLARIN FAALİYETLERİ
1990	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	SAĞLIK İŞLERİ VE SOSYAL HİZMETLER
	4		

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ

Yıl	Sayı	Sermaye Aralığı	Sektör
1987	1	50.000 \$'dan küçük	MALİ ARACI KURULUŞLARIN FAALİYETLERİ
1988	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İNŞAAT
1988	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	İMALAT SANAYİİ
1989	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1989	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1990	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1995	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	İNŞAAT
1998	2	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1999	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2001	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2001	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMET
2003	1	50.000 \$'dan küçük	OTELLER VE LOKANTALAR
2003	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İMALAT SANAYİİ
2004	1	50.000 \$'dan küçük	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2004	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMET
2004	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2004	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	İNŞAAT
2005	1	50.000 \$'dan küçük	MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI
2005	4	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMET
2005	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMET
2005	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2005	1	500.000 \$'dan büyük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMET
2005	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İNŞAAT
2005	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2005	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2005	1	200.000 \$ ile 500.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
	31		

KUVEYT

Yıl	Sayı	Sermaye Aralığı	Sektör
1983	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1985	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1988	1	500.000 \$'dan büyük	MALİ ARACI KURULUŞLARIN FAALİYETLERİ
1988	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	İMALAT SANAYİİ
1989	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
1990	1	50.000 \$'dan küçük	İNŞAAT
1990	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
1990	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
1990	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMET
1995	1	100.000 \$ ile 200.000 \$	OTELLER VE LOKANTALAR
1997	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT
1998	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	OTELLER VE LOKANTALAR
1999	1	50.000 \$'dan küçük	İNŞAAT
1999	1	500.000 \$'dan büyük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2000	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	OTELLER VE LOKANTALAR
2001	1	500.000 \$'dan büyük	OTELLER VE LOKANTALAR
2003	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2003	1	500.000 \$'dan büyük	İMALAT SANAYİİ
2004	1	50.000 \$'dan küçük	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2004	1	500.000 \$'dan büyük	MALİ ARACI KURULUŞLARIN FAALİYETLERİ
2004	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMET
2004	1	50.000 \$ ile 100.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2004	2	100.000 \$ ile 200.000 \$	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, MOTORLU TAŞIT,
2005	1	50.000 \$'dan küçük	İMALAT SANAYİİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	GAYRİMENKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ
2005	1	50.000 \$'dan küçük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMET
2005	1	500.000 \$'dan büyük	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA HİZMET
	28		

KAYNAKÇA

Kitaplar

Chen, John-Ren, **Foreign Direct Investment**, Plagrave Publishers, New York, 2000

Ertürk, Mümin. **İşletme Biliminin Temel İlkeleri**, 4.Baskı, İstanbul, Beta yayınları, Nisan 2000.

Karluk, Rıdvan. **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İ.T.O, İstanbul, Ekonomik Yayınlar Dizisi, No:13, 1983.

Karluk, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi**, 4.Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayım, 1996.

Kepek, Yakup ve Nurhan Yentürk. **Türkiye Ekonomisi**, 11.Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.

Nuri Yıldırım, **Kapitalizmin Gelişim Sürecinde Yeni Aşama**, 1.Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983.

Parasız, İlker. **Makro Ekonomi Teori ve Politikası**, 7.Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi, Ocak 1998.

Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, 14.Baskı, İstanbul, Güzem Yayınları, 2001.

Uras, T. Güngör **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Formül Matbaası, İstanbul, 1979.

Yergin, Daniel. **Petrol,Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**. Kamuran Tuncay(Çev.). 3.basım, İstanbul, İş Bankası kültür Yayınları, Mayıs 2003

Makaleler

Bilgin, Mehmet Hüseyin. **Türkiye’ye Yönelik Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdama Etkisi**, M.Ü, Öneri C.6 S.22, Haziran 2004

Braconier, H, P.J, Norback, ve D, Urban., **Vertical FDI Revisited**, IUI Working Paper Series No.579, The Research Institute of Industrial Economics,2002.

Brainard S., **Asimple Theory of Multinational Corporations and Trade with a Trade-off Between Proximity and Concentration**, NBER Working paper No.4269, February,1993.

Business America, Turkey: a pivotal big emerging market - Transcript, Eylül 1995 http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1052/is_n9_v116/ai_17461835

Cömert, Faruk. **İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye**, Hazine Dergisi, Sayı 13, Ocak 2000

Doğrusöz, A.Bumin. Yeni Yabancı Sermaye Kanunu, (31 Aralık 2005) [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/06-10-2003\(1\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/06-10-2003(1).htm))

Dunning, John. **Explaining International Production**, Unwin Hyman Ltd, London, 1988.

Erdikler, Şaban Türkiye’de Yabancı Yatırımlar, İlk 4 aylık Dönem ve Yabancı Yatırımcıların Öncelikli Sorunları, TİSK, Temmuz 2004.

Gövdere, Bekir. **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği**, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/yab.ser..htm>

Kar, Muhsin ve Mehmet Akif Kara, **Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler**, Dış Ticaret Dergisi, Sayı 29, Temmuz 2003.

Kearney, A.T. **FDI Confidence Index**, Global Business Council, Volume 6, September 2003.

Lassonde, Newmont. **Şeytan Ayrıntıda Gizlidir**, Insight Yased, Sayı 18, Nisan 2004.

Oksay, Suna. **Çokuluslu Şirketler Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelerek, Değerlendirilmesi**, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Sayı 8, Ocak 1998.

Saatcioğlu, Cem. **Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye**, <http://www.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/61%20MAL%DD%20%C7%D6Z%DCM/18-61%20CEM%20SAAT%C7%DDO%D0LU.doc>

Terzi Harun ve İhsan Günaydın, **Ekonomik Kalkınmada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, İşletme ve Finans Dergisi, Mart 1997.

Vernon, R. **International Investment and International Trade in the Product Cycle**, The Quarterly Journal of Economics, Vol.80,No.2(May,1996).

WTO, **The Relationship Between Trade and Foreign Direct Investment**, Note by the secretariat, WT/AGTI/W/7,1997.

Raporlar

Bal, Harun. **Uluslararası Finansman, Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**, TBB Yayınları, Ankara, 2001.

Demircan, Hayrettin. **Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü,2003

DPT, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Yayn No:2514-ÖİK:532, Ankara, Mayıs, 2000.

Efe, Birol. **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Analizi ‘İzmir Örneği’**, İzmir Ticaret Odası, İzmir, 2002.

Göver, Z.Tuğrul. **Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirilmesi**, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Temmuz 2005.

İSO, **Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi kuruluşu 2003**, İSO, İstanbul, sayı 461, Ağustos 2004.

İSO, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye: Durum Tespiti ve Stratejik Plan**, 1.Baskı, İstanbul, ISO Yayınları, 2002.

Loewdahl, Henry and Ebru, **Turkey's performance In Attracting FDI**, European Network of Economics Policy Researc Institues, WP No: 8, 2001

OECD, **Trends and Recent Developments In Foreign Direct Investment**, June 2005.

Ormanoğlu, Burhan. **Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin uyumsuzlukların Çözümünde Uluslar arası Tahkim**, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Mart 2004.

Ökçün, Gündüz. **1920–1930 Yılları Arasında Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye**, SBF Yayınları, Ankara,1971.

T.C Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, **Doğrudan Yabancı Yatırım Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü,25 Kasım 2005.

T.C Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, **Türkiye Yatırım Danışma Konseyi İlerleme Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ocak 2005..

T.C Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2001 Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü,2002.

T.C Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2002 Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Şubat 2003.

T.C Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu 2003 I. Yarı**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Temmuz 2003.

Tandırcıoğlu. Haluk ve Ahmet Özen, **Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 4, 2003.

TUSİAD ve YASED, **FDI Attractiveness od Turkey: A Comparative Analysis**, Şubat 2004.

Türkan, Ercan. **Türkiye’de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 19 Ocak 2005

UNCTAD, **World Investment Report 2005**, UN NY and Genova,2005.

UNCTAD, **World Investment Report 1998-Trends and Determinants**, UN: NY and Genova, 1998.

UNCTAD, **World Investment Report 2004**,United Nationals, New York and Geneva, 2004.

WTO, **Working Group on The Relationship Between and Investment**, WTO, 30 Ekim 1998.

Seminerler

Aklin, Erdoğan. **Büyüme-İstikrar-Yabancı Sermaye İlişkisi**, TCMB Eğitim Müdürlüğü, Ankara, <http://www.ceterisparibus.net/turkiye/guncel.htm#9>

Arıman, Abdurrahman. **Türkiye'ye Daha Fazla Yabancı Sermaye Çekebilmek İçin İzlenmesi Gerekli Politikalar**, TCMB Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat, 2001

Karluk, Rıdvan. **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı**, TCMB Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat, 2001.

Onaner, Mehmet, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Mevzuatı ve Yatırımları**, www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/ yayin/kitaplar/kitap2/turkyabserm.doc

Tiryakioğlu, Bilgin. **Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Uluslararası Düzenlemeler**, TCMB Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat, 2001

Bildirgeler

Yatırım Danışma Konseyi, **I. YDK Toplantısı Sonuç Bildirgesi**, 14 Mart 2004.

Yatırım Danışma Konseyi, **II. YDK Toplantısı Sonuç Bildirgesi**, 29 Nisan 2005.

Resmi Gazete

05.08.1951 tarihli ve 7780 Sayılı RG

05.06.2003 tarihli ve 4875 Sayılı RG

Mahkeme Kararları

Anayasa Mahkemesi'nin E.1986/18, K.1986/24 sayı ve 09.10.1986 tarihli kararının gerekçesi

Anayasa Mahkemesi Kararı, Resmi Gazete Tarihi: 26.04.2005, Resmi Gazete Sayısı: 25797, Esas Sayısı: 2003/70, Karar Sayısı: 2005/14, Karar Günü: 14.03.2005

İnternet Kaynakları

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4183442&yazarid=82>

<http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cbt.html>

http://www.aktifhaber.com/read_news.php?nID=57158

http://www.belgenet.com/eko/tisk_080201_e1.html

<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/yab.ser..htm>

http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1052/is_n9_v116/ai_17461835

http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/faaliyet_ulkeler.xls

<http://www.hazine.gov.tr/yatirimtesvik.htm>

<http://www.insankaynaklari.com/cn/ContentBody.asp?BodyID=4092>

<http://www.milliyet.com.tr/2005/07/14/yazar/uras.html>

<http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar.htm>

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/yillara_gore.htm

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5426.html>

<http://www.tcmb.gov.tr/> ,TCMB, 2005 Yılı Ödemeler Dengesi Gelişmeleri

<http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/rapor.html>

http://www.treasury.gov.tr/stat/yabser/izin_sektorel.xls

http://www.treasury.gov.tr/stat/yabser/ys_yatirim.xls

[http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/06-10-2003\(1\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/06-10-2003(1).htm)

<http://www.unctad.org/fdistatistic>

http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2005_inflows_en.xls

<http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=2468&lang=1>

www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/kitap2monu.html)

CD

Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2003 CD